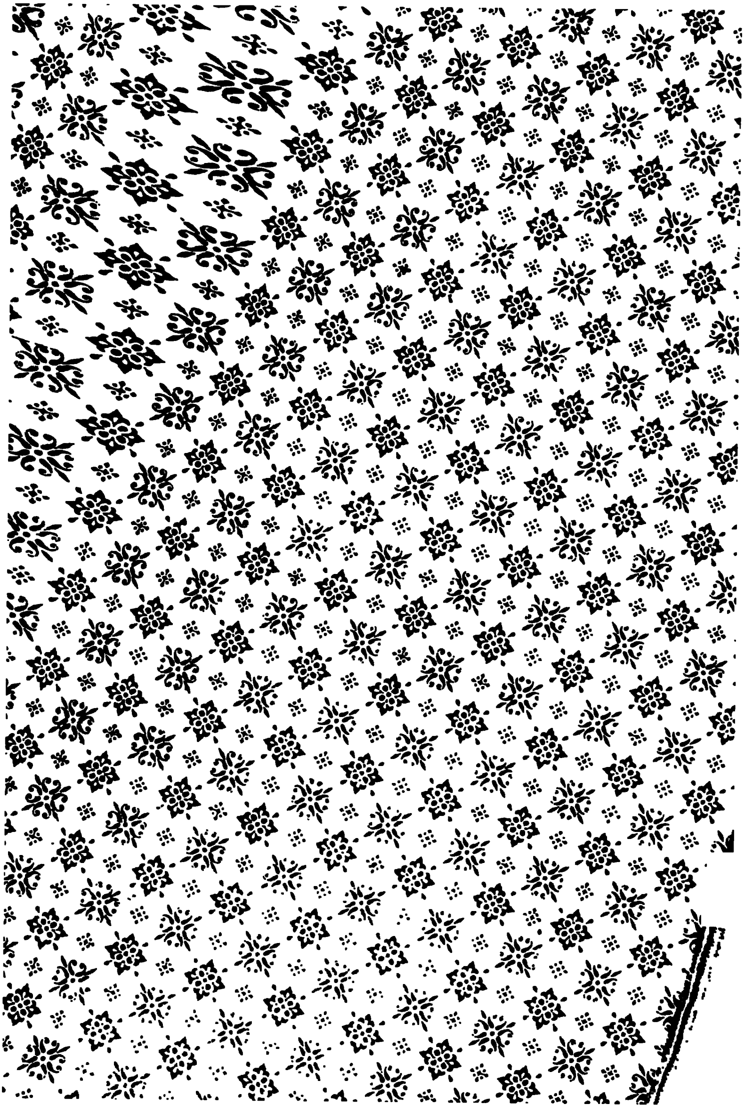
Viktor Rydberg

SKRIFTER

AF

VIKTOR RYDBERG

VII

VAPENSMEDEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

GÖTEBORG

GÖTEBORGS HANDELSTIDNINGS AKTIEBOLAGS TRYCKERI
1896.

VAPENSMEDEN

(HÄGRINGAR FRÅN REFORMATIONSTIDEN)

AF

VIKTOR RYDBERG

ANDRA UPPLAGAN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

TILL MINA VÄNNER

Lektor Nils Linder

OCH

Professor Karl Warburg

1.

HARPOLEKAREN OCH HANS SON.

Luften tung och dagen varm.
Hed jag haft att vandra,
gossen på min ena arm,
harpan på min andra,
harpan trött vid strängalåt,
sonen trött vid sanddjup stråt.
Hvila godt jag unnar
harpan och min Gunnar.

Nu en milsvid tempelsal,
byggd af gran och furu,
öppnar sig med skugga sval,
och jag lyssnar, huru
bäcken sorlar klar och ren,
siskan kvittrar på sin gren,
furudunklet nunnar
för min lille Gunnar.

Barrträden stego i denna skog ur en bördigare jordmån än på de sträckor Svante harpolekaren senast tillryggalagt, där de öppna, torra gladen mellan trädens stammar voro höljda med knappt annat än ljung och ris, och de träskartade hulten med det sorgsna askgrå videt; ja, där han å långa sträckor sett marken klädd med lafvar allena, gröngula, hvita eller grå, och med kruståtdans borstiga blad.

Men här var en liten äng med tätt gräs och med sippor, som på sina ställen stodo så rikt, att de på afstånd liknade snödrifvor. Vackrare ängsbit hade harpolekaren på denna färd icke sett invid kungsvägen genom Lagadalen. Hägg, som knoppades och beredde sig till blomning, skymde en backsluttning ned till en bäck, som flöt med genomskinligt vatten öfver sin ljusa sandbädd. Den lockade harpolekaren att bada sig och sin gosse. Därefter uppbrott, ty man borde före natten hinna härberget Talavid i backarne vester om Jönköping, ej långt från stadsporten.

Dagen dör, en fuktig vind
andas öfver tegen,
och min gosses väna kind
lutas mot min egen.
Aftonrodnans gyllne bloss
vinka: Gunnar, kom till oss!
Ljufva änglamunnar
hviska: du vår Gunnar!

Utur ödesdjupen fram
många källor välla.

En är bittert helsosam:
det är sorgens källa.
Väl jag vet, du käre vän,
att du dricka skall ur den,
men för lastens brunnar
Gud beskydde Gunnar!

Granen växte stark och rak,
och hon vedergällde
under snöbetungadt tak
den, som henne fällde,
mildt med brasans ljus och glöd.
Kraftig växt och ädel död,
ber jag, Gud förunnar
sångarbarnet Gunnar.

Efter sin beräkning hann Svante ut ur skogen efter solnedgången. Då låg framför honom Vetterdalen, en ljus, ofantligt lång djupsträcka, norr ut förenad med synranden och fylld, tyckte han, med förtätad, kornblå, vattrad vårluft, hvarur i öster reste sig en förtonande strandremsa i skiftande, händöende kvällskimmer.

Och där nere är Jönköping med den smärta kyrkspiran, det halfförfallna borgtornet, den trappformiga gafveln af franciskanklostret och med kapelltakkorsen, som fångat och kvarhålla litet af vesterns guldsken öfver en hopträngd skara af mossgröna, här och där tegelröda tak. Klosterklockan ringer med mild åldrig klang, och de sista slagen af ett försenadt klappträd vid någon af stadens tvättbryggor nå upp till vandraren.

Till höger om vägen och tillräckligt långt därifrån,

för att ej besväras af vägdammet, ligger med loft, svalar och kålgårdstäppa det väl ansedda härberget Talavid mellan björkar med späd grönska. Värdinnan, en medelålders kvinna med kloka vinnande anletsdrag, ser harpolekaren, då han kommer genom grinden, och helsar honom som bekant och ändå som om han vore en förnäm herre. Men Gunnar med de långa gula lockarne lyfter hon på sin arm och bär in.

2.

HARPOLEKARENS AFTONBÖN.

Kort efter desse gästers ankomst började det regna. Gunnar sof nu i en kammare på loftet under ett rosigt täcke nedanför harpan, som blifvit hängd på väggen och var en vackert arbetad tingest, lätt att bära och med förunderlig klangbotten. En sägen förtäljer, att i forntiden gjordes sådana harpor af en konung Hjarrande. Man trodde i Småland, att två af dem ännu funnos kvar. Den ena var Svantes; den andra egdes af stigmanshöfdingen Slatte, som också kallades stigmans-Oden. Men den harpan var mer än manshög, och i den dvaldes, trodde man, djäfvulen själf.

Vid gossens bädd satt harpolekaren och ögnade vid ljussken ett bref, som ej var skrifvet i går. Han visste det utantill, och ehuru blicken var fäst på papperet, kände han med sig, att han snarare drömde än läste. Brefskrifvaren hade tecknat sig med namnet Ulrik von Hutten i latinsk form.

Svante lade skrifvelsen omsorgsfullt tillsammans och stack den in i dess vanliga gömme inom ränseln. Han

öppnade en skrubb, där sedan två år tillbaka funnos kläder af olika snitt för honom, samt urvuxna och nya för Gunnar, alltemellanåt vädrade och ansade af Birgit, ställets värdinna. Där lågo också på en hylla böcker, latinska och grekiska, tryckta i utlandet. Skrubbar och kistor med sådant funnos för Svante hos hederlige borgare och gästgifvare i Lödöse, Skara, Vexiö, i en jägarestuga vid Ekesjö, i Skeninge och Linköping, kanske flerestädes.

Dörren till svalgången stod öppen. Regnet föll rikligt. De ende gästerna i härberget voro han och gossen. Husets folk hade gått till ro, och så äfven menniskorna där nere i staden. Regnet föll, som sagdt är, rikligt, men jämnt och lugnt, så att man tvärs igenom det förnam den tystnad, som rådde öfver nejden.

Svante utvalde en pergamentbunden bok. Det var Lucanus' dikt om den romerska frihetens undergång. Det fanns rader där, som tryckt sig in i hans själ och i svåra val bestämt hans beslut. Så raden, som lägger brännjärnet på den, hvilken, för att rädda lifvet, offrar det, som ger lifvet värde. Men ljusskenet var för svagt för den fina stilen, han lade boken tillbaka på hyllan, gick ut i svalgången, lyssnade med vemodig njutning till regnets hviskande, prasslande och sorlande ljud, lutade pannan mot en af det drypande bröstvärnets stolpar och bad eller tänkte:

— Herre, min Gud! Jag tackar dig för den glädje du i rik mån skänkt mig, ovärdige, och för den sorg du låter flyta genom mitt hjärta. Hon är en befruktande elf. Vid hennes bräddar växa evighetsblomstren, och aldrig hade jag förnummit något af oändlig längtan och

oändlig tröst, innan jag fick lyssna till hennes flödens suckande gång.

Jag tackar dig för det korta år af sällhet du gaf mig vid en älsklig kvinnas sida och för den mångfaldiga börda af bekymmer och lycka, under hvilken hennes sons fader känner sig äfven som hans moder, syster och broder.

Jag tackar dig för att jag och han äro ättlingar af fäder, som blödt och dött för de förtryckte. Gif honom deras sinnelag! Därom beder jag för honom, men ej om deras hjälterykte, ty sådant är fåfänglig glans. Gif honom lycka, men icke den, som känner sig ogrumlad inför andras lidanden! Gör honom hellre till en Lazarus, som din Krist älskar, än till den rike mannen!

Helst önskade jag, att han finge falla, tapper, glad och förtröstande på dig, å ett slagfält för det rättfärdiga och evangeliska i fattigmans sak. Men hvad äro en dåres önskningar inför dina rådslag, o Herre!

Jag önskade detsamma för mig; men du har hitintills icke tillstadt det. Så låt mig då, tills det sker, få nyttja sångens gåfva för samma mål! Jag känner, att hon är af dig och ämnad till mer än jubel vid fröjdebägaren och vallmodoft för lidandet, ehuru hon äfven som sådan är en skänk ur din nåds rikedom. Lägg på mina läppar de ord, som främja mandom, heder, godhet hos mitt folk och låta evighetsbilder hägra på dess väg mot målet bakom årtusendena! Hvarför, om ej för det, gaf du syndiga menniskor en gåfva, som endast skogens skuldlöse sångare vore värdige?

Gif mig någon kraft att verka hos folket för kung Göstas sak, såvidt som den är rättfärdig och för mitt

land gagnelig! Håll honom på Sturarnes väg, och afhåll honom från tyrannernas!

Håll din hand öfver Martinus Luthers sträfvan för din församlings återställelse! Nära fränder i anden äro han och jag icke; men då du gjorde honom skumögd inför all den härlighet, som du återuppenbarat i dessa tider, sedan du låtit det vara försvunnet med athenare och romare, gjorde du honom så mycket klarsyntare, hjärtevarmare och dristigare i det, som är närmast nödvändigt för vår helsa. Håll honom vid friskt mod och låt de krafter du genom honom släppt fria klargöra vår himmel långt utöfver Martinus' synvidd och min egen!

Vi knota så ofta öfver dina rådslag. Vi ville hafva det så bekvämligt, och då elden bränner våra hus, då vattnen stiga och fördränka våra tegar, då blixten icke gör skillnad mellan rättfärdige och orättfärdige och pesten rycker bort den fromme, men skonar den hårdhjärtade, då döden skördar våra kära, och då våra böner icke mäkta bräcka den eviga ordning, som af ditt öfversvinneliga förnuft är stiftad; då äro dina fåvitska barn så benägna att säga: vi äro faderlösa, vi hafva ingen Gud. De betänka icke, att deras böner som oftast äro upproriska mot din ordning, glömska af din förstfödde sons böns ödmjuka skick, då han sade: »ske icke min vilja, utan din!» Men jag tackar dig för att pestens lie, likasom solens ljusklot, går fram utan mannamån öfver rättfärdige och orättfärdige; för att den gudaktige likasom den ogudaktige måste tänka på goda grundvalar för sitt hus, att det ej må falla. Fegheten skulle annars med vinningslysten fromhet köpa frälserätt mot hemsökelserna — en fromhet af skamlig art och fullt ovärdig ditt till

oegennyttig kärlek danade gudsbeläte. Jag tackar dig för ormen bland blommorna, som lärer oss att icke vara sorglöse; för farsoterna, som skola nödga oss att efterlikna det himmelska Jerusalem med dess skinande gator och obesmittade luft. Jag tackar dig för samvetskvalen, som rena oss likasom med eld, och för det ängslande, sökande tviflet, som bär sten till en säker grund för kunskap och tro. Jag tackar dig för döden, som, när den skiljer oss från dem vi älska, manar oss att icke binda vår sällhet vid de flyktiga jordiska företeelserna allena.

3.

VID MÄSTER GUDMUNDS PORT.

När man från Vestra hallar, såsom backarne vid Talavid kallades, kommit ned till Junebäck och gått det lilla stycket öfver Byliden, förbi helge Peders kapell, hade man Jönköpings hufvudgata framför sig. Sedan man hunnit några stenkast in på den, kunde väl blicken knappast annat än stanna vid en gård till venster, en stor gård, som ensam för sig upptog ett djupt kvarter och hvars tomt uppvisade, närmast gatan och å ömse sidor gårdplanen, två hus med prydliga gaflar, det ena af trä med sniderier, det andra och nyare af tegel.

Från gatan stängdes tomten af ett högt järnstaket, som var ett konstverk med spetsbågar, rosetter, sporrstjärnor, sköldar och hästskor i omväxlande rader, med korslagda yxor och svärd, med stolpar, som buro korsblommor, och med stänger, som liknade pikar och bardisaner.

Staketet var på samma gång egarens skylt, ty gården var vapensmeden Gudmund Gudmundssons, och å dess

vestra sida, längre ned emot Vettern, stod en rad af rymliga smedjor. Gallerporten, som prunkade med ett harnesk öfverst å hvardera porthalfvan, bar hans bomärke och begynnelsebokstäfverna G. G. S. i flätade, svårtydda krumelurer.

Tegelbyggnaden hade till ämnet blott två eller tre likar bland stadens hus, men ingen medtäflare till utsmyckningen. Midten af gafveln upptogs af ett utsprång i två våningar, som hvilade å en på marken stödd, med rundstafvar delad och med bladverk sirad pelare af Ombergssten. Öfver detta utsprång en konsoll, å hvilken jungfru Maria med förgylld krona stod under en baldakin. Där ofvanför en rad snedställda glaserade tegel, och i gafveltrekanten kalkstensprydnader af symbolisk art, hvilka mäster Gudmund utgrubblat och själf bäst mäktade tyda. Han väntade på att någon skarpsinnig gåtlösare också skulle göra det; men ingen försökte, och han behöll tydningen i sitt hjärta.

Förnämsta prydnaden å trähusets gafvel var en bild af Vidrik Valandsson med hammare och tång i skölden. Han var Jönköpings smeders skyddspatron och gällde för att ha varit en mönstergill kristen.

Tidigt på morgonen, en vårdag med solglimtar mellan digra regnmoln — dagen efter den, då Svante harpolekaren anländt till Talavid — stod mäster Gudmund vid den halföppnade gallerporten och talade till sin mångårige medarbetare, gesällen Henrik, allmänt benämnd Fabbe. Mäster Gudmund var högvuxen och borde sett ut som smed, eftersom han var det och var son, sonson och sonsonsson af smeder; men ändå såg han icke ut som smed, ty han hade en smal, nästan insjunken bröst-

korg och saknade den där muskelställningen kring ögonvinklarne och munnen, som vanligen skönjes hos Valands yrkesbröder. Medan han talade, ritade han med käppen på marken och såg stundom upp med en varnande, vemodig blick på Fabbe.

Fabbe var en undersätsig karl med spelande ögon. Han bar kring halsen ned på bröstet en ståltråd, i hvilken hängde kistlås och skrinlås som perlor å ett snöre; på ryggen en gesällränsel; å ena sidan en matpåse och en tennflaska, å andra en väska och i handen en påk. Medan han lyssnade till mästers ord, voro hans ögon riktade mot den midt å gården stående jättelindens krona, i hvilken morgonsolens glitter lekte och hvari starar och andra sångfåglar väsnades och sjöngo i kapp med de nyss började hammarslagen från smedjorna.

— Här vid tröskeln till mitt hem, sade mäster Gudmund högtidligt, spörjer jag dig än en gång: vill du icke stanna, Henrik? Samma fråga har jag vid denna port vid denna tid på året gjort dig tjugo gånger . . .

— Tjugotre gånger, mäster, rättade Fabbe med ruelsefull ton.

— Dess värre: tre och tjugo gånger. Du är nu icke längre ung, som när du började ditt kringstrykande sommarlif . . .

— Jag var då tjugoett och är nu 44 . . .

— Ja, och har redan litet grått insprängdt i håret. Kom ihåg, Henrik, att på rullande sten växer intet gräs. Än några år, och du har din bästa tid bakom dig. Jag frågar dig åter: vill du icke öfvergifva detta vagantlif, som förskingrar fyra månader af ditt arbetsår?

— Mäster, jag kan det icke. Jag säger hvad jag

sagt så många gånger förr: jag kan icke hålla ut länge i verkstaden efter flyttfåglarnes hitkomst.

— Står det dig icke fritt att tillbringa dina söndagar på Kortebo, där det torde vara lika vackert som kring dina landsvägar?

— Hjälper icke, mäster. Jag måste ut och vädra mig.

— Har du tänkt dig vandra vägarne fram med krökt rygg och hvitnadt hår? Den dagen torde komma.

— Ja, mäster, och jag förmodar att min sotsäng blir ett dike.

— Då är du ohjälplig, Henrik. Ack, jag trodde, att du med åren . . .

— Under åtta månader är jag ju flitig.

— Du är en arbetare, som förstår det fina i konsten. Jag och du skulle i sommar gjort färdiga Roosens, herr Ture Jönssons, praktharnesk, sköld och öfriga drabbtyg.

— Öfverenskommelsen var ju, att han skulle få dem någon dag före jul. I September, mäster -- icke i Oktober, utan i September, är jag, om Gud vill, tillbaka här. Kringdrifva höstetid behagar mig nu icke så mycket som förr. Måtte aldrig eder port stängas för mig, mäster Gudmund! När flyttfåglarne börja draga bort, känner jag, att något leder mig tillbaka till eder och eder lilla Margit.

— Farväl då, Henrik! Gud vare med dig!

Ett handslag, och mäster Gudmund gick ned åt smedjorna till. Fabbe stod en stund och såg efter honom. Gick så ut på gatan. Ett fönster var nyss öppnadt, och ett däjligt, nymorgnadt flickansigte, tillhörigt mästers dotter, tittade ut.

— Du kommer ju tillbaka, Fabbe?

— Ja, lilla Margit.

— Snart?

— Snart, lilla Margit.

— Farväl då!

— Farväl, du söta (en slängkyss upp till fönstret), du rara (åter en slängkyss), du jungfru Marias lilla nyckelpiga (två slängkyssar och en nick)!

Fabbe gick icke genast åt Vestertull, utan upp i staden. Mäster Gudmunds son Lars, studenten, såsom han kallades, hade aftalat ett möte med honom och väntade honom i skolgränden, i porten till kyrkoherden herr Svens bostad. Äfven gardianen Matthias i gråbrödraklostret ville se honom, innan han begaf sig på väg.

4.

FABBE FÅR EN LEKTION I VÄLLÄSNING.

Sedan Lars Gudmundsson och Fabbe träffats, gick Lars in i kyrkoherde Svens skolkammare, där han från tidig ålder var hemmastadd, ty kyrkoherden hade där inpreglat Donatus' grammatika och *versio vulgata* i honom och hans frände Arvid Nilsson, son af den högmögende borgmästaren herr Nils Arvidsson, länsinnehafvare och man af vapen.

Nu för tiden arbetade sig kyrkoherden och Lars gemensamt genom nya testamentet på grekiska. Ett exemplar däraf, ej längesedan inkommet från utlandet, låg på studiebordet bredvid två handskrifter. Den ena var af doktor Svantes hand — i Jönköping kallade man denne harpolekare doktor — och innehöll de viktigaste grekiska paradigmata. Doktor Svante hade under en vistelse förliden vinter i Jönköping på kyrkoherdens begäran underkastat sig besväret att nedskrifva dem ur minnet. Den andra handskriften var en Svante tillhörig grekisk ordbok af Wessel Gansevoort. Men Arvid Nilsson

hade öfvergifvit skolkammaren och var nu en världslig och sprättig glop, som för några dagar sedan, då han uppträdde i pluderhåsor, hade väckt häpnadsvärd skandal. Gråmunken broder Johannes hade med sin gardians tillstånd predikat med anledning däraf om pluderhåsdjäfvulen, och själfve kyrkoherden herr Sven skulle kanske gjort detsamma, om han icke i grunden funnit det löjligt och om han icke varit borgmästarens bordvän.

Lars ref i en låda och drog därur ett par tryckta plakat, det ena försedt med ett groft träsnitt. Med dem i hand kom han ut till Fabbe och befallde honom i sin vanliga myndiga ton, som dagligen vardt myndigare, att följa ned till sjöboden. Kyrkoherden sof ännu, och som det var Lars' afsikt, att Fabbe skulle bli högljudd, så — för att icke väcka sin lärare, för hvilken han tillsvidare hade ett visst om än svagt undseende — hade han valt den aflägsna sjöboden med dess dörr åt Vettern till plats för det tilltänkta rönet.

Lars slog sig ned på en huggkubb och visade Fabbe på en omstjälpt båt, hvars köl var en obekväm, men ej alldeles oanvändbar sittplats. Fabbe betraktade Lars, som satt i reflexerna från sjöspegeln därutanför, och han tänkte: ja, dendär är sin mor upp i dagen, ehuru förfulad. Intet spår af mäster Gudmund.

— Fabbe, sade Lars, du skall under din vandring bära de här flygbladen i din väska, och hvar du kommer i gårdarne, hos bönderna eller i herregårdsköken, läsa upp dem. De innehålla märkliga saker, som alla kristna böra känna. Därmed blir ditt kringstrykande till något gagn. Därför sade jag till min mor, som ville, att far nu oåterkalleligt skulle ställa dig i valet mellan kvar-

stannande i arbetet eller afsked för alltid — jag sade: mor, låt Fabbe äfven nu gå med Gudi och komma igen! Det ena plakatet, det med träsnittet, skall du hellre sjunga för dem än läsa, och sjunga så, att det går genom märg och ben, ty det förtäljer om ett högst märkeligt järtecken, som blifvit oss sändt till varning och till bättring i lära och lefverne. Du har stark röst och säker ton. Här är papperet med järtecknet afritadt, alldeles sådant som man såg det, och med verser under. Hvad säger du om det?

— Tvi, sade Fabbe, då han såg träsnittet, det var en gruflig fuling. Skall det vara en fisk?

— Ja, en fisk. Sjung nu, så får du veta något om den, medan du sjunger!

Fabbe såg i texten och sjöng. Det ljöd så utefter vattenytan, att en fiskare, som långt därute börjat vittja sitt nät, vände hufvudet mot land:

O hör, du helga kristenhet, som synden och Satanas kvälja
i våra tider värre än förr! Ett under jag har att förtälja.
En fisk har fångats ur Tybere i Rom vid en kyrkotrappa;
en inskrift bar han på sin stjärt, och om lifvet en munkekappa.

En munkekappa om lifvet han bar; på ryggen hängde kapusen,
och i sitt öppna gräsliga gap en kräkla bar den busen;

på nacken påflig krona han bar. Hvad månde detta
bebåda?
Det var en fisk, en faselig fisk, en hiskelig fisk att
skåda.

Att tyda den skriften på fiskens stjärt de kardinaler
försöka
och finna med skam, att där tydligen stod, att Rom är
Babylons sköka.
Det bådar, du helga kristenhet, en kommande tids
elände.
Besinna detta, kvinna som man, och tänk på en salig
ände!

Medan Fabbe sjöng, var Lars rof för olika känslor. Sången gjorde alldeles icke det intryck han väntat. Han var färdig att skratta, hvilket han ansåg som en retelse från djäfvulen, och färdig att slå gesällen på munnen som uppsåtlig gyckelmakare, hvilket han var benägen att anse som en ingifvelse från himmelen. Ännu återstod en strof, då Lars sprang upp, dref näfven i plankväggen och skrek: tyst, Fabbe!

— Hvad står på? sporde Fabbe med förvånad uppsyn; jag gör ju hvad Lars tillsagt mig.

Lars lugnade sig och sade: jag märker att det icke går an, att du sjunger visan. Du gör henne löjlig med ditt sätt att sjunga och med de uppspärrade käftarne i ditt rödbrusiga ansikte. Du skall uppläsa henne i stället allvarligt och eftertryckligt för dina åhörare. Läs nu till prof dendär versen. — Han pekade på versen 2. Fabbe läste:

En munkekappa om *lifvet* han bar; på *ryggen* hängde kapusen,
och i sitt *öppna* gräsliga gap en kräkla bar den busen;
på nacken en påflig *krona* han bar. Hvad månde detta bebåda?
Det var en *fisk*, en faselig **fisk**, en hiskelig **fisk** att skåda.

— Jag är icke nöjd med uppläsningen, sade Lars.

— Läser jag icke rätt innantill? frågade Fabbe. Jag trodde, att jag hade den konsten inne.

— Jo, men du betonar galet. Till exempel: du betonar *fisk* mycket för starkt. Du betonar så som om det underliga och förskräckliga låge däri, att järtecknet var en fisk.

— Det var ju en fisk.

Lars ref sig otåligt i håret.

— Du skall inskärpa ej så mycket, att det var en fisk, som att det var en skräckinjagande betydelsefull fisk. Det skall läsas så här:

Det var en fisk, en *faselig* fisk, en **hiskelig** fisk att skåda.

— Kan jag icke läsa till nöjes, så må Lars taga dehär plakaten tillbaka.

— Väl, sade Lars, läs så godt du kan! Och haf plakaten med dig, när du kommer åter! Afskrifter må gerna tagas. Farväl, Fabbe, och lycka på resan!

Fabbe stoppade flygskrifterna i väskan och gick.

Han styrde kosan vidare österut förbi kyrkan och torget och öfver mon, ett stycke ljungbevuxen mark, som hade sin uppgift i stadens och ortens lif, ty där hölls oxmarknad, där tumlade pojkarne på sina fristunder, öfvade sig om söndagarne borgarne i skjutning med armborst, uppvisade ortens frälse tid efter annan sin lilla skara harneskklädt rytteri, och någon gång hade tornering hållits där. Å andra sidan mon höjde sig den halfförfallna borgen, på hvars torn och sträckmurar kung Gösta låtit lägga planktak, för att rädda den åt framtida ombyggnad, och strax söder därom på en sandås vid Munksjön stod mellan ståtliga almar gråbrödraklostret, kringgärdadt med en mur. Munkarne hörde icke till dem, som sofvo bort morgonstunderna. Fabbe såg tre eller fyra vid klostrets tegelugn nedanför åsen; de hade börjat sitt arbete samtidigt med hammarslagen från mäster Gudmunds gård och stadens öfriga smedjor. Fabbe helsade dem med svängd hatt och helsades tillbaka. I kålgården sysslade ett par utgamle hvitskäggige bröder, och vid porten sutto de ende fete i detta brödraskap: köksmästarn och portvaktarn. Denne hade väntat Fabbe, och när portklockan ringde och Fabbe kommit in på klostergården, stod den lille gardianen Matthias med de djupt liggande bruna ögonen framför honom och förde honom utan omvägar in i kapitelsalen, där östersol sken genom fönstrens glasmålningar och kastade olika färgskimmer öfver mörka skulpterade skåp och bänkar. Ett af dessa skåp öppnades och gardianen framtog två eller tre tryckta plakat, räckte dem med motvillig min till Fabbe och bad honom taga dem med i väskan och, när det så fölle sig, läsa dem för bönderna.

Innan Fabbe sammanvek dem, ögnade han det öfversta plakatet, som bar en underlig fiskbild, och läste följande vers:

O hör, du helga kristenhet, som falske lärare kvälja
i våra tider värre än förr. Ett under jag har att
förtälja.
I Rhen ser man nu hvar fredag en fisk, som gapar
ur strömmen och tjuter:
o ve dig, ve dig, syndiga värld, som lyss till kättaren
Luther!

Då Fabbe läste, rodnade gardianens infallna kinder. Hans förman, provinsialen, hade lemnat honom tryckalstren och befallt honom göra hvad han gjort. Han sänkte blicken.

— Herre Gud! Om detta är osanning — och jag misstänker, att så är! ....

Gardianens lekamen hade längesedan ställt sin hushållning på fasta och späkningar och led icke däraf. Men samvetsbetänkligheter inställde sig ofta och frätte honom långsamt till någonting skugglikt.

5.

I JÖNKÖPINGS SLOTT.

Då Fabbe nu var så nära borgen, ville han icke gå den förbi utan att säga farväl till sina bekanta där. En gisten fallbrygga, som knakade i alla fogar, när hon reglementsenligt drogs upp om kvällarne och fälldes ner om morgnarne, förde öfver en uttorkad löpgraf, hvari slottsknektarne anlagt kålgårdar. Tvärsigenom vallen, under ett par rostiga vallbössor, ledde ett hvalf till porten. Fabbe ringde, den spruckna portklockan skramlade eländigt, det ogina portlåset jämrade sig vid nyckelns kringvridning, och Fabbe helsade slottsvaktmästaren och den fyra man starka besättningen, som fulltalig befann sig på gården framför borgtornet. Vaktmästaren var en sextioårs man, högvuxen och ännu kraftig. En af hans fyra karlar gick vakt framför häktet; han var hvitskäggig och såg ut att vara på sjuttiotalet. Blott en var ung; det var han, som skiftesvis med vaktmästaren red ilbud åt öfverheten.

— Våren är kommen, sade vaktmästaren; var jag

icke säker på det förut, är jag det nu, när Fabbe visar sig reskládd. Hvaråt ämnar du dig denhär gången?

— Det vet jag icke.

— Vet du icke?

— Nej, det trefliga i en fri gesälls resor är egentligen det, att han icke ställer upp resemål eller bryr sig om hvart det bär af, bara det går undan. Men jag har funderat på att taga vägen genom Östbo härad.

— Då är det bäst att du går med goda värjor. Annars tar dig stigmans-Oden. För två månader sedan hängde han herr Ture Jönssons fogde därnere.

— Galge är fogdegunga. Jag är icke fogde.

— Han hänger också annat folk. Hvad säger du om att släpa med dig detta vapen? Vaktmästaren visade på ett tvehandssvärd, som stod i ett hörn i vaktrummets förstuga, ett sådant, som var i bruk bland landsknektarne och bars hängande öfver ryggen. — Se här, Fabbe, hur du skall begagna det, när du råkar ut för stigmans-Oden. Eller kanske du vet det?

— Nej.

— Besynnerligt, att de, som smida vapen, ej förstå att bruka dem.

— Ej underligare än att en, som snidar en predikostol, ej förstår att predika. Det finnes för öfrigt smeder, som sköta vapnen som den bäste landsknekt. Ingen, tror jag, gör det bättre än vår oldgesäll Adam Klase, för att bara nämna honom.

— Då kan han lära dig, att du skall stödja svärdknappen så här mot gördeln, knyta ena handen om fästet och den andra om klingans skinnklädda del. Då kan du både stöta och hugga med svärdet. Det är ett väldigt

vapen. Men säg mig nu, Fabbe, hvarför somliga vapensmeder göra brättena å pansarets axelstycken raka och förse dem med en smal inre kant? Du vet det icke, men jag vet det. Det är sådane smeder, som önska frälset ned i afgrunden. Om fotknekten hakat hellebarden i ett sådant axelbrätte, drar han ryttaren i backen. Men här står jag och pratar och tänker icke på, att vi skola dricka en afskedsskål med Fabbe. Ned i källaren! Vi tappa ur fatet i stånkan.

— Huru många missdådare har man här att vakta? frågade Fabbe.

— För tillfället icke en enda. Men man går vakt ändå för ordningens skull. Allt hvad som finnes af skurkar rymmer till Slatte, såsom stigmans-Oden rätteligen heter, och där äro de i trygghet, tills det behagar kung Gösta att blanda sig i saken, ty herr Ture Jönsson vågar sig icke på honom.

Nere i källaren drack man gladeligt. Fabbe sjöng svenska, danska och tyska dryckesvisor. Slottsvaktmästaren sjöng med andakt visan om Engelbrekt.

— Jag har sparat en nyhet till sist, sade Fabbe, när han druckit så mycket han tordes, ty rusig vågade han icke visa sig i Tålavid. Ni vet, att för några veckor sedan knep Slatte en vapenfora, som mäster Gudmund afsändt till Kalmar. Det skedde, som ni hört, vid Stigamo. Men ännu vet ni icke hvad som hände i skymningen i går kväll, ehuru hela staden vet det vid frukostdags. Jo, ett fordon kom körande strandvägen in i vår gränd och aflassades där af tre karlar. En af dem lemnar vid porten ett bref, ställdt till mäster Gudmund. Hvad tror ni att det stod i brefvet? Jag fick läsa det med egna ögon.

Brefvet var från Slatte. Han tackade för byteshandeln och väntade, att den skulle anses förmånlig å ömse sidor. Sådan rackare! Rån på kungsväg kallar han byteshandel.

— Förmånlig byteshandel, där den ene ger slag och den slagne ger varor, sade vaktmästaren.

— Slatte menade det som var aflassadt i gränden: ull, väfnader, skinn, pelsverk, talg, honung. Mäster Gudmund stod handfallen, när han såg vederlaget, och visste icke, om han skulle behålla det eller kasta det i sjön. Men fru Margareta och unge herr Lars, studenten, sågo varorna med nöje och buro in dem. Det skulle jag också gjort. Mäster är i somliga saker besynnerlig. Nu börjar det regna igen. Regn i dag, solsken i morgon, vandraren alltid glad. Tack och farväl!

6.

I TALAVIDS HÄRBERGE.

Fabbe knogade i regndusket uppför Vestra hallar, stannade en liten stund vid grinden till Talavid och såg frånvarande ut. Det var icke tvekan, om han skulle gå in eller ej, som sysselsatte honom. Sedan tjugotre år tillbaka hade han aldrig kommit till Talavid utan att gå in, och vanligen stannade han där under första vandringsdagen, för att tidigt nästa morgon bryta upp.

Härberget bestod af ett lågt ryggåshus, som var dagligstugan, och af rymliga loft och svalar å ömse sidor, det ena för värdinnan och husets folk, det andra för resande med anspråk, som ville stanna öfver natten eller längre.

När Fabbe steg öfver tröskeln, stodo Birgit och en piga vid spiseln. Han helsade, afspände renseln, krängde af sig ståltråden med de många låsen och satte sig mellan bänk och bord närmast dörren under karhyllan, på hvilken blanka tennsaker skimrade svagt mellan lerkärlen. Stugan förekom vid inträdet skum; synnerligast vid regnväder insläppte takfönstret med sina rutor af oxskinn

sparsam dager, och ett väggfönster längst borta vid högbänken ökade belysningen icke mycket. Fabbe såg i början ingenting tydligt på andra sidan den store takbjälke, som utmärkte gränsen mellan den ringare och den förnämligare delen af stugan. Han stirrade för öfrigt på Birgit utan att beakta något annat och såg hvarken doktor Svante, som satt vid väggfönstret och gjorde anteckningar i en bok, ej heller lille Gunnar, som med brädspelsbrickor byggde upp ett torn på golfvet och nu med stora, pröfvande och halft igenkännande ögon stirrade på karlen.

Fabbes helsning besvarades af Birgit med ett: Jaså, du är här nu igen.

— Gif mig frukost, snälla Birgit!

Frukosten kom under tystnad. Medan Birgit ordnade anrättningen, såg hon gesällen skarpt i ögonen och sade med låg röst: Förr var du likväl nykter, när du kom. Förlidet år var du drucken. Du är det äfven nu. Nästa år kommer du rusig. Det går utför med dig, Henrik.

— Ja, det går utför, Gud hjälpe! Birgit, gif mig en mugg öl!

— Icke en droppe! Du borde skämmas. Birgit vände honom ryggen. Fabbe såg ledsen ut, men åt med lust.

Det blef åter tyst i stugan. Man hörde bara skramlet af köks- och bordsaker och regnets fall på taket. Fabbe vande ögonen efter hand vid dagern.

— Nej, se lille Gunnar! Nej, se doktor Svante!

— God dag, Henrik, sade doktorn. Du är rustad för sommarvandring.

— Ja, jag är egentligen född till lösdrifvare. I liten mån kan ju en doktor vara det också. Ni helsar väl

snart på hos mäster Gudmund? Där må alla bra, och allt är sig likt, utom det, att mina kamrater blifvit så oense i tron. En är god *catholicus* och har sin flock; en annan är *luthericus* och har sin; en tredje misstänkes vara *anabaptisticus.* En fjärde är *Fabbicus* utan flock, och det är jag. Lars artar sig till en riktig karlakarl. Han är nu lång som sin far, mer axelbred och mycket säkrare i röst och åthäfvor. Det sägs, att han snart skall fara till Wittenberg. Lille Gunnar — Gud välsigne dig, du lille kerubim och serafim — växer också, ser jag.

En liten stunds tystnad, hvarunder Fabbe spanar sig omkring.

— Förlåt, herr doktor, men hvar är pudeln?

— Hvilken pudel? Jag har aldrig haft en pudel.

— Herr doktorns pudel är ju svart till färgen?

— Den obefintlige pudeln?

— Ja, och med röda ögonringar, som lysa i mörkret?

— Skäms, Henrik! utbrast Birgit.

Doktor Svante ansåg icke lönt att svara, utan frågade: är Fabbe edert släktnamn, Henrik?

— Nej. Det namn, hvarmed jag är skrifven, är Henrik Seffrensen från Århus. Jag är född dansk, Gud hjälpe. Min far var en strykare, och äpplet faller icke långt från trädet. Vid 11 års ålder — jag var då en pen lille Dreng, om någon vill tro mig — kom jag till Jönköping och togs i smedlära af mäster Gudmunds salig far, sedan han förvissat sig om att jag var född i äkta säng. Gud signe hans minne och hans son och hans sondotter Margit! Gud signe också — gerna för mig, om Han så vill — fru Margareta och Lars på köpet!

Nu är jag en konstsmed af hög rang, det vet ni, doktor. Så till vida har det gått mig bra. Förre kyrkoherden i Jönköping kallade mig *Faber vagus*, som betyder — det vet ni — en kringdrifvare till smed, en landstrykare till smed, en skojare till smed. Lars, som då var liten, hörde det och kallade mig Fabbe Vagge. Alla i Gudmundssonska huset kallade mig sedan Fabbe Vagge. Nu är Vagge glömd, men hela Jönköping känner Fabbe. Så heter jag nu. Så heter också min son, som jag icke sett och ej fått tillfälle att aga, emedan jag en morgon för aderton år sedan försummade det enda tillfället att fria till hans vackra, ärbara, förträffliga mor, som fördenskull icke burit honom till världen.

Fabbe fortsatte frukosten. Efter en stund kom frågan:

— Förlåt, herr doktor, ni blef ju doktor på samma gång som doktor Faust?

— Jag har aldrig sett doktor Faust.

— Var det i Rostock eller i Wittenberg eller i Leipzig ni studerade tillsammans med honom? Var det icke ledsamt, att djäfvulen tog honom? Eller kanske djäfvulen icke tog honom? Det ljuges så mycket nu för tiden. Men dethär — Fabbe drog upp flygskrifterna ur sin väska — är väl otvifvelaktigt sannt?

Fabbe gick fram till doktor Svante, bugade och lade plakaten på bordet framför honom.

Svante igenkände typerna från det af biskop Hans Brask grundade boktryckeriet i Söderköping, så snart han kastat en blick på visan om tjutfisken, som blifvit hörd i Rhen. Visan om den andre fisken, påfvefisken, var tryckt i Lybeck. Så också ett flygblad, som kallade sig *Trias romana eller den romerska treheten* och var

uppfyldt af smädelser mot påfvekyrkan. Ett fjärde flygblad hette: *Ja till svar på frågan, om Martinus Luther må kallas djäfvulens barn.*

— Henrik, är du road af att kringsprida lögner? frågade Svante. Eller tror du, att man sett dedär fiskarne?

— Det finns så många besynnerliga fiskar, sade Fabbe, och kanske har man studerat dem genom ölmuggar och vinglas. Jag kan icke svära på, att det är lögnfiskar. Det finns lärde män, som tro på dem.

Hästtraf hade hörts från gården, och in trädde nu den unge borgmästaresonen, Jönköpings Alcibiades, herr Arvid Nilsson, man af vapen. Sedan han aftagit regnkappan, stod han i röd guldstickad tröja, och i öfrigt fint klädd, finare än förnäme färdemän annars finna lämpligt. Han helsade något stelt doktor Svante och slog sig ned vid hans bord. Han meddelade med höjd röst, så att äfven Fabbe hörde det, att han var på väg till Ture Jönsson Roos, inbjuden af honom till en fest för åtskillige prelater och frälsemän i Vestergötland och Småland. Hans fader var också inbjuden, men af omständigheterna hindrad att komma. Så mycket mer angeläget var då, att han, Arvid, infunne sig.

Från Fabbe, som åter slagit sig ned på dörrbänken, hördes nu lyckönskningar till att herr Arvid vid så unga år fått så förnämt umgänge. Fabbe tillade gissningsvis, att herr Arvid väl snart varder riksråd. Han vore ju icke den förste af släkten, som kommit så högt. Peder Månsson, som är syskonbarn med mäster Gudmund, har också bestigit den ärans trappa.

Herr Arvid vände sig till Fabbe och sade: God dag! Du också stadd på resa. Du måste ha brådtom, eftersom

du icke hann vänta med att tala till mig, innan jag talade till dig.

Fabbe sade, att han en annan gång skulle komma i håg, huru förnäm herr Arvid är, och vänta med att tala. Skulle han också vänta med att sjunga? Och när herr Arvid ej värdigades besvara denna fråga, uppstämde Fabbe en visa af okänd författare, hvilken nyligen blifvit spridd bland herregårdsbefolkningen och därifrån trängt längre ned:

Herr Ture är trohetens ädela ros:
på honom i sanning må trösta
vår kyrka med påfven och Brasken därhos,
vårt land med den gode kung Gösta.
Om rosor kan blott
talas fagert och godt.
Men tärningar rulla å tafvel,
och vinden går rundt om herr Tures slott,
där flöjelen svänger å gafvel.

Herr Ture är trohetens ädela ros,
en täckelig ros är herr Ture,
som doftar för Gösta, för Kristiern därhos,
och doftade äfven för Sture.
Om rosor kan blott
talas fagert och godt;
hvem kastar på rosor med drafvel?
Men vinden går rundt om herr Tures slott,
där flöjelen svänger å gafvel.

Herr Arvid låtsade icke höra visan, utan samtalade med doktorn, medan gesällen sjöng. Därefter vände han

sig till denne och bad honom se efter skoningen å hans hästar, emedan hans klöfhäst tycktes ömma litet. De gingo till skjulet, där de tre hästarne voro inställda, och ridknekten lyfte den ene hästfoten efter den andre, men Fabbe förklarade, att han hade intet att anmärka. Därefter tog Arvid Fabbe något afsides.

— Fabbe, sade Arvid, jag tyckte icke om visan du sjöng om herr Ture Jönsson.

— Hon kunde kanske ha varit bättre.

— Det var en smädevisa.

— Och jag, som tyckte, att hon berömde herr Ture!

— Fabbe, du är ett kräk, men du är icke dum.

— Jag är ett dumt kräk.

— Saken är den, att du eljest gerna för mig finge sjunga om herr Ture hvad du behagade; men sedan jag bjudits gästa under hans tak, känner jag det som en nedrighet, begången mot honom, om jag gillade eller vore liknöjd inför elaka ord, riktade mot den, som vill emottaga mig med vänlighet och räcka mig sin hand.

Fabbes ansigte uttryckte bifall. Han såg på ynglingen och sade: minsann tror jag icke, att jag känner igen herr Arvid.

— Hvad menar du?

— Nu liknade ni honom, som plägade springa in i smedjorna till oss och taga reda på allting där, och som vi alla gesäller tyckte om — pojken, som Lars ville kuscha naturligtvis, eftersom Lars var den starkare och vill kuscha alla, nu äfven far sin, men Arvid lät icke göra sig till hans hund, utan svängde de smala armarne tappert mot den andre, som ärft sina armar och händer från släggan. Ja, Arvid har suttit många timmar i mäster

Gudmunds målarestuga och fägnats af hans målningar och pratat med honom om ditt och datt och ritat granna hus och borgar och fästen efter mästers anvisning. Sällan kom Lars in i målarestugan, och när han lämnat henne, var mäster Gudmund vanligen ledsen. Det vet Arvid bättre än jag. Margit och Arvid ha varit likasom mästers tröst. Då jag flög på er, herr Arvid, inne i dagligstugan med mitt prat, hade jag litet öl i hufvudet — det har jag ännu — och glömde, huru fort en pojke blir yngling. Ene dagen kan man kalla en sådan »slyngel»; nästa dag kan man få stå med hatten i hand och kalla honom »herre». Detta är icke bra.

— Hur så?

— Jag menar, att den hastiga öfvergången synes mig icke väl anordnad af vår Herre. Jag säger det i fåvitsko naturligtvis; ty Herrens vishet är outgrundlig, och vi äro nöt. Jag säger, att en tolf års pojke i all sin oerfarenhet och dumdristighet stundom är en visare menniska än den adertonårige ynglingen. I hvarje fall är den förre sällan en narr, men den senare är det ofta. Och en narr är en narr, äfven om han, som herr Arvid, bär röd tröja med guldstickerier.

— Det var skarpa ord.

— Men det var icke ovett. Det var eftertänkligt.

Arvid tog gesällens ord mer än godlynt. Han tyckte, att smeden träffat spikhufvudet. Han hade ofta sagt sig själf: du har blifvit en narr, men det går väl bort med åren.

Det var emellertid icke härom Arvid ville tala.

— Hvart ämnar du ställa kosan denna gång, Fabbe?

— Det vet jag icke.

— Till min far, som träffade dig för ett par dagar sedan på gatan, sade du, att du ämnade taga vägen genom Östbo härad.

— Nej, det var er far, som tillrådde mig stryka den vägen fram. Men det är icke mitt nöje att gå efter borgmästareanvisning. Jag vill gå efter mina nycker och hugskott.

— Men om nu så blefve och du råkade ut för Slatte, så säger jag dig: var icke rädd!

— Jag är just icke rädd af mig, ehuru jag varit rädd en gång i dag. Det var, då jag stod framför grinden här och kände, att jag druckit för mycket öl nere hos borgvaktmästaren. Jag var rädd för att Birgit skulle mottaga mig ovänligt, och det har hon gjort.

— Jag ville säga dig, att Slatte är bättre än sitt rykte.

— Det har jag skäl att tro.

— Herr Ture Jönsson måste naturligtvis klandra och, om det faller sig så, bestraffa, att Slatte hängt hans fogde. Men herr Ture har sagt min far, att om Slatte icke hängt den fogden, skulle han gjort det själf.

Fabbe gjorde en tviflande grimas.

— Herr Ture säger, att det bästa man kunde göra för ordningens återställande vore att gifva Slatte lejd, döma honom mildt och sedan göra honom till kung Göstas höfvidsman i den oroligaste delen af Småland. Skulle nu så vara, att du råkar på Slatte, så kan du säga honom det. Du kunde också säga, att min far vill hans bästa och önskade ett möte med honom.

— Nå, då får jag väl vandra nedåt Slattebygderna och bära fram det ärendet. Det smakar af äfventyr, och jag har ingenting emot det.

— Tack, det var bra. Och eftersom vi tala förtroligt, hvad tänker du om dendär Svante, som slagit sig på att vandra kring bygderna i Vestergötland och här.

— Jag tänker, att han är en aktningsvärd landstrykare. Annars vore han icke mäster Gudmunds bordvän.

— Min far och jag ha vår egen tanke om honom. Han är spion. Och vet du hvad vi tro vidare? Att det är han, som diktat några af de nidvisor, som nu gå kring land och rike om herr Ture Jönsson.

— Det vore icke likt doktor Svante.

— Det måste vara han, sade Arvid Nilsson; emedan ingen annan än han kan göra visor, som ljuda så för örat. Det är på svenska han diktar, men icke den svenska vi äro vane att höra i visor.

— Så tycker jag också, ty jag har hört Margit uppläsa och sjunga visor, som han gjort. Men jag tror icke, att doktor Svante duger till att göra nidvisor, lika litet som ni duger till att dikta om den helige Ande. Eller kanske ni duger till det? Då ber jag om ursäkt. Sjung då för mig vid tillfälle er visa om den helige Ande. Nej, misstänker ni någon för nidvisor, så låt det vara Fabbe. Jag är från morgon till afton så full af nidvisor om allt möjligt, att jag ej får tid att dikta och sjunga ut dem. Jag har tillochmed gjort en nidvisa om min vördade mäster Gudmund. Om er har jag i dag, när jag satt under karhyllan, gjort den försmädligaste rackarevisa man kan tänka sig.

— Men har du icke hört sägas, att doktor Svante har godt om penningar? Alltid godt om penningar. Ginge jag nu in och begärde, att han förstärkte min reskassa, skulle han öppna pungen och räcka mig i guld

hvad jag ville ha — därom är jag öfvertygad. Han är en spion, en rundligt betald spion, det är det enda, som förklarar saken.

— Då är han bestämdt icke betald af kung Gösta, sade Fabbe. Men har ni icke hört, att han har en pudel, en svart, men osynlig, som apporterar pengar till honom? Det är en rimligare förklaring, som prest och bonde skulle gilla.

— Prat, sade Arvid.

— Doktor Svante har så många utvägar, fortfor Fabbe. Jag har också hört, att han studerat i Wittenberg eller på något annat ställe tillsammans med doktor Faust och fått afskrifva hans svartkonstbok eller *Tredubbla Helvetestvånget*, hvarmed man får upp skatter ur jorden. Jag har också hört, att han hittat kung Salomos nyckel. Jag har också hört, att han varit i Venusberget och fått pengar af fru Venus. Jag har också hört, att han har en *spiritus familiaris*, som dagligen fyller hans pung. Jag har också hört, att han sammanträffat en natt med kung Tidrik på Dummemosse och fått lof att ösa pengar ur hans grafhög så mycket han vill. Jag har också hört, att han har en fjäder, som svajat på Fortunatus' hatt. Jag har också hört, att han vant skatorna att föra till honom allt hvad de stjäla. Och jag tror på allt hvad jag hört.

En halftimme därefter hade regnet upphört, herr Arvid, åtföljd af en ridknekt, tagit kosan åt Vestgötahållet och doktor Svante med lille Gunnar gått nedför backarne till Jönköping. Fabbe satt ensam i dagligstugan, där Birgit sysslade.

— Ämnar du stanna här hela dagen? sporde hon.

— Ja, sade Fabbe.

— Gå då först till hörännet och sof ölet af dig. Gå sedan ned i smedjan och tillse sådana mina saker, som behöfva lagas. Du får drängen till hjälp, och han säger dig hvad jag vill ha gjordt.

— Ja, Birgit, men du skall ge mig ett löfte.

— Om hvad?

— När jag första gången, för tjugotre år sedan, kom hit, var du en aderton års flicka, och Gud, min Gud! hvad du var vacker och hvad du såg frisk och gladlynt ut. När jag gått och hunnit krönet af backen, där det knotiga gamla pilträdet står, vände jag mig om för att ge en afskedsnick åt Jönköping och Talavid. Hvad den morgonen var däjlig! Världen var som nyskapad och syndfri. Du stod uppe på svalgången i loftet. Jag såg dig där och svängde min hatt, och du nickade till mig, Birgit, och solstrålar flätade sig in i ditt hår. Sen strök jag här förbi under fem vårar. Jag minnes, huru vi skildes den femte. Då stod du vid grinden, och dina sista ord voro: hvarför stannar du icke, Henrik? Jag har hört den frågan inom mig många gånger, men på senare tider icke alldeles så, utan: hvarför stannade du icke, Henrik? Det gamla pilträdet har likasom upprepat frågan och sträckt armarne efter mig hvar gång jag vandrat förbi. Jag har lagt en betydelse i dina ord, som de kanske icke hade. Du har kanske aldrig tänkt hvad jag trodde mig finna i dem; men jag ber dig för all del hvarken bekräfta eller vederlägga tydningen. Hvad jag nu önskar är, att när jag går i morgon bittida, du skall stå uppe i svalgången och nicka till mig, då jag hunnit upp till pilträdet och svänger hatten. Jag vill se

detta än en gång i mitt lif och inbilla mig, att jag är den tjugoettårige fyren och du den adertonåriga tösen. Det blir en komedia, Birgit ...

— Ja, en komedia, sade Birgit.

— En löjlig komedia; men gör det ändå! Hvarför stannade du icke, Henrik? Ja, hvarför stannade jag icke? Nu är det oåterkalleligt för sent.

— Ja, för sent, upprepade Birgit, och det lät nästan som en suck. Fabbe gick ut.

7.

PÅ MÄSTER GUDMUNDS BRYGGA.

Den stora sjöboden, som åt Vettern till begränsade vapensmedens gårdplan och skyddade den mot nordanvinden, hade en med portar försedd genomgång, som förde ut till bryggan. Denna var lika bred som tomten och bildade en på pålar byggd, med stockar utefter sidorna bepansrad och med plank belagd fortsättning af gårdplanen. Bryggan åter hade sin fortsättning i en lång tvättbro, som ställde mot stormarne ett trekantigt, med stenblock fyldt brohufvud. Å ömse sidor bryggan stodo båthus och materialbod. I båthuset funnos flere större och mindre segel- och roddbåtar, den lille vackert utstyrde julle oberäknad, som nu låg vid tvättbron och ryckte i sina länkar. Där också förvarades under vintern seglen och tacklaget till den stora jakt, som mäster Gudmund egde i bolag med stadens köpmän och som, när Holaveden var osäker och äfven annars, förde deras för

upplandet bestämda varor till Vadstena. Den var tillsvidare det enda fartyg, som kunde i nämnvärd mån begagna sig af kung Göstas nyss utfärdade privilegium för Jönköpings borgare om »fri in- och utsegling, hvar helst de bäst kunna». Bänkar voro anbrakta å bryggan, spjälverk till löfsalar likaledes. Vråar funnos, där man kunde sitta i lä, när Vettern stormade. Hon var ett älsklingstillhåll för mäster Gudmund på lediga stunder, och om kvällarne efter slutadt arbete, för hans gesäller.

Lars, studenten, stod nu därnere, med ryggen vänd åt den skimrande sjön och det hägrande Visingsö, och samtalade med sin moder, husfru Margareta. Han pekade med i det genomskinliga vattnet på en med grönt sjöslem öfverdragen stock och sporde:

— Mor, är den stocken rutten, eller är han det icke?

— Jag vet ej, svarade husfru Margareta; men han ser gammal ut.

— Just de orden sade jag till far, och jag hemställde, om vi icke skulle ersätta honom med en ny. Ty hålles icke bryggan i ordning och lagas emellanåt, behöfs det bara en duktig storm, för att hon skall vara bortspolad. Vet du hvad far svarade? Icke ett ord på min hemställan; men i dess ställe berättade han, att han som pojke ofta satt i sällskap med Peder Månsson och pratade sagor vid stocken, som var grönslemmig redan då; att den stocken väckte så många minnen hos honom o. s. v. Hvarhelst någonting här i gården behöfver lagas eller bör ersättas med nytt, kommer något af fars minnen och ställer sig i vägen för det. Alla vrår och vinklar på denna tomt och i dessa hus äro fyllda af fars minnen. Här finns bara *præteritum,* intet *futurum,* bara hågkom-

ster, inga tankar på framtiden. Och det är icke endast saker, som far upplefvat, utan hvad farfar och alla förfäder upplefvat, som varda minnen — »minnen af förfäderna» kallar far det. Eldstugan här näst intill sjöboden påstås vara det äldsta huset i staden; det var rest innan det första budskapet om kristendomen kom hit. Far säger, att fördenskull bör hon stå kvar. Jag menar, att fördenskull bör hon rifvas. Ju äldre ett hus är, dess mer skäl är det ju att rifva det. Och det är för öfrigt ingenting trefligt i att hedningahänder byggt ett hus. Hvem vet, om de icke offrat menniskor där inne i eldstugan?

— Åh, Gud bevare oss, inföll fru Margareta.

— Får det fortfara, så jaga de döde ut de lefvande i denna gård. Inne i fars vapenhus, såsom han kallar eldstugan, upptager skräp från forntiden, gamla ringbrynjor och slikt, större plats än saker, som brukas nu och äro säljbara. Här måste en genomgripande ändring göras; annars går det till förfall.

— Det är hvad jag länge tänkt, sade fru Margareta, men hvem kan hjälpa det? Du vet, att jag icke kan det.

— *Jag* kan det, sade Lars och stötte sin käpp mot plankläggningen. Hvad som behöfver ändras *skall* ändras.

— Vi böra dock gå varsamt till väga, sade fru Margareta, och försöka litet i sänder. Annars är jag rädd, att far tager skada på något sätt.

— Förstås, att vi gå varsamt till väga. Det afgörande slaget skall uppskjutas, tills jag återvändt från Wittenberg och är magister. Då lär ingen kalla mig en pojke, som sätter sig upp emot sin far. Jag har alltid

hedrat honom i mitt hjärta, men tillåter icke, att han bringar sig och oss i elände.

— Som sagdt: vi måste visa all hofsamhet, sade mor. Jag är rädd, att far ännu går och sörjer öfver runstenen.

Dessa ord syftade på något, som tilldragit sig förliden höst. Mäster Gudmund egde, vester ut från Jönköping, vid Vetterns strand ett fäderneärfdt hemman Kortebo, kring hvars manbyggnad husfru Margareta hade anlagt en kålgård, i hvilken hon med ifver planterade och vattnade. I brynet af ekskogen, som gick intill planteringen, hade under ett okändt antal århundraden stått en sten, som ofvan jord hade dubbel manshöjd och var på båda sidorna och äfven på kanterna fullristad med runor. På ett litet fält öfverst å ena sidan skymtade gestalten af en hjälmklädd man på åttafotad häst. Folk, som sett Slatte, påstod, att ryttaren hade likhet med denne. Framför honom sågs en kvinna, som framräckte ett dryckeshorn. Flere af runorna kände mäster Gudmund igen — ehuru icke en lärd, var han en kunnig man och från gosseåren vetgirig och grubblande — men somliga runor kände han icke, och hvarken han eller någon annan hade mäktat få mening ur tecknen. Denna sin egen och sina samtidas oförmåga att läsa hvad förfäder skrifvit just för att tolkas af deras efterkommande betraktade han ej endast som ett hinder för kunskap om forna tider, utan som pliktförgätenhet och otacksamhet, och då han stod framför det hemlighetsfulla minnesmärket, kände han något af helig vördnad, emedan han tänkte på apostelen Paulus' lära, att de bortgångna släktena bilda med det nu lefvande och med de kommande en enda andlig leka-

men, som skall växa till en fullkomlig man i Jesus Kristus.

Djupare in i ekhultet, där träden stodo tätt och sammanslöto sina kronor öfver hällar och klippremnor, höllo ugglor till och plägade fram emot natten komma skogsbrynet närmare och där uppstämma sina dystra läten. Flere kvällar å rad hade fru Margareta sett en uggla eller kanske en annan stor fågel sitta på toppen af runstenen, och hon intogs af onda aningar så mycket lättare som Lars sagt henne, att hedningar rest märket, och att hvad som var skrifvet därpå måtte vara trolltyg och besvärjelser. Hon smittade med sin rädsla tjenstfolket, och snart förljöds, att onda andar, löfjerskor och slikt, drefvo nattetid sitt oväsen kring stenen.

Mor Margareta bad slutligen mäster Gudmund undanskaffa den otreflige grannen. Men i stället för att lofva det höll mäster ett tal, hvari han meddelade sina egna tankar om saken och sökte göra husfrun mild mot hedningeverket. Detta lyckades icke i minsta mån. En vacker morgon var runstenen borta. Lars, som icke uthärdade att se sin mors ängslan, och som till fullo delade hennes afsky för runstenen, hade handlat som sin mors son och med några drängars tillhjälp fällt ner det gamla märket, släpat det bort och vräkt det utför en åsbrant i Vettern.

— Finge jag råda, sade han till sin mor, skulle alla sådana minnen från en tid, då djäfvulen och hans änglar herrskade öfver Sverige, förstöras.

Det var icke det första beviset mäster rönt på sin sons själfrådighet. Mäster hade gjort försök att kväsa denna i dess första yttringar; han upprepade dem numera

icke. När Lars fick en förebråelse, reste han på sig, sköt axlarne tillbaka, höjde pannan och tycktes förvånad öfver att någon vågade göra en anmärkning mot honom. Han besvarade mästers ord med dämpad röst, föreskrifven af budet att hedra fader och moder, men betonade hvarje ord så som om han suttit i en högsta domstol och afkunnat ett fällande öfver den, till hvilken han talade. När det en gång hände, att mäster Gudmund förargades öfver denna ton och höjde rösten, brast hans kära hustru i gråt. Han och hon hade aldrig grälat, utan städse fogat sig efter hvarandra, hon mest efter honom, innan Lars vuxit upp. Hon tycktes förskräckt öfver upptäckten, att mäster Gudmund *kunde* höja rösten. Kanske dolde han under den blida ytan en tyrann, som nu började komma i dagen.

Det var denna runstenshistoria, hvarpå husfru Margareta syftade i samtalet, som nu pågick å bryggan mellan henne och sonen.

— När jag återkommit från Wittenberg, fortfor Lars, då skola du och jag i främsta rummet se till, huru vi med mjuka handtag göra slut på detdär kludderiet, som förstör så mycket af fars tid, utan att inbringa något. Är det icke besynnerligt, mor, att han, som till yrket är smed och den ende smed i Sveriges land, som kan göra praktharnesk och prakthjälmar så goda som de bästa från Tyskland och Flandern — är det icke besynnerligt, att han, som farfar skickade utrikes, just för att lära det, sitter blott en eller högst två timmar om dagen vid det arbetet, ehuru beställningar komma den ena efter den andra, för att i stället kludda i sin målarestuga och göra skilderier, som ingen menniska köper? Jag betraktar detta

alldeles icke ur inkomstens synpunkt, ty Vår Herre har förlänat oss jordiska håfvor rikligen, och om det roar far på hans äldre dagar att syssla med lappri, må han göra det ostördt. Men min öfvertygelse är, att han med sitt färgsudderi tager skada till sin odödliga själ. Det är mest· påfviska dikter och lögner han målar: nu håller han som bäst på med legenderna om Franciskus, gråmunkebrödernas upphofsman. Hvad jag sist och högst måste syfta till, det är att rädda min fars själ och rena den från hednisk och påfvisk vidskepelse. Det är min skyldighet som son och vardande prest.

Man hörde mäster Gudmunds steg och såg genom sjöbodsporten, att han var helt nära. Därefter syntes också doktor Svante med Margit och lille Gunnar.

Men Lars' uppmärksamhet riktades åt annat håll a plaskande ljud och glada röster från andra sidan båthuset, och kort därefter sprungo fyra eller fem nakna pojkar ut i det långgrunda vattnet.

— Slynglar, ropade Lars och svängde käppen. Understån I er att löga er här och skrika och väsnas Upp med er genast! Annars...

Nu inföll mäster Gudmund, som hunnit till stället: Gossar, om I ej ären alltför högljudde och bråkige och stridslystne, fån I gärna bada här. Och han vände si till Lars och frågade: har du glömt, att också du som pojke har badat just där och haft Arvid Nilsson och andra pojkar med dig?

Lars rätade på sig, lyfte hufvudet och ämnade svara, då hans mor nöp honom i armen och såg på honom med en bedjande blick.

Mäster Gudmund, som väntat ett afvisande eller hög·

tidligt tillrättavisande genmäle, vardt, då han undslapp det, helt gladlynt stämd häröfver och tillade förtroligt: ser du, Lars, det är icke bara det, att jag unnar pojkarne det uppfriskande nöjet, utan jag har också min egen förmån i sikte. Vid den tid de pläga komma går jag hit ned och betraktar dem noga och blundar emellanåt, för att pröfva, om jag har klart för minnets blick hvad jag sett med mina lekamliga ögon. Ty märk väl: här gör jag studier till en målning, som skall föreställa den helige Franciskus i hans fagra ungdomsvår och vid ett tillfälle, då han kastat kläderna af sig.

Lars gäldade detta förtroende med en min af medlidsamt förakt. Mor Margareta gick att inventera i materialboden. Lars lemnade bryggan. Det jäste inom honom, emedan far hade inför pojkbytingarne öfverkorsat den befallning hans fullvuxne son gifvit dem. Han behöfde något att hugga in på, för att afleda harmen. Han svängde till höger in i spiksmedjan, kastade af sig tröjan vid dess dörr, band ett förskinn kring sig, kaflade upp ärmarne, grep tång och hammare, makade åt sidan en af gesällerna, fattade en just ur härden kommen järnstång, lade dess hvitglödgade ände på städet, tillspetsade den med några hammarslag, försåg den på städkanten med en ansats, gaf den ett hugg med städkubbmäjseln, stack den in i nageldornen, formade med hastiga hammarslag spikhufvudet och dref med ett sista slag den nu färdiga spiken ut ur dornen — allt detta nästan så snabbt som det här berättats.

Margit hade bedt att få göra en båtfärd utanför stadsbryggorna i sällskap med sin far och doktor Svante och Gunnar. Medan doktorn gjorde jullen i ordning, satt

mäster Gudmund och iakttog, huru de badande pojkarnes outvecklade muskulatur spelade under sitt veka öfverlag, bildade flyktiga reliefer på den spänstiga huden, och bidrog att modellera deras kroppsformer. Han sökte uppfånga än det ena draget, än det andra i lemmarnes konturer och rörelser, särskildt halsens, bystens, armarnes. Han väntade, att någon af dem skulle tillfälligtvis intaga just den ställning han tillämnat sin Franciskus. När så jullen var öst och i öfrigt färdig, och han skulle stiga ned i den, häjdade han sig plötsligt, stirrade på båthusets vägg och pekade på de ormande linier, som solreflexerna från strandvattnets svagt krusade yta där bildade.

— Svante, sade han, dedär linierna vilja alltid fängsla mig. Hur jag bråkat med att efterbilda dem med penseln; men det lyckas icke. De krumelurer jag målar kan jag icke förmå att ikläda sig en skenbar rörelse. Men se, hur dessa försvinna, dyka upp igen, byta plats och ändå icke byta plats.

— Du försöker det omöjliga, sade Svante. Men däri gör du rätt, ty endast därmed når man till den yttersta gränsen för det möjliga.

Mäster Gudmund satte sig vid rodret, och på toften framför honom Margit och Gunnar. Doktor Svante, som medtagit harpan och räckt henne till Margit, lade ut årorna.

— Svante, sade mäster Gudmund, föreställer du dig ingenting, letar du icke efter någonting, när du ser sådana böljande gyllene band som dedär på väggen öfver sjön? Jag letar efter det, men finner det icke. Ty, Margit, det finns tydningar till allt i naturen. Naturen är Herren Guds stora sköna bildbibel. De fladdrande runorna på

båthusväggen erbjuda sig att tydas, men jag befinner mig så dum framför dem. Om jag då bara kunde afmåla dem.

— Men det har du gjort, sade Margit.

— Har jag?

— Ja, på det blad, där du målat Adam och Eva, där de stå sorgsna och se tillbaka på det förlorade paradiset. Guldspjälarne i paradisstaketet har du målat så, att de se ut som dessa: de slingra och fladdra.

— Signe dig Gud! sade mäster Gudmund. Jag ville, att de skulle göra det, men sjelf har jag icke sett det. Och härmed ha vi ju också en tydning på runorna, hvilken behagar oss, eller huru, Svante? De äro hägringar från eldspjälarne kring lustgården, från kerubens vaktande lågor, som stänga oss ute och likväl vinka oss att återvända. — Nu, Svante, lägga vi från bryggan, och om Margit tycker som jag, ro vi först ett stycke rakt ut i sjön, hvila där på årorna och se oss omkring; ty här är förunderligt däjligt, och sedan fortsätta vi åt Sankt Görans kapell.

Vettern var i dag så klar och stämde så in i himmelsfärgen, att, om icke en vindkåre då och då dragit silfvergrått vattrade band öfver sjöns yta, och om icke guldstänk blänkt kring jullens årblad, så kunde en åskådare å stranden tyckt, att den hade sin väg i luften.

Svante hade icke rott långt, då Margit, som var hans lärjunge i strängaspel och kunde många visor, som han diktat, förde händerna öfver harpan och sjöng i takt med de svala, friska suckarne af vattnet framför jullens bog.

Gläns öfver sjö och strand,
stjärna ur fjärran,
du som i Österland
tändes af Herran!
Barnen och herdarne
följa dig gärna,
Betlehems stjärna

Natt öfver Judaland,
natt öfver Zion.
Borta vid vesterrand
slocknar Orion.
Herden, som sofver trött
ute å fjället,
barnet, som slumrar sött
inne i tjället,
vakna vid underbar
korus af röster,
skåda en härligt klar
stjärna i öster,
gånga från lamm och hem,
sökande Eden,
stjärnan från Betlehem
visar dem leden
hän genom hindrande
jordiska stängsel
fram mot det glindrande
lustgårdens stängsel.
Armar där sträckas dem,
läppar där hviska,
hviska och räckas dem

ljufva och friska:
»stjärnan från Betlehem
leder ej bort, men hem». —
Barnen och herdarne
följa dig gärna,
strålande stjärna!

— Jag kan förstå, sade mäster Gudmund och såg med drömmande ögon ned i de förlängda, med rörliga, stålgrå strimmor genomväfda spegelbilderna af Vetterns strandkullar, — att famntagen och kyssarne, med hvilka pilgrimerna mottagas vid lustgårdens stängsel, skänkas dem af deras änglar, eller skyddsandar, som längtat efter deras ankomst, för att leka himmelska lekar med dem på paradisets ängar. Jesu ord i nya testamentet gifva de troende visshet om att dessa andar finnas och särskildt vårda sig om barnen. Detta är en skön och uppbygglig tro. Min salig fader tog bibelns ord om nödig aga åt barnen kanske alltför lekamligt, och det synes mig, som om den agan verkade mindre på mig än hvad min moders ord gjorde, då hon sade, att när barnen ljuga eller afundas, då gråta deras skyddsänglar. Paradisets ängar har man att föreställa sig öfver all beskrifning väna. En nästan lika fager äng har jag drömt mig uppe på sluttningen af Tabor, nära bergets topp; på det pergament, å hvilket jag målat Kristi förklaring, har jag fördenskull gifvit med penseln en antydning om den ängens tillvaro, öfverlemnande åt betraktaren att finna den vacker, om han kan det. Men hvad menniskorna ha olika ögon! Ja, bror och syster kunna se helt olika. Margit förstod genast, att jag menade en fager äng. När jag frågade

Lars hvad han såg där, svarade han: jag ser att du kluddat dit litet grönt. Jag är en så svag menniska, och Lars' svar gjorde mig ondt. När jag själf stirrar på den gröna fläcken, tycker jag mig se ängens blomster, ehuru de icke äro ditmålade, ty afståndet är för stort, för att de skulle synas, och jag tycker, att de i sina kalkar bevarat något af det förklaringens sken, som i den heliga stunden spred sig öfver berget. — Nu, Svante, styr jag båten åt Sankt Görans kapell.

8.

HURU LARS VARDT AUKTORITET.

Mäster Gudmund plägade vara lika tidigt uppe som sina gesäller, och så snart de första hammarslagen låtit höra sig, gjorde han sin rund i smedjorna, rådgjorde med verkmästaren och oldgesällen Adam Klase om planen för dagens arbeten, synade allt, stort som smått, och begaf sig därefter till nielleringskammaren, där han under sommarmånaderna var ensam, men annars hade Henrik Fabbe till sällskap och medarbetare. Yrkesverksamheten på den Gudmundssonska tomten var sedan årtionden tillbaka en mekanism, som under god ledning och regelbunden tillsyn gick med jämn och säker gång och alstrade tillräckligt att gifva arbetarne dagligt bröd och tryggad utsikt för ålderdomen, samt mästaren själf en lagom fortskridande ökning i hans välmåga.

Emellertid skulle man icke känna mäster rätt, om man trodde, att det var husbonde- och tillsynsplikten allena, som dref honom att arla och i lycklig stämning lämna bädden. »Morgonstund har guld i mund!» Det

guld, som lockade mäster, var icke minst morgonrodnadens och den upprinnande solens. Sin andel af det emottog han som oftast nere på bryggan, där han med alltid samma njutningsrika andakt såg den gryende, klarnande, flammande dagern glida öfver stränderna och vattnet. Var morgonen våt, lyssnade han till regnets sorl och tyckte, att detta om morgonen hade en annan saga att förtälja än i skymningen. Stormade Vettern, hade han å bryggan sin lävrå, där åsynen af de fradgande böljornas brytning mot brohufvudet sysselsatte under minuter öga och tanke. Hade drifvor fallit, var det för mäster ett privilegium, som ingen afundades honom, att med skofveln bana stig ned till sjöboden. Han gjorde det med en pietet, som han var ensam om, mot den rena, hvita skinande dräkt, hvari snön klädt hans gårdplan. Förgäfves hade fru Margareta sagt honom, att gårddrängen lämpade sig bättre än han till detta göra. Först under förliden vinter fick drängen öfvertaga det.

När mäster Gudmund i dag gick till nielleringskammaren, stod Lars i sitt fönster och gjorde, just då hans far stängt dörren efter sig, ett märke i timglaset. Lars hade sagt sin mor, att mäster arbetade där bara en, på sin höjd två timmar. Han ville kontrollera sin uppgift för att rätta den, om han sagt för mycket eller för litet, och hade för detta ändamål beslutat att hemligen öfvervaka och anteckna tiden för sin fars sysslande med herr Ture Jönssons drabbtyg.

Mäster suckade, när han steg in. Han saknade sin gladlynte skicklige Fabbe, som, hvad niellokonsten vidkom, dugde till allt, med undantag af den förnämligare figurgraveringen på den ädla metallen. Mästers försök

att göra Fabbe till tecknare med ideal formgifning hade fortgått flere år, men hade uttröttat dem båda, och det var nu längesedan tillspillogifvet. Fabbe egde godt handlag; men antingen det berodde af hans öga eller hans själs kynne, hans figurer fingo alltid ett groteskt utseende, som misshagade läraren. Ornamenter gjorde han däremot bra, och de kattor och ankor, de räfvar, gäss och ekorrar, som han med mästers tillstånd insatte här och där mellan blommorna i bladverken, voro naturligt eftergjorda och muntrande att åse. Nu var det mäster Gudmund själf, som hade att blanda silfver och koppar, sammansmälta blandningen med svafvel, pulverisera den sålunda uppståndna niellon, insmälta dess djupsvarta massa i graveringen och afslipa den. Alltid ängslig att ej i rätt tid hafva en beställd sak färdig — sådant fick ej inträffa i denna verkstad — arbetade mäster Gudmund med stor ifver, så att svetten lackade. Han arbetade så mycket ifrigare som han ville glömma, att hans hjärta icke var med i denna lek, utan trängtade till målarestugan. Efter inemot två timmars ansträngdt arbete kom han ut och stängde nielleringsverkstaden efter sig. Lars, som vaktade vid sitt fönster med en bok framför sig, såg denna gång icke med förargelse, utan med tillfredsställelse, att far icke hade öfverskridit två timmar, ty Lars hade vuxit upp till en auktoritet. Han hade sagt: »på sin höjd två timmar», och tålde icke att vederläggas.

Efter en stunds förlopp såg Lars sin far till häst. Mäster Gudmund plägade någon gång i veckan rida ut till Kortebo, följd af Gorm, gårdhunden, och snart återkomma. Hans gångare var ett hvitt, storvuxet, fromt och till åren kommet sto, om hvars förstånd han hade

en hög tanke. Han menade, att stoet begrep nästan allt hvad han sade det, och han fördristade sig att vidhålla denna mening, ehuru Lars strängeligen tillrättavisat den som kränkande det gudomliga företräde menniskan eger framför djuren. Mäster var i allmänhet benägen att tillmäta djuren på sin tomt, dock med vissa undantag, betydande mått af vett och känsla. Om Gorm talade han som om ett snille och kallade honom en trogen vän. Stallbaggen ansåg han visserligen dum. Men om stararne och löfsångarne, som bodde i hans vårdträd å gårdplanen, och om svalorna och ärlorna, som höllo till i sjöboden, och hvilka alla han ansåg nästan hörande till släkten, hade han märkliga historier att förtälja, ty han hade från barndomen iakttagit dem. Sådana historier sparade han numera åt Margit; att meddela dem till Lars skulle vållat honom obehagliga föreläsningar, och hvad hans hustru vidkom, bestämdes hennes intressen och åsikter i allt, utom hushållssaker, af den käre sonen. Hvad han ogillade eller icke gitte höra, det ogillade äfven hon.

Lars hade blifvit sin mors auktoritet, ej på grund af moderlig svaghet för ende sonen — hon hade under hans uppväxt behandlat honom med en tämligen hårdhänd följdriktighet och hemligen sörjt öfver, att pojken icke hade sin faders ädla anletsdrag — utan helt enkelt därför, att hon i trossaker och öfver hufvud i allt, som låg utanför hennes husliga verksamhetsområde, behöfde en auktoritet och ej kunde finna någon annan än sonen, som hade afgjorda anlag att uppträda som sådan. I början hade hon naturligtvis haft kyrkan, den romerska och allmänneliga, det vill säga: de henne invanda katolska bruken och ceremonierna och sin biktfar till auktoritet,

och hon visste, att denna åter hvilade på påfvens, hvilken åtminstone af kvinnorna och franciskanerna ansågs ofelbar, långt innan ofelbarhetsdogmen fastställdes. Men denna grund hade blifvit vacklande. Husfru Margareta hade till sin häpnad förnummit, att männerna i hennes närmaste omgifning, bland dem själfve hennes biktfar, hennes make och hennes son, instämde i klandret, som de lutherskt sinnade höjt mot vissa romerska bruk och missbruk, samt att själfva den romerska läran i åtskilliga punkter anfäktades. Fru Margareta, som ditintills varit säker i sin tro och lycklig i sin säkerhet, stod handfallen och visste icke hvad hon skulle hålla för sannt. Hade påfven misstagit sig i ett, kunde han måhända ha misstagit sig i allt. Hon led alltmer häraf. Hennes andakt hade upphört att vara en njutning; hennes böner stördes af tviflet och syntes henne ha förlorat sin kraft och blifvit till något, som hon vidhöll af vana eller af fruktan, att den makt, till hvilken hon bad, skulle, om hon därmed upphörde, behandla henne som affälling. Hon vände sig till sin biktfar, som förmanade henne att stå fast i den heliga allmänneliga tron, men vidhöll, att aflatskrämeriet var ett missbruk. På hennes fråga, om icke påfven, i hvars namn de kringresande aflatskrämarne handlat, hade som Kristi ståthållare blifvit delaktig af hans ofelbarhet, svarade kyrkoherde Sven, biktfadern, nej; det var kyrkan, men icke påfven, som ärft ofelbarheten. Men hvad var kyrkan för fru Margareta? Två skrån, presternas och munkarnes, bland hvilka funnos några få helige män och en stor mängd svåre syndare, ovärdige att vara den helige andes språkrör. Hon vände sig till gardianen i franciskanklostret, fader Matthias. Denne

förklarade, att påfven var ofelbar, och tillbakavisade i mild och sorgsen, men bestämd ton, hennes vidare frågor. Hon vände sig till sin man, efter hvars meningar hon vanligen rättat sig både af tillgifvenhet och af pliktkänsla. Men den auktoritet han ditintills af henne åtnjutit förlorade han nu alldeles. Han såg nästan misslynt ut öfver att hon stört honom med slika spörsmål, och sedan han talat till punkt — och det dröjde länge, innan han den gången hann till punkt — hade hon det intryck, att hans tal bestått af fyra delar, som hon icke kunde sammanfoga till ett helt. Dessa fyra delar voro: 1) en med för honom ovanlig häftighet framförd filippika mot aflatskrämeriet och mot föreställningen, att syndaförlåtelse kunde vinnas genom gärningar, som icke härflutit ur ett gud hängifvet sinnelag; 2) därefter ett varmt loftal öfver Martinus Luther, som vill rädda oss ur denna själsfördärfvande villfarelse; 3) därefter en fördömelse öfver Luther, som lämnat å sido den heliga skrifts och den allmänneliga kyrkans lära om mellantillståndet, och därigenom gjort Gud till den förfärligaste tyrann, som dömer hedningarne för deras oförvållade okunnighet om kristendomen, och barnen, som utan döpelse dö, till eviga kval; 4) slutligen ett med hänförelse hållet loftal öfver den heliga kyrkan, som af oss, naturligen vilddjur, mäktat utdana så hjärtegoda och osjälfviska menniskor som den helige Franciskus, samt en beundrande hyllning åt de härliga kristna templen med deras målningar och bildverk, och den upplyftande, symboliskt betydelsefulla gudstjänsten. Fru Margareta tyckte, att hvarje del för sig af mäster Gudmunds långa tal lät väl höra sig, men att det i sin helhet var ett abrakadabra, som icke upplyste henne

om hvar auktoriteten fanns, utan snarare antydde, att en auktoritet ej var att upptäcka. Hon meddelade slutligen sina bekymmer till Lars, dock utan hopp att af denna ungdom undfå den tröst, som de gamle och vise voro ur stånd att skänka henne. Men till sin ytterliga öfverraskning och obeskrifliga modersglädje upptäckte hon i sin pojke den man hon sökt.

Om Lars hade afhört sin fars föredrag för mor Margareta, skulle han till fullo gillat dess båda första afdelningar. Hvad den tredje vidkom, skulle han ansett den som en yttring af pjosk och klemighet. Han, som vid nio, tio års ålder haft sitt yppersta nöje i att slå ryggen af kattor, bränna råttor lefvande och sticka ut ögonen på sångfåglar och fördenskull utfäktat mer än en het strid med Arvid Nilsson, som ville taga djuren i försvar; han, som ännu hyste groll, om ej något värre, mot sin far därför, att denne, när ingenting annat hjälpte, sökt att med stryk drifva djurplågaren ur honom; han, som i sin syster Margit sett (och ännu såg) en trälinna, som han skickade ärenden och lönade med lugg, tills modern, hvars ynnest han icke ville undvara, förbjöd honom det — han hade i den gud, som dömer odöpta barn till ett evigt helvete, funnit en gud, som i förstoring var bildad efter hans eget beläte, och hvars grymhet förlänade honom ett onämneligt majestät. Hvad slutligen angår den fjärde afdelningen, hyste Lars en instinktiv ovilja mot den helige Franciskus och misstänkte honom dessutom för att ha varit en half muhamedan, därför att Franciskus hade lofordat saracenernas allvarliga religiositet och sedliga vandel. Att erkänna någon dygd hos fiender var för Lars att föra afvog sköld i striden mot dem.

Hvad Lars svarade på sin moders frågor var, syntes det henne, klart och redigt, enkelt och motsägelselöst. Hvar är auktoriteten? Auktoriteten är i nya testamentet, som är inspireradt af Gud och under århundradens lopp icke lidit någon förändring. Men nya testamentet låter tolka sig på olika sätt. Katoliker, lutheraner och andra åberopa det emot hvarandra. Det inspirerade Guds ord kräfver fördenskull inspirerade tolkar. Däraf följer, att Gud, när behofvet fordrar, sänder en sådan. Tre har han hitintills sändt: Athanasius, Augustinus och Martinus Luther. Skrifvet kreditiv på att de äro det, har ingendera haft att uppvisa. Men bevisen för att de äro det ligger dels i deras öfverensstämmelse inbördes och med nya testamentet, dels i det hjältemod, hvarmed .de blifvit utrustade och satte i stånd att motstå döden, världen och djäfvulen, dels slutligen i det oerhörda motstånd och den oerhörda framgång de rönt. Den som vågar en gensägelse mot denna sanning, fortfor Lars, den skall jag nedslå med lagens hammare och evangelii svärd.

Lars, som uppfunnit dogmen om Luthers ofelbarhet, emedan hans logik behöfde den inför modern, höjde handen, som var van vid smedsläggan, på hotande sätt i luften. Han sänkte den åter, fäste sin blick i den gamla fruns och upprepade med öfverväldigande säkerhet: Luther är den ofelbare tolken af den heliga skrift.

Fru Margareta förekom det som om två facetterade glas glittrat framför hennes ögon. Hon kände sig domnande och hörde inne i sin hjärna en röst, som upprepade: »Luther är ofelbar». Detta eko bemäktigade sig hennes vilja och framkallade på hennes läppar ett förnyadt eko: »Luther är ofelbar».

Lars själf kände som om hans ord tagit mandom och stode framför honom med den fordran, att han, deras upphofsman, vore skyldig att ge sitt lif för dem. Och han menade, att han ville det.

Från denna stund hade han sin moders tro i sin hand. Själf fruktade han onödigtvis, att hon skulle svigta, ifall hon någonsin funne honom svarslös eller underlägsen i en debatt. Som oftast under dagens lopp och stundom äfven under nattens timmar sysslade hans tankar fördenskull med att smida anfalls- och försvarsvapen för de meningar han omfattat, samt att utfinna öfverraskande sätt att stöta och parera i en kontrovers. Han utgrubblade slutledningskedjor, bland hvilka de fyndigaste icke alltid voro omedvetna felslut, ty krigsknep äro, tyckte han, berättigade, och han trodde sig ha uppfunnit mer än en *syllogismus cornutus*, vid hvilken motståndaren hade att välja mellan att låta spetsa sig på det ena hornet eller det andra. Lars var trånghufvad, och bland hans hjärnceller fanns ingen i stånd att emottaga en enda idé af den art, som dagligen i mängd gaf sig tillkänna i hans olärde, men begåfvade faders inre värld. Lars var fantasilös och hans skala af känslotoner begränsad till ett minimum; men det klumpiga tankemaskineri, som stod till hans förfogande, öfver det var han fullständigt herre.

Sedan han nu gjort åtskilliga sådana uppfinningar, kände han behof att vädra dem. Han utvalde sin lärare, kyrkoherde Sven, till väderpust, öppnade dispyter med honom och fann till sin hjärtliga tillfredsställelse, att kyrkoherden allt emellanåt förbluffades af hans argumenter och snart undvek att inlåta sig i strider med honom.

Kyrkoherden var en kvick man, men bekväm af sig, och ville icke anstränga sig onödigtvis med saker, som icke roade honom. För sin lärjunge hyste han till sin ledsnad en ständigt växande vedervilja, delvis beroende på dennes fullständiga brist på estetiskt sinne och inbillningskraft. Därmed hade herr Sven kommit på det klara under läsningen af Virgilius med honom och Arvid Nilsson. Arvid var tydligen lika förtjust som han själf öfver skildringarna af Trojas brand, af Eneas' besök i underjorden, af kapprodderna och striderna, och hade öra för de virgilianska versernas skära klang. Kyrkoherde Sven, som hade anlag för estetisk gourmandise, kunde därför tillgifva Arvid mycket, tillochmed hans pluderhåsor. Lars åter läste sin Virgilius som för att bestå en grammatikalisk examen och för ingenting vidare. Någon gång gjorde han anmärkningar, äfven han, men då vanligen för att envist motsäga sin lärare i en formalistisk fråga. Då herr Sven en gång påvisade, att Virgilius stundom ställt ett adjektiv så, att man finge den fulla meningen, när man hänförde det till två i samma versrad befintliga substantiver, såsom *rapti Ganymedis honores;* menade Lars, att om det vore rätt att hänföra *rapti* till *Ganymedis,* vore det orätt att hänföra det till *honores*, och han vidhöll detta, tills kyrkoherden harmsen och uttröttad visade honom på dörren.

Om doktor Svantes mångkunnighet hade Lars vidskepliga föreställningar. Han framkastade vid något tillfälle den mening, att doktorn icke vunnit den på naturlig väg. Han hade hört, att i Prag, Ingolstadt och Paris bedrefvos studier i magien, medels hvilka man utan stor möda, men på bekostnad af sin salighet, mäktade för-

värfva både tillåtliga och otillåtliga kunskaper af största omfång. Svante var den ende, med hvilken Lars skydde att inlåta sig i dispyt. Om kvällen efter den omtalade båtfärden råkade de likväl sammanstöta med hvarandra. Doktor Svante talade med herr Sven om tidens störste humanist, Erasmus af Rotterdam, med hvilken han var personligt bekant, och den vetgirige mäster Gudmund lyssnade med nöje. Lars inblandade sig i samtalet och kallade Erasmus en feg öfverlöpare och förrädare, och han anförde några ord, som skulle vara att läsa i dennes *Enchiridion militis christiani.* Doktor Svante upplyste, att citatet var oriktigt. Lars påstod att det var riktigt.

— Har ni läst *Enchiridion?* frågade Svante.

— Nej, och jag kommer aldrig att läsa något af den mannen, men citatet är riktigt, ty jag har det ur tillförlitlig källa — af samme lärde författare, som framhåller, att samtlige kyrkofäderna förkunnat de eviga helvetesstraffen.

— Det måste då vara en otillförlitlig källa, eftersom flere kyrkofäder uttalat sig emot dem.

— Ja, Origines och slike, men de äro icke kyrkofäder, utan kättare.

— Nå, än Gregorius af Nyssa? Han säger ju, att Guds dom icke afser kval, utan först det godas skiljande från det onda, hvilket ej kan ske utan smärta, och därefter det ondas fullständiga tillintetgörelse.

— Det tror jag icke, att han sagt, men om han sagt det, är han kättare.

— Äro Gregorius af Nazians och Theodorus af Mopsuestia också kättare?

— Ja, om de sagt något sådant.

— Är Hieronymus också kättare? Han säger, att då man förkunnar de eviga helvetesstraffen, sker det i pedagogiskt, märk väl: i pedagogiskt syfte och för sådana, som behöfva afskräckas från synd.

— Det har han aldrig sagt.

— Har ni läst Hieronymus?

— Nej, men jag vet det ändå.

Doktor Svante anförde Hieronymus' ord ... *quibus timor utilis est, ut, dum supplicia reformidant, peccare desistant.*

— Det måtte stå i en förfalskad upplaga af hans skrifter, menade Lars.

Nu inföll mäster Gudmund: viktigast är dock läran om mellantillståndet, vill det synas mig. Hon räddar åt oss Guds barmhärtighet och väl äfven de flesta själars salighet.

Lars vände sig kärft mot fadern och anmärkte, att detta är saker, hvarom blott de lärde ha rätt att tala, och han tillade, att Augustinus förkastat läran om mellantillståndet.

— Hvad säger ni? utbrast doktor Svante, förvånad öfver det oförsynta påståendet; ni skall få låna af mig hans *De civitate Dei*, där han på grund af nytestamentliga vittnesbörd uttalar som sin öfvertygelse, att äfven efter döden finnes en syndernas förlåtelse.

— Det stället är förfalskadt, vågade Lars svara.

— Augustinus uttalar den på flere ställen.

— Samtliga de ställena äro då förfalskade.

Doktor Svante vände sig från honom, led vid det korta samtalet. Kyrkoherden reste sig upp och mumlade inom tänderna: den okunnige oförskämde slyngeln! Men Lars stod med triumferande uppsyn.

9.

MÄSTER GUDMUNDS KVÄLLPATRULL.

Bland mäster Gudmunds tidigaste barndomsminnen var skenet af en lykta, som under mörka kvällar rörde sig från dörr till dörr utefter den stora tomten. Ett af fönstren i den gafvel, som det gamla träboningshuset vände åt gården, var barnkammarens, och när gossen låg i sin bädd, var det honom ett nöje, innan han somnade, att följa lyktskenets rörelser, dess försvinnande och återkommande. Lyktbäraren var hans far, som af sin far ärft bruket att hvarje kväll, innan han gick till sängs, tillse att allt i gården var på sin plats. Om stormen tjöt från Vettern och regnet föll i störtskurar, eller om månen lyste öfver en snöbetäckt gårdplan — sällan eller aldrig uteblef lyktskenet, som i gossens fantasi vardt ett tillbehör till hans aftonbön och ett jordiskt tecken af en himmelsk faders vaksamhet öfver sin värld och sina barn. Och därmed åter förenade sig minnet af hans moder, som döden tog bort, när han var sex år gammal, men hvars anletsdrag, växt, hållning, röst och hvardags-

klädsel han inbillade sig komma ihåg eller verkligen kom ihåg, och hvars bild, sådan han erinrade sig den, han aldrig försummade att anbringa å sina skilderier, där det så lämpade sig, senast å den målning, som föreställde förklaringen å Tabor, nedanför hvars fot han hade satt en knäböjande grupp af personer med anletsdrag, som voro honom kära: bland dem fru Margareta, Margit, doktor Svante med harpa, lille Gunnar, Arvid Nilsson, kyrkoherden herr Sven och gardianen Matthias, hvilken sistnämde var en den yppersta adorantmodell man kunde önska sig. Såsom beflitande sig om faderlig rättvisa insatte han i gruppen äfven en figur, som skulle vara Lars, men var en så förskönad och idealiserad Lars, att ingen kände igen honom.

Gifvet var, att mäster Gudmund icke skulle öfvergifva det ärfda bruket af kvällmönstring å tomten. Denna skedde likväl nu under något olika förhållanden än förr; ty trots Lars' klagomål, att mästers minnen ställde sig i vägen för alla ändringar och förbättringar, var sakförhållandet det, att många sådana hade skett, ehuru alltid med största möjliga undseende för det gamla, samt att ytterligare ändringar och förbättringar öfvervägdes. En af ändringarna gaf kvällinspektionerna ett annat skaplynne och bestod däri, att alla husen å tomtens östra sida blifvit förenade med hvarandra dels genom betäckta gångar förande från vägg till vägg eller från svale till svale, dels äfven genom små fallbryggor, där mäster ansåg det eldfarligt att hafva en varaktig förbindelseled. Mäster kunde således gå med sin lykta så godt som inomhus ända ned till sjöboden. Under de sistförflutna månaderna hade Margit därvid ständigt följt honom. Han

och Margit utgjorde kvällpatrullen Fru Margareta tillät det. Det syntes henne billigt, att då hon hade sin Lars, finge mäster ha sin Margit, ehuru Lars hade sina betänkligheter däremot och föresatt sig att efter hemkomsten från Wittenberg göra slut på Margits delaktighet i kvällpatrullen, om den då ännu fortfore. Lars hade kommit till den åsikt, att flickan påverkades ofördelaktigt af sin far. Honom tillskref Lars, naturligtvis indirekt, att Margit icke visade sin broder, hennes af lagen förutbestämde målsman och giftoman, den vördnad och undergifvenhet hon var honom skyldig. Då hon icke bemötte honom med likgiltighet, var hon tillochmed rebellisk. Hon kunde både bita, klösa och sparka, när han försökte handgripligt göra sin auktoritet gällande öfver henne, och det försökte han ännu emellanåt i fars och mors frånvaro. Det syntes honom, att självfve Satan flög i flickungen, när han, Lars, för att fullända hennes uppfostran till kristlig kvinnlighet, nöp, luggade och kindpustade henne.

Patrullen började i träboningshuset, det där gamla, som hade Vidrik Valandssons bild till vartecken. I dess nedre våning var den stora familjesalen med möbler från fars och farfars tid och med märkliga väggmålningar, som framställde några af kung Tidriks, dvärgsmeden Albrians och hjälten Vidriks äfventyr. Salen — »fädernas sal» — benämdes han af mäster Gudmund — begagnades särskildt vid de släktfester, som mäster höll två gånger om året, och vid hvilka Peder Månsson, innan han vardt biskop i annat stift, och därefter borgmästaren Nils Arvidsson var den egentlige talaren, ty mäster vågade sig aldrig på skåltal, sedan han en gång i den heliga Gertruds gille, hvars hedersledamot han var, hade

redan vid ingången kommit af sig. I öfre våningen var den förre barnkammaren, hvilken såg ut nästan som i mästers späda barndom, dock med det undantag, att där nu fanns en altarlik möbel, vid hvilken mäster söndagligen bad en bön för de bortgångna föräldrarnas och deras förfäders själar. Där fanns också en samling böcker. Mäster egde sådana på svenska, danska och tyska språken af historiskt, ekonomiskt, poetiskt eller uppbyggligt innehåll, och han hade läst dem han egde. I en väl präntad handskrift hade han samlat de visor, som doktor Svante hitintills sjungit för Margit. Denna handskrift var honom dyrbar. Han ämnade pryda den med miniatyrer.

Från träboningshuset förde en trappa ned i en murad gång, som tvärs under gården förenade detta med tegelhuset. Å ömse sidor gången dörrar till källarhvalf, i hvilka öl, hembrygdt eller från Tyskland införskrifvet, förvarades i fat, som hedrade tunnbindareyrket. Viner af de i handeln vanligare slagen voro där äfven att tillgå för högtidliga eller hjärtliga tillfällen. Tegelhuset, hvars tjocka väggar öppnade sig i trefliga fönstersmygar, anordnade ungefär så, som man ser det på målningar af Hugo van der Goes, passerades af patrullen utan närmare besiktning. Därefter klädkammaren med sina väldiga skåp och kistor; husgerådskammaren med sina gamla och nya bordkärl af silfver och tenn och sina remmare och pokaler af mångfaldiga former från olika länder och tider; visthuset, brygghuset, bakhuset, förrådshuset, därefter ett ryggåshus med loft och svalgångar, därefter målarestugan, som var mästers käraste tillhåll, och därbredvid ett eldhus med härd på golfvet och rökfång i taket. Patrullens väg förde nedåt och uppåt på trappor

och stegar, än genom jordvåningar, där endast lyktans matta sken vägledde den, än genom rymliga vindar, hvilkas gluggar lämnade tillfälle åt skymningsdagrarne att spela in och i olika skiftningar förtunna mörkret, än ut på broar och i svalgångar, mellan hvilkas stolpar man såg flikar af stjärnehimmelen. Vackrast var färden, när månen lyste. Hemsk och ändå lockande var den för Margit, när det stormade och det i sin rytande vildhet likväl taktmässiga bruset af Vetterns böljor blandade sig med de pipande, hviskande och suckande ljuden af vindilar, som intrångde mellan tegelpannor, takstolar och lämmar. Det var i Jönköping en allmän tro, att den Gudmundssonska tomten sedan århundraden tillbaka beboddes af nissar, som drogo välmåga till huset. Denna tro delades af folket på stället. Själfve Fabbe, som innerst var skeptiker, försäkrade, att han vid flere tillfällen, vanligen efter besök i rådhuskällaren eller på gesällhärberget, hade sett tomtegubbens röda hätta och gamla underliga ansikte titta fram ur ett hörn eller en glugg. Nog tyckte också Margit, ja själfve mäster Gudmund, att de sett något dylikt skymta här och där i vrå och vinkel eller uppe i takresningarnas bjälklag. Mäster ansåg, att tomtegubbarne voro vänliga och Gudi behagliga väsen, som varda änglar, när de upphört att syssla med det ekonomiska här på jorden, hvarför de ha synnerlig fallenhet och begåfning. Lars däremot ansåg dem för ett slags djäflar och hade låtit Fabbe veta, att han ämnade bortbesvärja dem ur huset, sedan han blifvit prestvigd och fått rätt och kraft att utöfva exorcismen. Fabbe anmärkte, att Lars icke behöfde prästvigning, för att drifva nissarne ur huset; han var karl till att göra det sådan han var.

Kvällpatrulleringen kunde taga en dryg halftimme och mer i anspråk, ty det hände sällan, att icke mäster stannade någonstädes, där det fanns bekväm sittplats, lade armen kring Margits lif och berättade en vacker legend eller märkvärdig saga eller lustigt äfventyr eller någon af sina lefnadserfarenheter eller hvad han läst i böcker. Detta var för far och dotter lyckliga stunder. Var himmelen klar, gjordes halt på loftet, och mäster utpekade stjärnbilderna och förtalde sägner äfven om dem. I kväll kom han in på astrologien.

»Menskan af stjärnorna styrs; stjärnorna styras af Gud».

Mäster anförde denna vers och sade, att om stjärnornas ställning vid ett barns födelse inverkar något på dess öden, så är det därför att alla föremål i denna värld stå i korrespondens och utöfva inflytande på hvarandra. Men menniskans öden afgöras ingalunda af stjärnorna, utan endast de vilkor, under hvilka hon har att strida och lida och söka sig fram till Guds rike enligt evangelii anvisning och med det mått af frihet i viljan, som hon eger. Menniskan är ansvarig för hvad hon gör.

Detta uttalades i förbigående, sedan mäster pekat på en vacker stjärna, som han sade vara en vandringsstjärna, kallad Jupiter, och som förmenades vara den mildaste och mest lyckobringande af alla vandringsstjärnor. Längre uppehåll gjordes denna gång först i eldhuset. Det var uppfördt af oerhördt tjocka stockar och ansågs vara den äldsta byggnaden i Jönköping. Nu tjänstgjorde det som vapenhus. I stjärneljuset från takljoren och i lyktans sken skymtade med svaga reflexer knippen af armborstpilar, rosetter af sporrar, knifvar och

dolkar, raka svärd och böljande flambergare med schweiziska eller tyska fästen, spetsar och hellebarder, gamla bassineter, prydliga bourgignothjälmar, skålformiga salader med groteska visir, stormhattar, länd-, hals- och pannharnesk för hästar, benskenor, armskenor, järnhandskar, läderbandade ringharnesk, sådana som ännu af äldre män buros i mäster Gudmunds fars tid, pansarskjortor, plåtharnesk af olika slag, helkrävetor och halfkrävetor ända intill den nyaste harneskformen, den maximilianska, hvaraf två fullständiga exemplar, nyss utgångna ur smedjan, hängde där i afvaktan på att varda hämtade af sina beställare. Mäster Gudmunds harnesk voro vida berömda. Han hade i tre år arbetat hos Kollman i Augsburg.

Mäster satte sig nu på den stora ärilstenen, som förmodligen legat på sin plats i många århundraden, och tog dottern på sitt knä. Lyktan hade han ställt bredvid sig. Med en öfver äriln nedhängande kedja, som ditkommit i senare tid, öppnade han den taklämm, hvarmed rökfånget, likaledes i en senare tid, blifvit täckt, och några stjärnor tindrade genom öppningen ned till dem.

— Margit, sade han, det förmäles, att detta hus blifvit bygdt af hedniske förfäder. Hvar äro de nu? I sin lifstid hade de aldrig hört talas om herren Jesus. Skulle de för denna ofrivilliga okunnighet blifvit dömde till kval, som skola räcka i evighet? Bort det, Margit! Det har funnits hedningar, som då de icke i utvärtes måtto hade lagen, likväl gjorde hvad lagen bjöd, emedan Gud — märk väl: Gud själf — hade skrifvit sin lag i deras hjärtan och samveten. Denna heliga hjärte- och samvetsskrift är icke nedkastad i helvetet att där förbrinna. Nej, min dotter, desse hedningar äro, där alla

bortgångna släkten äro, där alla barn, äfven de odöpta, äro, och dit vi själfva skola samlas: de äro i dödsriket, i dess paradis eller dess fängelse, alltefter som deras själstillstånd och eviga bästa kräfver. Saligheten i detta paradis, Margit, är icke den högsta sällhet, ty den är blandad med trånad och trängtan, likasom den jordiska sällheten är det i somliga själar, kanske i alla, men säkerligen i min. Ljuset i detta paradis är ej heller det öfversvinneliga himmelska, utan liksom blandadt med trånad och trängtan, äfven det. Dess symbol är måhända stjärneljuset däruppe. Trånaden är icke hopplös, alltsedan de, som sutto där, fingo se ett stort ljus. Det ljuset strålade kring menniskans son, som kom på dödens mörka stig ditned och förkunnade för alla, som där dväljas, förlossning. Han förkunnade den för alla, kära Margit, ej blott för dem i paradiset, utan äfven för dem i fängelset, och känner jag rätt hans hjärtelag, måtte han haft de trösterikaste och ljufvaste orden för dem, som voro mest i behof däraf, för dem i fängelset. När Kristus, vårt lif, återuppenbaras, då skola de alla återuppenbaras med honom i härlighet. Själf har han sagt, att den orättfärdige kristne skall straffas hårdare än den orättfärdige hedningen. »Den tjenare, som visste sin Herres vilja och icke gjorde efter den, skall straffas med många slag. Och han, som icke visste den, men gjorde det, som är straffvärdt, skall straffas med få slag». Prisad vare Gud, som i sin stränghet är rättvis, barmhärtig och af stor mildhet.

Mäster steg upp och vandringen fortsattes, tills man hunnit in i sjöboden. Där stod lämmen till en glugg öppen åt bryggan till. Mäster ville kasta en blick öfver

sjön, men han hörde röster nedifrån bryggan och drog sig genast tillbaka, emedan han ansåg det fult att, själf opåaktad, lyssna till andras ord, som kanske gåfvos i förtroende.

10.

VEDERDÖPARNE.

De, som talade därnere voro mäster Gudmunds verkmästare Adam Klase och en till Jönköping nyligen kommen tysk krämare och boksäljare, som hette Knipperdolling. Blott enstaka ord kunde mäster Gudmund ha hört. Mest hviskade de, där de sutto på en bänk invid sjöboden. Knipperdolling var en ung man, högvuxen och vacker. Till anletets uttryck, om ej till dragen, hade han en viss likhet med den svenske smedgesällen, som var en medelålders man.

— Det är väl tid att bryta upp? frågade Knipperdolling.

— Icke än, svarade Klase. Samlingsplatsen mellan björkarna uppöfver Munksjön är icke långt härifrån; men vi gå dit på olika stigar, för att icke väcka uppseende Ett tjugotal trogna, det är den lilla skara, som längtar att uppbyggas och styrkas af dig. Du talar svenskan märkligt väl. Hvar lärde du henne?

— I Lübeck och andra Östersjöhamnar. Jag har känt mig dragen hit upp till eder. Edert land har små städer, där föga är att räkna på, om ej i Stockholm; men det har frie bönder, vane att föra vapen och benägne att höra hvad i tiderna bebådas. Jag har drömt, att den store befriaren skall komma från Norden, och den drömmen är icke fåfänglig, eftersom Israels profeter äfven haft den. Jag tror, ja jag är genom den inre uppenbarelsen än mer än genom den yttre förvissad om, att ur Sveriges skogar skall den man utgå, som tillintetgör Antikrist och grundlägger det messianska riket. Som jag sagt dig: det är detta jag i afton vill förkunna för dina vänner. Apostlar böra utsändas att yppa samma hemlighet för eder allmoge och döpa dem, som undfå den heliga elden, till vår saks martyrer och segervinnare.

— Om vi skulle börja hos Slatte! Han är en man, som kan resa halfva Småland, om han vill. Men om hans tro vet jag intet. Några säga, att han är en ren hedning. Om du, som eger vältalighetens gåfva, uppsökte honom!

— Jag måste först gå till Stockholm, där jag stämt möte med den frommaste bland Kristi tjenare, Melchior Hoffmann, bundtmakaren. Varder hufvudstaden vår, så torde arbetet i landsorten, hvilket är det väsendtligaste, gå mindre tungt. Har Luther många anhängare här i bygderna?

— Halfva anhängare har han nog icke få. Men de, som vilja våga blod och gods för hans läror, äro säkert icke många.

— Jag hatar Martin Luther, de armes och betrycktes bödel, sade Knipperdolling. Han steg upp, hans händer

knötos, och hans ögon blixtrade i halfmörkret. — Du vet, Klase, att de fleste bönderna i det så kallade heliga, men djupt oheliga romerska riket, det vill säga mitt fäderneslaud, äro lifegne; men du vet troligen icke, huru deras herrar behandlat och behandla dem. Skändligt. Jag vill icke beskrifva det, ty vid tanken på att desse herrar likväl tillvälla sig namnet kristne, är jag färdig att gråta af raseri. Och skändligheterna föröfvas i åsynen af munkar och prester, som fråssa vid deras bord och dricka ur deras bägare, och låtsa intet om att menniskorna äro enligt evangelii lära syskon, att Kristus har friköpt oss alla med sitt blod, att det rike, hvari de mäktige befalla och de store öfva våld, är djäfvulens herravälde; men att det icke får tillgå så i det rike, som Guds son har stiftat ibland oss, och hvari vi äro bundne vid hvarandra af syskonförpliktelser. Ord ljödo om evangelii frihet. De kommo från Martin Luther och dem, som äro med honom, och hunno till de lifegne, desse andligen fattige och lekamligen utpinade lemmar i Kristi heliga lekamen, och tände hoppet i deras hjärtan. Vet du hvad de begärde af sina hudflängare och blodsugare? Så litet af hvad de med kristlig rätt hade att fordra, att tyrannerna borde förvånats. Luther sjelf erkände, att hvad de begärt var rätt och billigt, och han uppmanade herrarne att bevilja det. Hvem borde lättare än han ha insett, att slika uppmaningar äro gagnlösa, helst när de åtföljas af en straffpredikan öfver de ödmjukt bedjande trälarne? Och sedan vardt det Luther, som mot de arme hetsade de harneskklädde blodhundarne och lofvade dem himmelen till lön för blodsutgjutelsen. »Den, som omkommer på eder sida», skref han, »är en rätt martyr

för Gud; den, som omkommer på böndernas, är en helvetesbrand». Ja, han sade, att en furste kan med utgjutande af de stridande lifegnes blod bättre förtjena himmelen än andra mäkta det med böner.

— Detta är förskräckligt, sade Klase. Jag förmodar, att Luther ville inskärpa hos mina misshandlade tyske bröder, att man icke skall stå det onda med våld emot, utan öfvervinna det onda med det goda.

— Ja, det ville han, men han ville det icke hos tyrannerna. Öfver dem kastar han öfverhetens mantel och fordrar för dem ovillkorlig lydnad, ehuru han själf ställt sig olydig mot sin andliga öfverhet påfven och sin världsliga öfverhet kejsaren. När Reinicke Fuchs predikar för gässen, är det alltid om att icke stå det onda emot. Klase, haf aktning för ditt yrke! Du är vapensmed, och vapen kräfvas i dessa tider. Man skall öfvervinna det onda med det goda, där det minsta hopp finnes om möjligheten däraf. Men här är omöjligheten bevisad, och då må vi icke glömma, att Kristus också profeterat om svärdet och själf begagnat gisslet. Vi må icke glömma klangen af Herrens och Gideons svärd. Vi läsa ju i skriften, huru Gud befaller himmelens fåglar att äta de onde furstarnes kött och markens djur att dricka tyrannernas blod.

Knipperdolling satte sig åter.

— Har du tänkt dig, fortfor han, att det möjligen skall gå oss anabaptister, såsom det gått Tysklands lifegne?

— Jag hoppas, att vår sak skall segra.

— Helt visst; men när? Vi veta det icke, men böra vara beredde på allt. Vi äro till största delen

handtverkare och fattigt folk och ha icke många hästar och harnesk att ställa mot de andras fanor. Det är ju möjligt, att vi upplefva segern, men också möjligt, att den dröjer i hundra, två hundra, många hundra år. Skall din ifver afkylas vid tanken på ett sådant dröjsmål?

— Visst icke, svarade Klase. Jag motser tvärtom icke utan glädje, att vi skola få många martyrer att öka skaran af de helige, som, då det femte inseglet brytes, ropa med hög röst: »Huru länge, du helige och sannfärdige Herre, dröjer du att döma och att utkräfva vårt blod af dem, som bo på jorden?» Dem och oss är ju sagdt, att vi skola tålmodigt bida, tilldess talet af blodvittnena blifvit fullt. Vi strida ju egentligen mindre för oss än för de efterkommande inom den heliga kristenheten.

— Detta är väl sagdt. Men huru länge vi ha att vänta på triumfen, veta vi, att straffet öfver honom, som svek de arme, ej låter vänta på sig. Det tecken, hvari han kunnat vinna, var de betungades tecken. Det har han doppat i blod och trampat under fötterna. Fördenskull skall han icke besegra den romerska kyrkan. Lyckas han upprätta en församling, varder denna — det förutsäger jag — till en dvärg, som, så länge han lefver, skall lefva i dödsfruktan för den romerske jätten och i ständig saknad af det kraftgifvande vattnet i den källa, vid hvilken den ängel vaktar, som heter Rättfärdighet, och den ängel, som heter Medlidande med de betryckte.

11.

SAMFUNDET "FRITT UR HJÄRTAT".

Min goda vän, sade kyrkoherden herr Sven till husfru Margareta, jag måste sjunga rent ut. Om Lars behagar öfvervara sammanträdet, hvartill mäster Gudmund för dagen kallat sin lilla akademi, får han intaga min plats, ty den skall då stå tom för hans räkning.

— Jag begriper icke, svarade frun, att Lars' egen lärare kan tala så. Men Lars skall visst icke tränga sig på er.

— Det är lätt begripligt, genmälde herr Sven; främsta regeln i samfundets stadgar är, att det ägnar sig åt obesvärade tankelekar, men icke åt dispyter. Det kallar sig »Fritt ur hjärtat», emedan man åtminstone där, om ej annanstädes i den vida världen, skall kunna yttra sig oförbehållsamt, utan att råka i gräl och klammeri. Nu förstår ni, hvarför samfundet upphör att vara till, om Lars behagar välja sig själf till dess ledamot.

— Ja, Lars är så allvarlig i sina tankar och så mån att visa andras irrande tankar till rätta. För en stund sedan satte han sig i en båt och rodde ut till Kortebo. Han hade bibeln och andra böcker med sig och kommer icke igen förrän i morgon, så att ingen fara från hans sida är för samkvämet. Jag själf far också dit ut i afton. Men jag har sörjt för att allt skall vara för eder i ordning på vanligt sätt.

— Tack, fru Margareta. Då har ni ställt det trefligt för oss, det vet jag.

Mäster Gudmund satt nere i källaren och tappade. Det bästa, som fanns därnere, plägade bjudas å samfundsmötena, som för honom voro högtidsstunder. Ledamöterna voro endast fyra: doktor Svante, kyrkoherde Sven, gardianen Matthias och han själf. Sammanträdena voro glesa utom vid de tillfällen, då Svante var att tillgå. Då omväxlade de hos mäster och hos doktorn harpolekaren på Talavid. Väder och väglag fingo vara hur dåliga som helst: när Svante bjudit samfundet ut till sitt härberge, såg man kyrkoherden, gardianen och vapensmeden till häst eller till fot sträfva uppför Vestra hallar och in genom den för Fabbe så minnesvärda grinden.

Mäster Gudmund satt nu ensam bland faten nere i källaren och gnolade gladlynt på en melodi utan ord. Annars plägade Fabbe vara hans biträde äfven vid tappning, och det var Fabbe, som då sjöng visor lämpliga för tillfället, såsom

Här bor en hedning i källaren,
hans namn är Muskatellaren,
han är kraftig, saftig, trind och tjock,

tunnbindarmäster har sytt hans rock.
Nog unnar jag honom allt godt; men nej,
att döpas unnar jag honom ej.
Det vittnar ju både munk och prest,
att odöpt är Muskatellaren bäst.
En dålig krist han vorde för visst
och sämst, om han vorde en anabaptist.

Doktor Svante anlände en stund innan sammankomsten skulle öppnas, strax efter att husfru Margareta hade begifvit sig till Kortebo. Han hade haft åtskilligt att uträtta i staden, innan han begaf sig till vapensmedens hus. Han hade bland annat varit inne i slottet och lemnat slottsvaktmästaren ett bref att befordra till Stockholm, sedan vaktmästaren själf dagen förut ridit upp till Talavid och räckt doktorn ett bref från hufvudstaden, efter hvars genomläsning Svante underrättat Birgit, att han snart åter måste ut på harpolekarestigar.

Nu satt Svante uppe i tegelhusets trefliga sal och skämtade med Margit.

Flickan satt midt emot honom och såg upp i hans ansikte. Hon tyckte, att han var vacker.

— Hvarför har du icke en moder åt Gunnar? frågade hon.

— Hans moder är död, det vet du.

— Hvarför får han icke en ny?

— Emedan hans moder, ehuru död, är hos honom och mig. Så länge jag känner hennes närvaro, kan jag icke gifva Gunnar en annan mamma.

— Men han ser henne icke, han kan icke leka med henne, och hon kan icke vårda honom.

— Det får jag göra, och du och Birgit på Talavid.

— Om jag finge vara hans moder?

— Eller hans syster, vill du det?

— Ja. Helst hans moder. Broder och syster äro icke alltid vänliga mot hvarandra. Vill du nu sjunga något för mig?

— Om hvad?

— Något mer om lustgården, till hvilken Betlehems stjärna visar.

— Jag kan icke dikta en sådan visa, som jag tror att du vill ha, om Edens lustgård. Jag får göra det en annan gång. Men likväl skall jag sjunga något om den eller om dess hägring — om mitt eget farväl från den hägringen.

Svante tog harpan.

Än grönskar Edens park — jag har ett minne,
att jag har varit själf en gång därinne.

— När? frågade Margit.

— Som barn. Det händer någon gång att

när storken bär en liten till en mamma,
han icke rädes för kerubisk flamma,
men flyger mellan Edens änglavakter
med barnet in i morgonlifvets trakter.

— Storken tror jag icke längre på, sade Margit.

— Men jag gör det och din far gör det. Har icke mäster Gudmund talat med dig om symboliska sanningar?

— Jo, sedan jag var så liten som så, sade Margit och höll handen ett stycke öfver golfvet.

— Har han icke också sagt dig, att de flesta sanningar kunna gripas endast i symbolisk form? Barnet födes hit till jordelifvet, som icke är ett Eden. Men det händer, att medan det andas och växer här, det ser paradiset skimra tvärs igenom de jordiska synerna och känner sig vara i Eden, ehuru det icke tänker däröfver. Det finnes barn, som fått den företrädesrätten. Mäster Gudmund var säkerligen ett sådant barn. Han är det till och med ännu. Gunnar är det, och varder du hans mamma, kommer du att kvarhålla honom där, så länge som det är honom nyttigt. Hvad där är vackert!

Det är en värld af idel sköna under
med spegelvatten och med dunkla lunder,
i hvilkas skymning gyllne äpplen glöda
och där inunder smultron lysa röda.

— Men hvad jag vill säga är, att när Gunnar ströfvat där någon tid, skall det hända honom hvad som hände mig, att när han kommer till porten, fattar den vaktande ängeln hans arm och säger:

Min vän, nu kommer det att fresta på,
ty nu skall du ur paradiset gå

ut på den vida stormbestrukna heden —
på andra sidan den finns ock ett Eden.

Nog lär din väg till mången dust dig föra;
slår då dig någon på ditt ena öra,

så vänd det andra till och låt dig smaka!
Men kan du icke det, så slå tillbaka!

Främst är jag fridens vän, men glädes äfven,
när ädelt sinne knyter gossenäfven.

Ja, nu i världen ut, du unga blod!
Var glad och glöm dig själf och dö med mod! —

— Ack Margit!

Med denna maning fördes jag ur Eden,
vill dit igen, men hittar icke leden,

ger hela den kopernikanska världen
för Edens lilla park och gröna gärden.

Men framåt, ej tillbaka gäller färden:
fram skall du, dödlige, och fram skall världen.

Träng modigt på med tanken och med stålet!
Ett högre Eden vinkar oss vid målet.

Var glad och glöm dig själf och dö med mod!
För dem, som mäkta det, är världen god.

— Ja, som jag sade, denna visa var icke för dig, Margit, och ändå var du hennes orsak, när du sade, att du ville vara Gunnars mamma. Gunnar är ännu inne i paradishägringen, och jag önskar, att han finge stanna där så länge som det är honom till gagn. Men om jag

snart skulle färdas bort — bort till det land, hvarifrån man icke återvänder — huru skall det då gå Gunnar? Han behöfver då för det ändamålet en moder, Margit, och du, som är din faders dotter och honom, min ädle vän, i själen tämligen lik, vore kanske den bästa jordiska vän min gosse kunde vinna. Fördenskull gör jag dig nu, med denna kyss på pannan, till min andliga hustru och Gunnars andliga moder, hvilket, — märk väl, Margit — icke hindrar, att du framdeles med hela ditt hjärta hängifver dig till den jordiske brudgum Gud åt dig utsett.

Margits ögon strålade af lyckligt allvar. Hon räckte honom läpparne. Harpolekaren låtsade icke se det och tryckte hennes hufvud till sitt bröst. Den försakelse han underkastat sig kostade honom en suck.

»Fritt ur hjärtat» var församladt. Dess sammanträde hölls som vanligt i mäster Gudmunds rymliga och behagligt inrättade målarestuga. Färgkoppar, penslar och andra måleretillbehör voro förpassade in i sitt skåp, på hvars dörr någon okänd konstnär från det förra århundradet hade afbildat evangelisten Lukas sysslande med att porträttera den heliga jungfrun. I ett annat stort och rikt skulpteradt skåp hade mäster lagt de pergament han senast målat till den samling sådana, som han förvarade där. Han hade alltid varit blyg för att visa sina verk; nu hade Lars med sitt tal om »kludderi» gjort honom förskräckt för det.

Kring ett stort ekbord voro fyra bekväma stolar ställda och vid sidan af hvarje stol ett mindre bord med

präktiga fyllda dryckeskärl och läckra bakverk, stämplade med familjens bomärke och andra emblemer. På det stora bordet lågo några blad, som doktor Svante medfört och nyss förärat värden såsom ett ringa vederlag, hade han sagt, för de fem miniatyrer, som han för några år sedan, innan han företog en utländsk resa, hade tilltvungit sig af mäster Gudmund. I Augsburg hade han bortbytt dem till en venetiansk krämare för några dyrbara böcker, enligt hvad han uppgaf, och för det vackra halssmycke Margit nu om sön- och helgedagar bar i kyrkan.

Bland bladen var ett träsnitt »Apokalypsens fyra ryttare» af mäster Albrekt Dürer i Nürnberg, två kopparstick »Riddaren, Döden och djäfvulen» och »Melancholia» af samme konstnär, samt till mäster Gudmunds förtjusning tre i vattenfärger förträffligt kopierade scener från bröderna van Eycks altar i Gent.

Väggarna och den väldiga spiselns hyllor och nischer buro vapen, husgeråd och fantasisaker af mångahanda slag, sådana som mäster Gudmund fägnade sig åt och hade användning för i sina skilderier, i hvilka han plägade med omsorgsfull hand utmåla de minsta enskildheter i de föremål, som förgrunden hade att uppvisa.

Nu var en af väggarna betäckt med kolritningar, som icke företedde annat än cirklar och planettecken. Dem hade doktor Svante gjort, sedan han fått veta, att samfundet »Fritt ur hjärtat» önskade af honom inhämta de skäl, på hvilka Kopernikus stödde sin ryktesvis omtalade åsikt om världsbyggnaden.

Ordförande för aftonen var kyrkoherde Sven. Han hade, sitt lynne och sina vanor likmätigt, intagit den bekvämast möjliga plats i sin stol, hvilket icke hindrade,

att hans storvuxna och tämligen fetlagda stofthydda tog sig ståtlig ut; hans ansikte sken af högtidlig trefnad, och gladlynthet spelade i de blå ögonen, då han nu var bland goda vänner och kände sig obesvärad. Bredvid honom sågs hans motsats, den lille bleke magre gardianen Matthias i sin grå munkkappa med rep om lifvet. Han stödde vanligen en armbåge mot bordet och lade emellanåt pannan i handen. Han var dock ingalunda en bild af trumpenheten. Han log vid dessa sammankomster ofta, och hans leende var själfullt. Midt emot honom satt doktor Svante, en man af medelhöjd, ljuslagd, aristokratiskt fin i anletsdrag, gestalt och hållning, och midt emot ordföranden hade värden på stället sin plats. Han lutade sig öfver kopparsticket »Melancholia» och såg grubblande ut.

Lars hade, innan han rodde till Kortebo, varit inne i målarestugan, för att underrätta fadern om sin utflykt. Hans blick hade därvid fallit på »Melancholia». »Hör du, far, hade han sagt, hvad är det för en okunnig karl, som raspat detdär? — »Det är icke en okunnig karl, utan den berömde mästaren Albrekt Dürer.» — »Han *är* en okunnig karl, hvad han nu heter. Han skrifver ju *Melencolia.* För slikt får man stryk i skolan.» Därefter hade Lars gått och hans far fortsatt att grubbla öfver kopparsticket.

Herr Sven slog klubban i bordet och uttalade de sedöfliga formler, med hvilka sammankomsterna öppnades: Ärad vare den heliga treenigheten! Hedrade vare våra skyddspatroner, den helige Thomas af Aquino och Johannes Skotus, som funnit sina olika åsikters enhet i den himmel, där äfven vi med Guds nåd skola skåda de

våras! Jag lyser frid och glädje öfver detta möte, där meningarna böra få tumla om i fullständig frihet, men utan slagsmål. Vi dricke den heliga treenighetens skål!

Herr Sven fortfor: Här ligga skilderier på bordet. Jag anmodar vår konstförståndige ledamot Gudmund Gudmundsson att förklara dem för oss, innan vi öfvergå till den viktiga fråga, som enligt öfverenskommelse skall i dag belysas och förekommer mig vara af allvarligaste art. Han har suttit tankediger öfver skilderierna. Han har nu att meddela oss dessa tankar.

— Bevare mig! sade mäster Gudmund; därtill är jag icke beredd, ej heller skicklig. Jag åberopar min naturliga rätt att i ett samkväm som detta vara den spörjande och lyssnande medlemmen, men intet mer.

Herr Sven gaf de andre en illmarig blick och sade:

— Jag gissar, att broder Gudmund anser skilderierna symboliska och grubblat på deras tydning. Nu vill jag uttala den sats, att vi drifva för mycket väsen med allegori och symbolik. Vi prester göra det otvifvelaktigt, då vi enligt en inrotad vana, ofta på det mest långsökta, ja orimliga sätt, tyda allegoriskt och symboliskt den heliga skrift. Fördenskull har jag fått ett misstroende öfver hufvud till allegorisk-symboliska tolkningar, hvarför jag också är benägen tro, att ej heller dessa skilderier böra tydas så.

— Min bäste broder, sade mäster Gudmund, betrakta då denna sköna målning! Det är en kopia af mellersta-bilden å altaret i Gent. Där ser du i förgrunden en springbrunn och män från öster- och vesterland knäböjande vid den. Du ser i mellangrunden ett altar, å hvilket står ett lamm, ur hvars bröst en blodstråle

faller i en nattvardskalk; däromkring knäböjande änglar samt heliga män och kvinnor, och därofvan en dufva i moln, ur hvilka ett himmelskt sken sprider sig öfver altaret. Det synes mig alldeles nödvändigt att tolka detta symboliskt, och meningen synes mig så tydlig, att jag ej kan missförstå den. Svårare förhåller sig med detta kopparstick, ett grafstickelns mästerstycke, men till meningen dunkelt; och må mäster Albrekt ursäkta, om jag nu misstyder honom ...

Mäster Gudmund pekade på »Melancholia». I sin ifver att visa, att detta konstverk är alltigenom symboliskt, höll han oafsiktligt ett långt föredrag om betydelsen af regnbågen och kometen, som te sig öfver bakgrundens vatten och land, om betydelsen af stegen, ängeln, vågen, klockan, det sofvande djuret och de andra föremålen kring den i dystra betraktelser försänkta Melancholia, och vågade sig slutligen äfven in i en tolkning af den bredvid timglaset hängande fyrkantiga taflan (»tabula magica») med dess sexton sifferbetecknade fält.

16.	3.	2.	13.
5.	10.	11.	8.
9.	6.	7.	12.
4.	15.	14.	1.

Mäster fäste uppmärksamheten på, att dessa sifferrader gifva summan 34, antingen man hoplägger dem vågrätt eller lodrätt eller diagonalt. Icke är det en slump. Och till grund för denna märkliga siffersammanställning ligger det betydelsefulla talet 4. Jag är icke en lärd man, sade han, men bland sådana yrkesmän som kyrko-

byggmästare, målare och konstsmeder gå om siffror och om proportioner sägner, som ursprungligen måste ha kommit från den lärda värld, som I, mina vördade bröder, tillhören, och på hvilkas sanning vi handtverkare genom många släktled trott. Talet 4 anse vi för ett grundtal af djup innebörd. Fyra sägas de bokstäfver vara, med hvilka den heliga treenighetens namn tecknas på det hebreiska språket, det som Adam och Eva fingo lära i paradiset af Gud. Fyra äro rörelserna i naturen: den uppstigande, nedstigande, framåtgående och kretsande. Fyra äro väderstrecken, fyra elementerna, fyra årstiderna, fyra temperamenterna, fyra kardinaldygderna, fyra paradisströmmarne, fyra evangelisterna, fyra de store profeterna, fyra de djur Esekiel såg vid floden Kobar och fyra de djur Daniel såg uppstiga ur hafvet. Denna tafla bildar en fyrkant; fyra gånger fyra äro dess fält; samtliga dess siffror gifva summan 136, som, delad med 4, ger det nyss nämda talet 34. Nog har mäster Albrekt haft en symbolisk mening därmed. Kanske ligger i denna siffergrupp nyckeln till den stora hemligheten, huru länge vår på 4-talets grund uppförda värld skall stå. På samma grund äro kristenhetens undransvärda katedraler uppförda, på 4-talet, kombinerad med det heliga 3-talet. Regnbågen tyder på den första världsförstörelsen genom vatten, kometen på den andra och fullständiga förstörelsen genom eld. Det är denna hemlighet, hvaröfver Melancholia grubblar; det är på den, som timglaset och klockan syfta. O när himmelens storklocka skall klämta och ringa in förgängelsens sista akt! Vore då mänskligheten väl beredd och smyckad som en ungmö för den kommande brudgummen!

Med denna fromma önskan slutade mäster Gudmund sitt tal, för hvilket herr Sven å samfundets vägnar tackade. Man drack så samfundets skyddspatroners skål, och därefter en skål för fäderneslandet, det befriade.

Gardianen begärde nu ordet och önskade, att till de målningar och teckningar, som voro på bordet, måtte läggas den, som mäster Gudmund senast målat vidkommande den helige Franciskus, hans ordens stiftare. Herr Sven och doktor Svante menade, att detta var en önskan, som borde villfaras, och mäster Gudmund gjorde det med rädsla i hjärtat och blyghetens rodnad på kinderna.

Målningen framställde den unge Franciskus, då han inför sin vredgade fader, den rike köpmannen, afkastat sina kläder och förklarat sig fri att följa den bana, från hvilken denne vill afstänga honom. Detta sker i biskopens närvaro och i hans palats. Dess fönster stå öppna mot ett landskap med vatten, klippor, lundar och husgrupper under en himmel, som vid synranden och i skykonturer låter den förgyllning framlysa, hvilken mäster Gudmund lagt på gipsgrund öfver pergamentet. Taflan glänste i de klara, pastösa färger, som han älskade använda. Bredvid guldet saknades icke azur och ädelrödt. Gestalterna hade mer af en naiv och ädel hållning än af den lidelsefulla rörlighet, som den framställda händelsen synes kräfva; ansiktena uttryckte själsstämningarna med en vacker måtta. Linieperspektivet var icke utan fel, men i åskådarnes tycke likväl illusoriskt. Luftens afståndsförtoningar voro blott svagt antydda; men man såg af dem, att mästaren ofta haft färgspelet öfver Vettern för ögonen. Träden, husen och de fantastiskt formade

klipporna tecknade sig skarpt mot himmelen, men likväl med aftagande bestämdhet i ett tätnande blått. Det hela hade en gedigen, ungdomlig och älskvärd skönhet.

Färgglansen smekte de tre åskådarnes ögon. Ämnet tilltalade dem, och ansiktsuttrycken förstodo de. Men blott en af dem, doktor Svante, insåg till fullo, hvad den okände småstadsmålaren här åstadkommit. Svante hade på denna sidan Alperna aldrig sett den nakna människokroppen så i alla enskildheter sannt och tillika vackert uppfattad. Men han uttalade sin beundran med lugnt afvägda ord, emedan mäster Gudmund antagligen uppmuntrades mer af sådana än af ett beröm med starka åthäfvor.

Gardianen sade: Broder Gudmund, dina färger äro i stånd att glädja äfven den sorgsne, och du förtäljer med din pensel så, att enhvar bör förstå det. Jag önskade, att Herren gåfve dig lust och tid att göra en hel *biblia pauperum,* en bildbibel för dem, som icke lärt sig läsa, ty de skulle med lätthet och stor begärlighet uppfånga meningarna i din bildskrift. Ett fel har du begått. Du har framställt Franciskus som gosse. Han var dock redan vid det tillfället yngling. Om det felet är du icke ensam, ty en målare, som hette Giottus eller Jottus och som smyckat kyrkorna i Assisi, Padua och Florens med skildringar ur den heliges lif, har på samma sätt felat. Det ser man i Korsets kyrka i sistnämda stad. Under min pilgrimsfärd besökte jag alla de ställen, där Franciskus verkat, och efterletade alla framställningar i böcker och målningar af hans lefnads händelser. Men undransvärdt däjlig har du målat gossen, och däri har du gjort rätt, ty det skall ha varit en ovanlig lekamlig

fägring Franciskus nedlade bland sina offer på Herrens altare. Jag ber dig, broder, att få låna detta pergament, när vår provinsial kommer för att inspektera klostret. Han är konstförståndig och bör se det.

— Broder, sade mäster Gudmund, jag skall känna mig hedrad, om ditt kloster vill emottaga det som gåfva.

— Det tackar jag dig för. Klostret har små tillgångar. Annars skulle jag bedt dig bättra en af takmålningarna i vårt kapell. Sibyllan och änglarne därstädes äro af tiden och fukten illa medfarna.

— Det må jag åtaga mig utan vederlag.

— Jag vill då göra dig ett förslag, sade gardianen. Ville du icke gifva din dotters anletsdrag åt den ängel, som hviskar i sibyllans öra? Och den lille Gunnar Svantessons åt det änglabarn, som lyfter framtidens förlåt för hennes blick?

Herr Sven fattade klubban och sade: Samfundet bevittnar broder Gudmunds löfte till gråbrödrahuset och skall, hoppas jag, framdeles bevittna ett liknande till vår stadskyrka, jungfru Marias och sankt Nikolaus', där helge lekamens altar står och väntar en sådan pensel som hans. Och nu dricke vi en skål för evangelisten Lukas, målarnes skyddspatron, och för Vidrik Valandsson, smedernas, hvars kristliga förtjänster synas mig ovissa, men som antagligen var en bra karl ändå.

Efter skålen gick doktor Svante fram till sina kolritningar och höll det utlofvade föredraget om grunderna för det kopernikanska systemet, hvilka ännu voro för ganska lärde män oklara, emedan ingen bok fanns därom, utan endast hörsägner, spridda genom polemiska föreläsningar vid universiteten.

Det åhördes med spänd uppmärksamhet, och herr Sven prisade den klarhet, som utmärkt det. Men det efterlämnade nedslagenhet och ängslan.

— Jag visste icke, sade gardianen, att skälen äro så starka eller — låt mig från min ståndpunkt säga — så förledande. Huru det nu förhåller sig med dem, så emotser jag icke utan bäfvan en tid, då mången och måhända de klaraste hufvudena skola just för klarhetens skull hylla och förkunna denna världsuppfattning och en strid sålunda uppstå med bibelns. Och denna strid, vill det synas mig, skall varda djupgående och beröra de viktigaste religiösa spörsmål, såsom det om de dödliges frälsning och dödens upphäfvande genom vår herre Jesus. Denna frälsning är, säger Paulus, af allmännelig betydelse och omfattar äfven de öfverjordiske och underjordiske. Men om nu jorden är en planet bland andra planeter, och om, såsom brodern Svante sist antydde, det torde finnas oräkneliga solsystem, som, äfven de, ha sina planeter, så torde allt för många bland oss däraf draga den slutsats, att människan Jesu död på detta klot ej kan angå eller ens varda känd för de många dödliga släktena i det oerhörda världsalltet. Jag förskräckes för denna utsikt, men tröstar mig med, att vårt öde är i Hans hand, som leder oss till sanningen och är vägen till henne.

— Detdär kopernikanska systemet, sade herr Sven, vill gifva mig svindel. Att ha sin sockenkyrka, sitt pastorat och sin kära studerkammare på ett kringhvirflande stoftkorn i ett omätligt universum! Man kan få yrsel för mindre. Hitintills satt jag så godt och makligt i världens medelpunkt och lät stjärnesfärerna svänga omkring mig. Den som har ett privilegium ger det icke

gärna från sig, och från ett så dyrbart som detta afstår jag icke, innan jag därtill tvungits.

— Ja, vår gamla världsuppfattning är så vacker, sade mäster Gudmund. Den är som en smyckad barnkammare, i hvilken vi känna oss hemmastadda och trygga under vår faders omedelbara tillsyn från den empyré, som hvälfver sig öfver oss och är änglarnes och helgonens himmel. Jag kan icke föreställa mig min herre Jesu himmelsfärd annorlunda än som ett uppstigande från vår syndiga jord till detta härlighetens rike.

— Broder gardian, sade doktor Svante, skriften säger ju, att i vår Faders hus finnas många boningar. Afstånden mellan dem må vara svindlande så som mellan planeterna, enligt den nya hypotesen; men om de äro svindlande för oss i vår litenhet, hvad betyda de för Gud? Man kan ju föreställa sig ett öga, för hvilket millioner solsystemer äro som ett grand, och man kan föreställa sig, att ägaren af detta öga ändå är, i likhet med oss, ett kryp inför Gud. Hvad betyder storlek, utsträckning, afstånd inför den, som andligen dömer? Om den omätliga världen behöft en frälsare — att *vi* behöft och behöfva honom är visst — så hvarför skulle han icke fått sig jordklotet anvisadt till det allmänna frälsningsarbetets utförande, då det någonstädes skulle utföras? Måhända bär denna planet det syndigaste af alla släkten och har fördenskull blifvit vald till planeternas Golgata. Vore vår jord den minsta, likasom hon torde varit den ovärdigaste att emottaga världsfrälsaren, så må vi erinra oss, att Jesus föddes icke i det väldiga Rom, icke i det ofantliga Babylon, ej ens i Jerusalem, utan i det obetydliga Betlehem. Och är det väl någon svårighet

att föreställa sig ett budskap om frälsningsverkets fullbordan spridt genom universum? Kan icke Gud på hvilket världsklot som helst framkalla siare, som i sitt inre skåda alla frälsningsverkets akter från bebådelsen intill uppståndelsen klarare än vi skåda dem i nya testamentets berättelser — siare, som, enhvar för sin planetmänsklighet, kunna peka på vår sol eller vårt solsystem, eller i den riktning, där det sväfvar, och säga: där i fjärran fullgjordes det offer, som skall återställa harmonien mellan Gud och alla dödliga släkten? Vänner, jag fruktar icke den kopernikanska hypotesen. De, som vilja tro, skola icke af henne hindras att göra det. De, som icke vilja tro, skola med eller utan henne finna skäl för sin otro. Nära ligger till hands, att bland desse skola finnas de, som under intrycket af Kopernikus' mening sluta sig till den åsikt, som en icke längesedan upptäckt dikt af den gamle romaren Lukretius förfäktar, att världen tillkommit genom Ödet medels atomernas blinda lekar. Inbillningen frestas ju att uppfatta dessa solar och planeter som tillfälliga atomsamlingar, kretsande i den omätliga rymden. Ja det är en föreställning, som svårligen kan undvikas, men säkerligen öfvervinnas; det är väl därför som hon är urgammal och likväl icke kan rota sig. Hon är förskräckande för känslan och otillräcklig för förståndet.

Samtalet öfvergick nu till de stora upptäckterna på vår planets yta. Alla voro enige därom, att ett kanske enastående tillfälle till ett stort rön hade för människosläktet gått förloradt, sedan de nyupptäckta länderna på andra sidan oceanen fått beträdas af och underläggas hänsynslöse äfventyrare, blodtörstige guldsökare. De hade

alla hört omtalas grymheterna, som föröfvats mot indianerna, och det lindringsmedel, som nu på Las Casas' råd försöktes genom negrers öfverflyttande dit. »Huru sorgligt», sade mäster Gudmund, »att den nya världsdelen icke varit afspärrad från den gamlas fördärf och gjord till en uppfostringsanstalt, hvari ädlare släkten bildades, fjärran från de onda efterdömen, som allestädes och dagligen storma in på våra barn!»

— Och fjärran från de klassfördomar, som förgifta samfundslifvet, sade gardianen, och fördröja uppkomsten af Jesu Kristi aristokrati, de andligen fattiges, de blygsammes, de försakandes! Den aristokratien är dock af Herren bestämd att blomstra i det utlofvade gudsriket på jorden.

— Jag skulle önskat, sade doktor Svante, att man till nybyggare hade utvalt de friskaste, starkaste och mest välartade barnen i Europa, utsedda ur familjer, om hvilkas fäder och mödrar man icke visste något lågt, lastbart eller brottsligt, och ställt dem under ledning af våra bäste lärare och frommaste och förståndigaste kvinnor.

— Det skulle visserligen icke hindrat, sade gardianen, att de förde arfsynden med sig till det fridlysta landet. Det onda skulle äfven då framspirat ur osynliga frön; men genom noggrann tillsyn borde ogräset kunnat göras glesare och det goda utsädet härligt växa.

— Gardian, hvad litteratur ville du haft medförd? sporde herr Sven.

— Utan litteratur och utan konst skulle de nya samhällena icke varit. Men litteraturen skulle varit inskränkt till de bästa kristliga och praktiskt nyttiga böckerna,

till hvilka jag räknar de matematiska och språkliga. Målare skulle ha medföljt, sådane som den änglalike Fra Giovanni från Fiesole — ja, hvarför icke? sådane som mäster Gudmund — och byggmästare skulle medföljt, sådane, om hvilka man sagt mig, att, när de byggde katedraler åt kristenheten, de städse hade framför sig det stora magisterium, som de i kyrkobyggnadens former sträfvade att symbolisera, och gjorde sin egen lefnad till en vandring under himmelssträfvande hvalf, spända af längtan till det eviga. Äfven bildhuggare skulle jag gärna sett, sådana som den gyllene portens mästare i Freiberg.

— Jag hemställer, sade herr Sven, om icke en ö i närheten af kusten ändå finge upplåtas som fristad åt Cicero och en tuktad Horatius, åt Virgilius, Seneka och Lukanus, kanske också åt de lärde herrarne Skaliger och Reuchlin. Då skulle jag trifvas med en klockaresyssla på den ön.

Mäster Gudmund hade hört omtalas en bok om ön Utopia och sporde, om någon af hans lärde bröder läst eller kunde redogöra för den. Jo, doktor Svante hade läst den engelske kanslern Thomas Morus' bok *Om det bästa samhällsskicket eller om den nya ön Ingenstädes* (Utopia).

— Främst ville jag naturligtvis veta, huru presterna ha det ställdt där — om där finnas prester, sade kyrkoherden.

— Prester finnas där, upplyste doktorn, ehuru icke många. De väljas af folket bland dem, som utmärkt sig för ett rent och oegennyttigt lefverne. Deras skyldigheter äro att undervisa ungdomen, bistå de äldre med råd och förelysa folket såväl i husliga dygder som i

offentliga. De föra ett verksamt lif för det allmänna bästa och draga äfven ut i krig, när samhället hotas af fiender.

— Få de gifta sig?

— Det åligger dem som plikt att ingå äktenskap.

— Det har visserligen sin goda sida, det medgifver jag rent ut, sade herr Sven, men sin farliga äfven. Den som har sina egna barn är naturligen benägen att se på deras bästa i främsta rummet och behandla de honom af kyrkan gifna som styfbarn. Hvilken religion förkunna desse prester?

— Statens religion, som har blott tre dogmer: 1) det gifves ett högsta väsen; 2) människoanden är odödlig; 3) bakom den lekamliga döden kommer vedergällningen. För öfrigt står det enhvar fritt att bekänna den religion han vill; det finns på ön många kristne. Försök till samvetstvång straffas som brott.

— Nå, än samhällsordningen?

— Den är demokratisk med lärdomsaristokratisk öfverbyggnad. Embetsmännen väljas af folket dels för år, dels för lifstid. Regenten väljes för lifstid. Han och de förnämste embetsmännen, lika som statspresterna, måste dock utses ur en särskild klass: de lärdes. Tillträdet till denna klass står öppet för de bäst begåfvade ynglingarne utan afseende på börd. De fleste medborgarne äro åkerbrukare och ha vanligen tillika lärt ett handtverk. Arbetet är organiseradt, och embetsmännen öfvervaka, att enhvar fullgör sin andel och får åtnjuta sin hvila. Arbetets afkastning är gemensam egendom. Det finns en slafklass, som förrättar de lägsta göromålen: den är fåtalig och rekryteras af brottslingarne. Lagarne äro få och allmänfattliga.

— Säg nu, doktor Svante, hvad ni menar om ett sådant samhällsskick.

— Det synes mig ha den förtjensten att vara fritt från de svåraste af de nu bestående samhällsskickens lyten. Det är ju ett stort erkännande. Men jag undrar, om en man med frihetskänsla förmådde lefva i det. För egen del vill jag icke drifvas af en embetsman på gifven timme till arbete och på gifven till hvila, och jag betviflar, att svenske män skulle foga sig däri. Jag betviflar dessutom, att samhällsskicket kunde bestå oförändradt. Förändras det, går det till försämring, ej till förbättring. Ty det skulle förvåna mig, om dess lärda aristokrati icke finge samma lust som andra aristokratier: att tillskansa sig all makten i samhället och göra förmånerna de åtnjuta allt större och ärftliga på sina barn. Slika arbetsfogdar skola förr eller senare närma sig den egyptiska arbetsfogdetypen, och ju starkare embetsmannaorganisationen är och ju mer den med sig införlifvar de kunnigaste och äregirigaste i befolkningen, dess oemotståndligare skall den träldom varda, som de lägga på de arbetande. Svåra samfundsproblem är jag icke mäktig att lösa, och tillsvidare föredrager jag fördenskull en ej så noggrannt inrättad samfundsmekanism. En sådan må gå ojämnt och förslösa kraft, men ger i vederlag personlig frihet. Jag önskar, att hvarje man hade sin egen torfva och vore själfständig på den och där besörjde sin hushållning efter egen insikt; jag önskar, att förståndsodlingen vore tillräckligt utbredd, för att de frie männen skulle inse vikten i så många fall af gemensamt ordnade ansträngningar såväl i fred som krig; jag önskar, att hvarje man hade vapen att värja sig med, ty vapenlös

rätt varder städse förtrampad. I få ord sagdt: jag vill ett allt fullkomligare statsskick på den grundval, hvarpå Sveriges konung och folk nu börjat bygga.

Samtalet, som råkat in på det politiska området, föll nu på riksdagar och riksdagsrätt. Viktiga riksdagar hade ju nyligen hållits i Strengnäs och Vadstena och rådsmöte i Jönköping. Gardianen uttalade en åsikt, som torde synas underlig: att om någon del af folket skulle från riksdagsrätten uteslutas, vore det den mäktigaste och rikaste, emedan rikedomen är stark nog att ensam för sig gifva dess ägare ett mer än tillbörligt inflytande i samhället, och emedan den rike och mäktige, riksdagsrätten förutan, kunna göra sig hörde och sina intressen beaktade inför tronen; hvaremot de fattigaste och mest betungade klasserna sakna kraft att skydda sig själfva, såvida de icke förena sig till uppror, hvilket Gud förbjude, och skulle utan riksdagsrätt vara till regeln ur stånd att göra sina behof kända och sina klagomål behjärtade. De europeiska staterna stå ännu fjärran från en på rättfärdighet grundad samhällsordning, än fjärmare från en kristlig. Men, tillade gardianen, vi äro icke endast berättigade, utan skyldige att bevara hoppet om bättre tider, ty Gud har lofvat oss dem.

Veniant modo tempora justa,
*Cum spem Deus impleat omnem**).

Doktor Svante sade: Med gardianen är jag enig däri, att okristligt och förkastligt är ett samhällsskick, där icke den fattiges röst ljuder lika högt på tinget och

*) Må rättfärdiga tider snart komma, då Gud uppfyller allt vårt hopp. — Ur en hymn af Aurelius Prudentius.

inför tronen som den rikes. Detta skulle väl också vara klart för alla rättänkande och alla kristligt sinnade, om icke ett särskildt hinder ställde sig i vägen. De fattigaste äro ju vanligen äfven de minst kunnige, ehuru, sanningen att säga, man möter en förskräckande okunnighet äfven hos adeln i alla Europas riken, så att man känner sig frestad till frågan, om icke okunnighet, parad med öfvermod, är samhällsfarligare än okunnighet, parad med känslan af ringhet. Hindret, som jag menar, är den från en grekisk filosof ärfda och af Thomas Morus i viss mån upptagna läran, att de visaste böra styra och afgöra alla samhällsbeslut. Detta låter godt. Men de visaste böra, synes mig, vara vise nog att inse, att hvad de mindre vise och ej minst de på ingen visdom pockande samhällsmedlemmarne känna, lida och mena, utgör någonting mycket viktigt, som de visaste böra hafva reda på, för att icke blindt handskas med en outransakad kraft. För öfrigt: hvilka äro de visaste? De som själfve anse sig för sådane? Då hafva vi att söka dem bland de mest uppblåsta och dumhögfärdiga bland människor. De verkligt vise hafva, tror jag, något af den blygsamhet, som hindrar dem att tälja sig till den flock, som skriar: *vi* ha insikterna, *vi* skola styra. De verkligt vise skola aldrig utpeka sig sjelfve som sådane. Det är fördenskull som man sökt och trott sig finna ett yttre igenkänningstecken på visdomen. Den bör nämligen företrädesvis finnas bland de kunskapsrike. Nu äro visserligen kunskapsrikedom och visdom olika ting, men den senare förutsätter gärna den förra. På denna grund uppbygges den åsikt, att de lärde och de bildade böra vara de, som styra och af de styrande höras och beaktas. Man

förgäter härvid det, som kristendomen kallar arfsynden, som i sin rot är själfviskhet. Den låter lika litet utestänga sig af skolväggarna som af världshafvet, och jag betviflar, att den med kunskaper utrustade själfviskheten skall förfara mer billigt och kristligt emot de lägre klasserna än den okunniga själfviskheten hos de pansarsmidde och guldsporrade, såvida icke billigheten föreskrifves af egna, bättre insedda intressen. Jag har, särskildt i Italien, som verkligen äger en kunskapsrik och mångsidigt bildad samhällsklass, inom denna påträffat en så hänsynslös ondska, en sådan lastbarhet och en sådan lumpenhet, att frågan om kunnighetens förhållande till sedligheten blifvit för mig till ett af de problem, med hvilka min tanke arbetar, medan jag med harpan vandrar vägar och stigar. Man måste, för att lefva ädelt, känna inom sig något rent, som icke får smutsas. Några sidor, förelästa ur Thomas a Kempis, kunna hos den fattigaste väcka den känslan till lif; universitetslärdom gör det mindre säkert. När kunskaperna träda i den känslans tjenst, då bär intelligensens utveckling sunda samhällsgagneliga frukter; annars bär den väl snarare Sodomsäpplen.

Det anmäldes, att kvällsvarden var färdig.

Sedan ordföranden tackat värden och värden gästerna, afslöts sammankomsten på öfligt sätt därmed, att ledamöterna reste sig och sjöngo en latinsk hymnvers, som prisar Fadern, Sonen och Den helige ande, önskar evig salighet åt alla aflidna och nedkallar frid öfver Sverige. Hade Lars varit närvarande, skulle han afbrutit sången och fördömt denna vers som djäfvulsk med anledning af dess önskan för de hädangångne.

Sit laus, honor Deo patri,
laus perennis ejus Nato,
iubilus Spiritui sancto,
salus æterna defunctis,
Pax sit regno Suetie.

Därefter spisades kvällsvard i tegelhusets sal. Doktor Svante tillkännagaf, att han redan följande dag hade att anträda en färd, som torde upptaga en månad eller mer. Det var en missräkning för de närvarande, som hoppats att »Fritt ur hjärtat» skulle ha sammanträde på Talavid. Man drack i mästers bästa vin en hjärtlig skål för lycka på färden och för harpan, som hade endast uppbyggliga, stärkande och ljufliga toner för bygdernas folk. Man drack äfven en välgångsskål för sonens i huset nu stundande resa till tyska högskolor, och slutligen en för husfru Margareta.

12.

MARGIT OCH ARVID NILSSON. GÄLDEN TILL LÜBECK.

Medan »Fritt ur hjärtat» samspråkade i målarestugan, kom Arvid Nilsson in genom mäster Gudmunds gallerport, sedan han genom dess spjälar upptäckt den vackra trettonåriga fränkan Margit sittande på Fabbes bänk under linden, där hon hvilade ut från sin delaktighet i bestyret med förberedelserna till samfundsmåltiden, ty modern hade tidigt vant sin dotter att deltaga i husgöromålen, så mycket som kräfdes för att hon i sin ordning skulle varda en ordentlig och kunnig husmoder.

Den vikt och värdighet, som bjudningen från herr Ture Jönsson Roos hade förlänat Arvid, hindrade honom icke att i åtskilliga smedgesällers åsyn kapplöpa med Margit från gallerporten utefter den långa gårdplanen till bryggan, där han lyfte flickan ned i jullen och satte sig vid årorna.

— Hvar är Lars? frågade han. — På Kortebo. — Det var bra. För mina ögon tager han sig vacker ut

på sådant afstånd, att man icke ser honom. När reser han till Tyskland?

— Om ett par dagar med en fora, som skall nedåt Skåne.

— Tänk, om han och äfven dendär foran råkade i händerna på Slatte! Det vore ledsamt för forans skull. Förlåt mig, kära fränka, för att jag talar så om din bror och min skolkamrat! Men du och jag ha aldrig haft hemligheter för hvarandra. Han är mig lika osmaklig som du är mig behaglig, och det är tycken, som jag ej kan afhjälpa.

— Hade du roligt hos herr Ture Jönsson Roos?

— Ja och nej. Det är ju lärorikt och hedrande för en yngling att komma i sådant sällskap. Men särdeles nöjsamt var det icke. Värden och de förnäme gästerna bemötte mig mycket vänligt och läto mig med största grannlagenhet förstå, att jag var femte hjulet under vagnen och bjuden för min fars skull, ej för egen, hvilket jag visste förut. Biskopen i Skara, som var där, ställde till mig frågor på latin. Jag misstänker, att hans latin icke skulle få högsta betyget af kyrkoherde Sven, och jag svarade taktfullt på en latin, som jag försökte göra lika dålig. Biskopen lade mig på hjärtat, att Sveriges adliga ungdom skall smycka sig med kunskaper och färdigheter, så att kanslerer och dylika värdighetsmän ej må behöfva hitskeppas från utlandet. Det har min far också sagt mig, och med anledning däraf har jag fattat det beslut att åter varda skolpojke inför herr Sven och, om din käre fader det tillåter, äfven inför honom. Herr Sven skall lära mig ett latin, som duger inför diplomater, kanslerer och furstar. Af mäster Gud-

mund vill jag lära mig måla — hvilket är en vacker färdighet och roande tillika — men framför allt vill jag lära hos honom att rita fästen och slott, ty det är, synes mig, bedröfligt, att utländingar anlitas, då större byggnader skola uppföras hos oss. Vi ha lika mycket förstånd som de.

— Arvid, då kommer du återigen att sitta timtals hos far i målarstugan! Så roligt! Hvad det skall glädja far, som håller så mycket af dig!

— När Lars väl är borta, finnes å min sida intet hinder. Men gå hit, för att gräla med honom, ville jag icke. Du kommer väl hädanefter, likasom förr i världen, att dagligen helsa på din far och mig i målarstugan. Gör det, Margit!

— Gärna.

— Vi skola vara som barn igen, du och jag. Du är i själfva verket ännu barn — bara tretton år. Ännu har du full rättighet att kyssa mig obesväradt, alldeles som förr.

— Det var du, som kysste mig.

— Vi möttes halfvägs, om jag minnes rätt. På dendär bänken vid sjöboden möttes vi sålunda fem gånger efter hvarandra, ibland tio gånger, tjugo gånger tror jag. Ingenting hindrar en god fortsättning.

— Jo, du.

— Hvad då? frågade Arvid och hvilade på årorna.

— Jag är väl endast tretton år, men jag har fått en värdighet.

— En värdighet! Hvad menar du, Margit?

— Jag försäkrar dig, att jag fått en värdighet, en andlig värdighet.

— Det var för galet. Har *du* fått en andlig värdighet? Är du abbedissa i ett kloster?

— Nej, icke en sådan värdighet. Jag ämnar ej varda nunna. För ingen del. Nej, en annan värdighet.

— Hvilken?

— Det är en hemlighet.

— Det var bra. Då skall du säga mig den. Ty du och jag ha alla våra hemligheter gemensamma.

— Men icke denna.

— Då skall jag också skaffa mig en hemlighet, som du icke får veta. Då är det ända på detdär härligt förtroliga, då jag kunde säga mig själf om allt som jag ansåg allra mest hemlighetsfullt: det vet bara Margit och jag. Jag skall emellertid icke visa mig nyfiken. Du är envis, när du fått något i hufvudet, och det tjenar till intet att söka aflocka dig hemligheten. Det tycker jag om, ty af skvalleraktiga fruntimmer ha vi mer än tillräckligt. Ack, Margit, jag fröjdar mig åt att få återigen sitta på skolbänken. Få något att tänka på och anstränga mitt hufvud med, blir, hoppas jag, en god motvikt till min lust för narrupptåg, äfventyr och kanaljerier. Säg mig nu, fränka, hvem håller du mest af här på jorden?

— Min far.

— Och därnäst?

— Min mor.

— Och därnäst?

— Gunnar Svantesson.

— Jag är icke svartsjuk. Därnäst?

— Doktor Svante.

— Aj! Därnäst?

— Fabbe.

— Därnäst?

— Herr Sven och fader Matthias.

— Därnäst?

— Dig.

— Tack! Nästa gång jag frågar därom, skall jag börja nedifrån. Då kommer jag främst.

Sveriges skuld till Lübeck skulle gäldas, och då medel härtill saknades, måste kung Gösta tillgripa kyrkors och klosters dyrbarheter. Det var ett farligt steg, men nöden väjer icke. Faran var tydlig för enhvar, som hade tillfälle att bevittna allmogens ord, blickar och åtbörder, när den, samlad kring sina sockenkyrkor, åsåg, huru kalkar och monstranser bortfördes. Samma folk, som villigt gick till sina tunga sysslor och ödmjukt bar hungern och alla i litanian omnämnda naturhemsökelser, knotade och knöt näfvarne kring spjut och yxor, när en mänsklig myndighet syntes förgripa sig på dess rätt, och det var hågadt att genast nyttja sina »värjor» när därtill kom, att förgripelsen liknade helgerån. Vid dessa tillfällen sågs på än den ene kyrkobacken, än den andre i Smålands, Vestergötlands och Östergötlands härader den af folket med undran betraktade och likväl nästan öfver allt med ett märkvärdigt förtroende bemötte Svante harpolekaren. Äfven de misstänksamme bland de äldre och inflytelserikare dannemännen ville gå i god för att han var folkvän. Rykten gingo, att han var ättling af en släkt, som fordom betydt mycket i Sverige och hållit sköld öfver

landets bästa och folkets rätt. I Ekesjötrakten menade några, att de igenkände honom: att de sett honom som gosse på hofgården där, och att han då gällde för en Sture. Andre sade annat. Likaledes förmäldes, att Joulf Slatte, Stigmans-Oden, hvilken mången också trodde vara folkvän, ehuru af en alldeles egen, okristlig och förskräckande art, hade förklarat fågelfri den man, som vågade kröka ett hår på harpolekarens hufvud.

Som oftast samlade sig menigheten på kyrkobacken kring denne och åhörde hvad han hade att säga om dagens tilldragelser. Han sökte icke förringa hvad som skett och möjligen skulle ske; han tvärtom sade sig förutse, att sedan penningar, kalkar och monstranser tagits, torde ordningen förr eller senare komma till kyrkoklockorna, ty det utfattiga rikets skuld och utgifterna för dess ordnande och värnande voro stora. Han sökte ej försvaga intrycket på allmogens känslor af de nödtvungna kyrkorofven; han tvärtom fördjupade med tal och sång detta intryck, men omgestaltade det på samma gång till likhet med hvad han själf kände. Sedan han från kyrkobacken följt någon af de förnämligare sockenmännen till dennes hem, vanligen ledsagad af många bygdens män och kvinnor, sjöng han där först psalmer och hymner, som voro dem bekanta och kära, så Engelbrektsvisan eller någon liknande, som uppkallade fosterländska minnen, därefter en sång, som han diktade under stundens ingifvelse.

Än om monstransen, hvarur släkte efter släkte sökt enhet med det gudomliga i folkbefriaren från Nasaret; hvarur man efter man, kvinna efter kvinna hemtat den hemlighetsfulla kraften till en villig och hopprik färd in

i det land, där de hädangångne bida världsförvandlingens dag . . .

Än om kyrkoklockorna, som samstämmigt inringa gudstjänstens och hvilans dagar; vid hvilkas ljud de nyfödde bäras till dopet och de aflidne till grafven.

Snart skola de kanske tystna, sedan de i århundraden frambragt ur malmen klingande tidslänkar till förening mellan bortsväfvande och anländande själar.

Men hvad sedan?

Väga dessa offer mer än förlusten för svenska folket af dess heder? Skuld skall gäldas, om ock med mödor intill döden. Skuld är en kämpe, som skall döda din själsadel, om icke du dödar honom. Medvetandet af vanära skulle tynga ditt arbete på åkern och i skogen, svenske man. Det skulle rycka vingarne af de böner du uppsänder för dina tegars gröda och ditt hems trefnad.

Medvetandet af bevarad ära skall fördjupa plogfåran och öka groddkraften i de frön du i henne sår. Det skall gifva dina böners vingar spännkraft. Det skall hålla dig rak inför dem, som vilja vara dina herrar, och det skall gifva mångfaldigad kraft åt de slag du slår för frihet, lag och rätt. Ur plogfåran och ur bönen och ur ditt i strider för rätten gjutna blod skall komma välsignad äring; ur den välsignade äringen skönare prydnader för dina altaren, renare och starkare klocktoner öfver Sverige. —

Sådant sjöng Svante vid sin harpa. Och såsom konung Hjarrande med sin mäktade besvärja oväder och böljor, lade sig äfven för denne harpolekares toner tillsvidare den storm, som hotat med plötsligt utbrott.

EFTER FYRA ÅR.

13.

MAGISTER LARS.

Lars Gudmundsson eller Laurentius Gudmundi hade återkommit till Jönköping med magistergrad från Wittenberg och med ett rikt förråd af lagrar, skurna vid möten och disputationer mångenstädes i Tyskland, Holland och Schweiz. Hans rykte hade föregått honom ända till Stockholm, där man bättre än i hans lilla födelsestad visste, att han i de tyska universitetskretsarna blifvit en bemärkt personlighet, om icke just för humanistisk lärdom, ty hans dosis af den var inskränkt till det nödvändigaste minimum, så likväl för brinnande teologisk ifver och oförliknelig slagfärdighet i katedern. Han hade afgått med seger i offentliga ordstrider med katoliker, »kryptokatoliker» och zwinglianare; det hände sällan, att han icke med en eller annan oväntad slutledning lyckades förbluffa

sina motståndare och för tillfället bringa dem ur fattningen. Väldig predikant var han, och fyllda kyrkor i norra och mellersta Tyskland hade med andäktig häpnad åhört den bredaxlade nordiske jättens dånande filippikor mot tidens mångahanda irrläror och hans rysliga förutsägelser med anledning af dem. Äfven lutherskt sinnade lärare af högsta graden skonades icke, om Lars trodde sig hos dem ha upptäckt någon meningsskiftning, om än den finaste, som bröt emot hvad han hade fastställt som renlärighet. I templet såväl som i auditoriet bar han ett långsvärd vid sidan — ett icke särdeles ovanligt bruk bland den tidens predikare och katedermän, rättfärdigadt genom det ej heller ovanliga behofvet af självförsvar mot personligt våld. Magister Lars själf försäkrade, att han hade svärdet tillreds allenast därför, att det icke var ett så lifsfarligt vapen som hans knytnäfvar. Det roade honom att gifva prof på sin styrka, såsom att bryta tjocka järntenar och räta ut hästskor. Men äfven vid tillfällen, då han behagade förevisa idrotter, iakttog han en hållning af majestätisk värdighet och bjudande auktoritet, en hållning, inför hvilken tillochmed gamle vördade professorer och doktorer kände sig likasom ängslige och manade att böja sig, helst som den understöddes af ett par grå, kalla, befallande ögon, som vittnade om orubblig självsäkerhet.

Man kunde tro, att Lars under dessa år af studier, strider och triumfer i fjärran land, skulle ha glömt den gamle grönslemmige stocken i sin fars brygga. Visst icke. Hans tankar hade allt som oftast rufvat öfver det fälttåg, han före sin resa beslutit öppna mot mäster Gudmunds »minnen», ovanor och kätterska föreställningar,

och angreppet på nämda stock skulle varda likasom ett lekande förspel till striden.

Mäster Gudmund gaf emellertid genast med sig, ehuru med en suck, när Lars nu upprepade, att stocken var oduglig till tjenstgöring och borde aflägsnas. Så skedde. Fabbe, som deltagit i förrättningen, hade en yxa tillreds och ådagalade med några hugg i stocken, att detta kära minne från Peder Månssons och mäster Gudmunds barndom var invärtes friskt. Men magister Lars afgaf den kategoriska förklaring, att stocken *var* rutten, emedan han *måste* vara det, sedan han legat måhända hundra år och mer i vattnet. Fabbe ville göra en invändning; men ett »tyst karl!» och en framsträckt hand förstummade honom.

På återvägen från bryggan sade magister Lars till mäster Gudmund: Du börjar nu varda gammal, far, och jag föreställer mig, att någon hvila på ålderns dagar skulle göra dig godt. Jag har tänkt, att du skulle sälja eller hyra ut smedjorna, men behålla nielleringsverkstaden. I nielleringskonsten är du den ypperste. Den konsten roar dig, och den inbringar dig heder och mynt. Ja, jag förmodar, att den skall roa dig allt mer och att du skall ledsna vid detdär måleriet, som ju frestar på dina gamla ögon.

— Visst icke, inföll Gudmund; färgerna glädja och, som jag tror, stärka dem.

— Det är omöjligt, sade Lars; färgerna fördärfva dem, och därom skola vi icke tvista.

— Jag kan icke hyra ut eller sälja smedjorna, utan att dela vår tomt eller bringa in främmande folk på den, och det skulle, rädes jag, minska vår hemtrefnad. Tomten är dessutom ett fädernearf, som jag ej vill skingra.

— Att den är ärfd från fäderna ökar ju ej dess värde. Tomten är så stor, att den har plats för ett furstligt slott. Du skulle se, med huru trånga tomter äfven de rikaste borgare i de tyska städerna nöja sig. Vår med sina båda paraderande hus åt gatan till och sitt gallerverk, som är ett slöseri, ser rent af högfärdig ut och påminner om ordet, att stormod går före fall. Den säger till enhvar, som går förbi: »här bor den rikaste borgaren i Jönköping». Mig är det svårt att predika mot högfärd, så länge vi bo som vi bo. Svårt är mig också att predika Herrens bud från Sinai: »du skall icke göra dig beläten», så länge jag ser jungfru Marias bild och Vidrik Valandssons på våra gaflar. Jag har hört mig för om Vidrik Valandsson och erfarit ur lärd källa, att han snarare var en hednisk afgud, det vill säga en djäfvul, än han var en kristen menniska. Men därom få vi tala litet längre fram. Du inser nog själf, att en kristen prest af den oförfalskade läran icke vill ha en djäfvulsbild som skylt på väggen. Därom äro vi säkerligen enige. Hvad nu tomten vidkommer, bör du dela den på längden och sälja den vestra halfvan med det gamla träboningshuset och smedjorna. Den östra med tegelhuset behåller du, och den kan vara som den är, utom det att du gör målarestugan till nielleringsverkstad och rifver eldstugan, som är ett hedningabygge.

— Om tomten delas på längden, huru går det då med vårt gamla vårdträd midt på gårdplanen?

— Vårdträd, hvad menar du med det namnet?

— Vårt familjeträd.

— Familjeträd! Äro vi närmare släkt med det trädet, än med hvilket annat, som växer här i världen?

Käre fader, det är på tid att du tvår dig ren från hednisk vidskepelse. Intet orent får inkomma i himmelriket. Den gamla linden har stått länge nog och åtnjutit en vördnad, som icke tillkommer jordiska och osjäliga ting. Den skall naturligtvis fällas.

— Aldrig, så länge jag lefver.

— Jag hoppas till Gud, min fader, att du skall lefva längre än det trädet, sade magister Lars småleende, klappade sin far på axeln och gick.

Mäster Gudmund stod och stirrade framför sig. Hans ögon voro icke riktade på ett bestämdt föremål, men de skådade in i en otreflig framtid.

Man var mot slutet af vintern. Samfundet »Fritt ur hjärtat» hade under de sistförflutna åren haft sin egentliga blomstringstid. Under deras flesta vintermånader hade doktor Svante kunnat bevista dess sammankomster; men nu var han ute på resande fot. Det större lofthuset å Talavid var af honom hyrdt och inredt angenämt och bekvämt. I dess sal stod ett bokskåp med många märkliga arbeten: bland dem äfven italienska, franska och tyska med miniatyrer, som han anskaffat lika mycket för att fröjda mäster Gudmund som sig själf. Dennes tafla »Förklaringen på Tabor» hängde där i en ståtlig ram, som mäster tecknat och Fabbe med stor skicklighet skurit. Ramen var i den gamla stilen med spetsbågar och fialer, hvilken mäster vidhöll, ehuru han hade sinne för den nya äfven, synnerligen för dess ornamentik. Dess, som han tyckte, onaturligt fete, vingade pojkar voro icke

i hans smak; han älskade smärta former, väna ansikten, en på samma gång blyg och böjlig hållning, och sådana hade han gjort de änglagossar och änglaflickor, som skådade fram ur ramens nischer och löfverk.

Det var numera ingen hemlighet, åtminstone icke för borgmästaren Nils Arvidsson, hvarifrån i hvarje fall en stor del af doktor Svantes penningtillgångar inflöt. Ordentligen hvar tredje månad sände honom konung Gösta ett visst belopp, någon gång med borgmästaren som mellanhand, och af ett bref, som denne fått tillfälle att lofligen eller olofligen ögna, framgick, att försändelserna utgjorde den lågt ställda räntan på ett kapital, som konungen lånat af doktorn. Herr Nils Arvidsson hade vidare erfarit, att doktorn egde ett hus i Stockholm och där var skrifven med namnet Svante af Reichenbach, ett tyskt namn, ehuru doktorn otvifvelaktigt var af svensk börd. Men han hade länge vistats utrikes, och hans aflidna maka hade tillhört en i sydvestra Tyskland mäktig släkt med stora jordagods. Det bör tilläggas, att af det bref borgmästaren sett framgick, att långifvaren med anledning af konungens penningbekymmer erbjudit honom att inställa räntebetalningen till lägligare tid eller låta räntan gälla som afbetalning på kapitalet.

- - -

Politiska och kyrkliga tilldragelser under dessa år hade gått gardianen och äfven kyrkoherden herr Sven djupt till sinnes. Gardianen var i själfva verket icke längre gardian, ehuru man ännu af vana kallade honom så; han var broder Matthias, och gardianvärdigheten hade öfvergått till en af hans underordnade, broder Johannes. Vär-

digheten, men icke embetet, ty detta fortfor endast skenbart. Likasom klosterkapellets dyrbarheter, så voro också klostrets alla penningtillgångar tagna af kronan, hvilket var ett så mycket svårare slag, som det nyligen hade sålt sitt hemman i Stigamo till biskopsstolen i Linköping och sina egor vid Munksjön till staden. Ej heller var gardianen herre inom själfva klostermurarne. Han och hans munkar voro numera endast kronans fattighjon, som där hade hemvist och föda. Och kronofullmäktigen hade åt magister Lars öfverlemnat att styra och ställa efter behag såväl med klosterkapellet som med sankt Örjans, sankt Peders och sankta Gertruds små helgedomar. På magister Lars' förslag hade en ny församling, kallad slottsförsamlingen, bestående af kronans betjente i staden och deras familjer, blifvit tillsvidare bildad. Lars hade åtagit sig att utan lön vara dess själasörjare, och klosterkapellet, som nu fick namnet slottskapellet, var ställdt till dess förfogande. Nycklarne till kapitelsalen voro äfven i hans förvar. Han hade genomstökat de gamla skåpen där och bland annat, som han påträffade och ansåg förstörelsevärdt, funnit den serie af målningar, som mäster Gudmund egnat åt den helige Franciskus' lefnad. Mäster hade visserligen icke anförtrott åt sin pensel att framställa något af de underverk, som den fromme mannen troddes hafva förrättat; sådana ämnen bjödo honom snarare mot, och Lars hade i detta afseende intet skäl att vara missnöjd med hans alster. Det var historiska tilldragelser af allmängiltig och symbolisk innebörd, som den om sin konstnärsförträfflighet omedvetne småstadsmålaren hade upptagit till behandling: händelser, som åskådliggjorde Franciskus' andliga mod, hans förmåga att lycklig och

gladlynt bära de yttersta försakelser, hans barmhärtighet mot de eländige, hans medlidande med djuren. Men särskildt detta slags medlidande föreföll magister Lars misstänkt. Han spårade något hedniskt däri. Han hade gjort upp en teori åt sig, enligt hvilken medkänsla för djuren vore ett särskildt kännemärke på hedniskt sinnelag. Det var sagor från hedendomen, som talade om tillgifvenheten mellan hjältarne och deras hästar. Från hednatiden kom bruket att gifva menniskor djurnamn, såsom Björn, Ulf m. fl. Från hedendomen härstammade tron, att vissa djur vore heliga. Men kristendomen lärde, att djuren hade sin andel i naturens förbannelse, och det var i djurskepnad djäfvulen bedrog Eva. Djuren ha ingen del i Jesu Kristi förtjänst. På denna teori, som han efter hand utarbetat i alla enskildheter, hade han börjat grubbla redan som pojke, sedan han af sin far mottagit upprepad aga för djurplågeri. Denna hade burit ödesdigra frukter. Gossen, som utan groll mindes de handgripliga tillrättavisningar han fått af sin mor för tillfälliga förseelser, kände instinktivt, att när karbasen i faderns hand bestraffade djurplågeriet, voro slagen riktade mot själfva hans naturell och inneburo en fördömelse öfver den, och ur denna känsla uppväxte mot bestraffaren ett agg, ja en hämdlystnad, som Lars icke ens i själfpröfningens förtroligaste stunder ville vidgå, men som fanns. Däremot hade han klart för sig, att hans teori var till för att gifva honom upprättelse inför sig själf och betrygga honom själfaktningen. Så mycket mer dyrbar vardt hon honom och han kunde icke underlåta att framlägga henne inför kyrkoherde Sven, medan han var dennes lärjunge, för att erfara hvad intryck hon skulle göra.

Intrycket var obeslöjad afsky; men herr Sven öfvervann dock sin lust att genast kasta lärjungen på dörren i hopp att kunna inplanta i honom en bättre öfvertygelse. Han anförde bibelspråk, som påbjuda barmhärtighet mot djuren; men de voro alla hemtade ur Mose böcker, Ordspråksboken och Syrak, och Lars gjorde invändningar mot deras giltighet för kristne. Herr Sven anförde då aposteln Paulus' djupa ord om kreaturens suckan; men Lars hade dragit sina egna slutsatser ur dessa ord: att vi ha ingen rätt att mildra den hårda lott, som är djuren pålagd af Gud; att vi tvärtom böra göra dem den lottens hårdhet så kännbar som möjligt, och det utan annan gräns än den, som föreskrifves oss af omtanken om vår egen fördel, när vi begagna deras arbetskrafter. När kyrkoherden vädjade till det evangeliska sinnelaget, förklarade Lars detta vara en *petitio principii*, hvarefter kyrkoherden slutligen vädjade till *argumentum ad hominem* och visade Lars på dörren.

Magister Lars lade målningarna och en mängd skrifna, med stora sigill försedda pergament i kapitelsalens spisel. Dit bar han äfven några messeböcker och breviarier. Han slog eld, tände ett ljus och med det den beslutade brasan. Medan han stod och skådade in i elden, funderade han på en predikan, hvari han ville bevisa, att magister Olaus Petri vore kryptopapist. Hvad Lars nu gjort ansåg han så fullständigt som sin ensak, att han därom nämnde ingenting till någon annan.

Då mäster Gudmund en dag kom från niellerings-verkstaden ut på sin vacka gårdplan, som nu låg i vinterdräkt, såg han sin son och drängen, som höll en liten stege, betrakta något på den inre gafveln af träbo-

ningshuset. Det var en ringklocka, som nyss blifvit upphängd på ett järnställ under skyddstak.

— Hvem har satt upp dendär? frågade mäster.

— Jag har låtit sätta upp den, svarade Lars.

— Och hvarför?

— För att kalla familjen till andaktsstunder, som jag beslutit hålla. En ringklocka behöfs för det ändamålet, emedan vi äro så spridda. Du sitter kanske i din målarestuga, mor sysslar i spiskammare och visthus, Margit latar sig måhända på bryggan, och Gunnar Svantesson gör odygd uppe på någon af vindarne eller är nere i smedjorna och stör arbetet där. Således: ringklockan är behöflig.

— Det synes mig, att jag bör tillspörjas, innan slikt företages, anmärkte mäster.

Magister Lars antog en förnämt tillrättavisande uppsyn och svarade: Innan något nytt här på tomten göres, underrättas du alltid därom, och jag vet mig icke ha underlåtit att upplysa dig om orsaker, skäl och ändamål, när jag antager, att du icke af egen insikt kan få dem klara. Men här är ju saken tydlig. En ringklocka tjenar till att ringa med, och ändamålet är, som jag sagt, familjens samlande till andaktsstunder.

Något längre fram på dagen stod magister Lars i klosterkapellet framför en trappställning, å hvilken en karl med ämbar och limborste steg upp. I ett hörn af kapellet satt en liten tunn gestalt i munkkappa hopkrupen. Han hostade ibland, och hostan ljöd ihålig. Det var broder Matthias.

Karlen doppade limborsten och lyfte den mot taket.

— Vänta litet, hördes munkens sorgsna röst; var

snäll och vänta ett ögonblick! Bäste magister Lars, är det meningen, att taket skall ej blott hvitmenas, utan förblifva hvitt? Eller att det skall få nya målningar? I det senare fallet ber jag få säga, att ett af takfälten är nyligen ommåladt, och det af er gode, skicklige fader... detdär fältet, som föreställer sibyllan. Och sibyllan är ju icke ett helgon, magister Lars, utan en, som kristne af alla bekännelser kunna akta såsom ett Guds sändebud till hedningavärlden. För all del: förlåt min anmärkning! Jag menar icke illa.

Magister Lars stod med ryggen åt broder Matthias och nändes icke vända sig om, då han svarade: Hela taket skall hvitlimmas och förblifva hvitt. Börja, karl!

Limstrykaren höjde borsten på nytt, då den veka, klagande rösten åter hördes: Nej vänta litet, bara litet! Bäste magister Laurentius Gudmundi, ni ser väl hvem den vackra ängeln, som hviskar i sibyllans öra, liknar. Det är er syster Margit, eder egen syster, afmålad så innerligt vackert af eder skicklige fader. Den tanken gladde mig, att sedan Margit själf genom Herrens nåd blifvit en himmelens ängel, hennes barn och barnbarn här kunde skåda, huru vän och god hon i sin jordiska barnaålder såg ut. Och den mindre ängeln, mycket vacker äfven han, är, som ni ser, Gunnar Svantesson.

— Jag ser det. Börja, karl! upprepade magister Lars, och strax därefter var sibyllan med änglarne försvunnen.

När Lars några dagar därefter beskådade sitt verk, gladdes han och sade till gardianen Johannes: Kapellet står nu klädt som en brud.

14.

SAMFUNDETS "FRITT UR HJÄRTAT" SISTA SAMMANKOMST.

Huru svalkande för sinnen, som lida af dagens buller och stingas af dess tilldragelser som af dolkar, att ega en vrå, till hvilken bullret icke når, bakom en dörr, genom hvilken dolkarne icke tränga! Broder Matthias kände sig sjuk och borde hafva intagit sängen; men han kunde icke motstå utsikten till en tankerikt irenisk stund i samfundet »Fritt ur hjärtat». Kyrkoherde Sven trotsade obehaget af att möjligen träffa Lars, innan han hunnit in i samfundshamnen, och han kom och hade under armen sin store Virgilius med noter af Servius och Donatus. Mäster Gudmund hade, för att trygga samfundet mot den fara, som stod närmast, med grannlaga ord bedt sin kära hustru låta Lars förstå, att samfundet utgjordes af invalde och kallade ledamöter. Doktor Svante var fortfarande stadd på färder i Vestergötland — han hade senast skrifvit från Skaratrakten —, men när kyrkoherden och munken helsades i målarestugan välkomne af sin värd,

stod likväl hans stol vid samfundsbordet, och framför den låg ett pergament, hvarpå mäster bakom en förgylld initial hade prentat: Frånvarande är du hos oss.

Hvad som skett i klosterkapellet visste mäster Gudmund, ehuru broder Matthias ingenting nämnt därom. Lars hade ej heller vidrört den saken, emedan hans mor bedt honom icke göra det. När underrättelsen framburits af Arvid Nilsson, gick den gamle vapensmeden ut och efterletade en plats, där han finge vara ensam. Han fann en sådan på sjöbodsvinden. Där satt han en stund och grät. Det var icke förlusten af den med omsorg och glädje gjorda målningen, som frampressade tårarne. Det var annat och värre.

Herr Sven skötte äfven i dag ordförandeklubban. Man hade vid den näst föregående sammankomsten beslutit, att man vid denna skulle hafva sibyllan till ämne för muntlig afhandling och samtal. Men sedan dess hade hvitmeningen i klostret inträffat, och munken skulle nu gerna velat ha ett annat ämne, emedan detta måste stämma värdens känslor sorgsna. Han satt orolig och gaf kyrkoherden en vink; men denne aktade ej därpå, utan uppmanade, sedan sammankomsten med öflig ceremoni öppnats, broder Matthias att berätta legenderna om sibyllan.

Matthias gjorde det och tillade: kyrkan har icke med sin auktoritet bekräftat legendernas sanning. Hvad hon fasthåller är endast det, att Gud i en mycket aflägsen tid behagade genom en hednisk kvinna förkunna de i mångguderi försjunkna folken den ende Gudens dyrkan, samt mot tidernas fullbordan ankomsten af vår frälsare.

Ordningen var nu hos kyrkoherden att förtälja något ur en hednisk källa om sibyllan och, i sammanhang därmed, om huru skalden Virgilius hade i anden skådat dödsriket. Han slog upp den stora medförda volymen, och för att gifva tillbörlig vikt åt romarens ord, förutskickade han den upplysning, att äfven Virgilius hade i sina heligaste stunder varit en den sanne Guds profet bland hedningarne; äfven han hade i klara ordalag siat om det gudomliga barnets ankomst. Det vore fördenskull både möjligt och troligt, att hans skildring af dödsriket är i sina väsendtligare drag riktig.

Kyrkoherden berättade lifligt och åhördes uppmärksamt. Ej blott för mäster Gudmund, utan ock för broder Matthias hade det, som han omtalade, nyhetens behag, ty Matthias var bäst hemmastadd i sådana böcker som den helige Augustinus' verk »Om Guds samhälle» och Thomas a Kempis' »Fyra böcker om Kristi efterföljelse», men kände föga den klassiska bokvärlden. Virgilius' sång om gossen, hvars födelse skall öppna en ny världsålder, då hjordarne icke frukta lejonet och rättfärdigheten återvändt till jorden, den visste han likväl utantill.

Eneas, den trojanske hjälten, hade ankrat med sin flotta utanför den urgamla staden Kuma. Han uppsökte den kumanska sibyllan i hennes berggrotta med hundra porthvalf, och sedan han funnit den gyllene gren, förutan hvilken ingen dödlig vågar stiga ned till underjorden, varder sibyllan, bevekt af hans böner, vägledaren dit. I närheten af Avernsjön, som utdunstar giftiga ångor, öppnar ett rysligt klippgap Hadesstigen. Där omgifvas de vandrande af ett mörker, sådant som det i skogens djup, när himlen är höljd i skuggor och månen förvillar med

sveksamt ljus. I den ödsliga rymden skymta skepnader. Det är de hämnande samvetsaggens, de bleka sjukdomarnes, hungerns, bekymrens, dödens skuggor. Midt på fältet en ofantlig alm. Bland dess blad dölja sig om dagen de drömmar, som nattetid stiga upp för att dåra menniskorna. Vidunder smyga öfver marken: drakar, gorgoner, harpyer. Eneas, häpen vid deras åsyn, griper svärdet, men sibyllan påminner om att det endast är väsenlösa skuggor, som omgifva dem. Fältet är dödsrikets förgård. Det begränsas af en flod med svarta böljor — Akeron. I förbigående må anmärkas, sade herr Sven, att kyrkofäderna bestyrka den flodens tillvaro. Där är Karons färja. Flodstranden är full af de dödas skuggor, gamla och unga, män och kvinnor, talrika som de af höstvinden förströdda löfven, hvarje ögonblick flere, alla med famnen sträckt åt motsatta stranden, alla bedjande den dystre färjemannen att få komma öfver. Åsynen af den gyllene grenen förmår honom att taga sibyllan och Eneas ombord och föra dem till andra stranden. De genomvandra först den krets, som förvarar själarna af barn, som från mödrars bröst och fostrande ömhet blifvit ryckta till grafven. De små äro icke lyckliga: rymden fylles af deras gråt och klagan. I nästa krets dväljas de, som på jorden straffats oskyldiga med döden. Ej heller de äro lyckliga. Den tredje kretsen är självmördarnes: de längta åter till det lif de frivilligt förkortat.

— Om jag får afbryta, för att säga något om mitt intryck af hvad du förtäljer, så är det intrycket sorgligt, sade mäster Gudmund. Månne Gud förlänat Virgilius sanna syner i hvad han förtäljer om barnen och de

oskyldigt afrättade? Jag förvånas häröfver, emedan jag tror på Guds rättvisa.

— Jag har också förvånats och grubblat häröfver, anmärkte talaren, och så mycket mer, som Virgilius var en mild och känslig ande, en *naturaliter christianus*. Men just detta har öfvertygat mig om att det ligger något sundt och godt under den skenbara grymheten. Och jag tror mig nu veta, huru det förhåller sig härmed.

— Nå, så säg! utropade Matthias och Gudmund samtidigt.

— Matthias och jag äro biktfäder och kunna därför lättare än du, som icke är det, komma dessa sanningar på spåren. Tänk dig, Gudmund, en moder, olycklig och i nöd, med ett litet barn, hvars framtid hon ser hotad af eländet, synden, kanske brottet, som ju lurar så nära eländet. Hon betviflar icke, att de små höra himmelriket till, och det synes stå i hennes fria val att lemna sitt barn åt jordelifvets smuts och kval eller åt himmelsk renhet och salighet. O ve! Hvad beslutet till det senare måste fresta! Ju lättare hon förmår att glömma sig själf, sitt eget timliga och andliga straff som barnamörderska, dess snarare varder hon en sådan. Men om Gud genom en profet sagt oss, att barnet skall i det kommande lifvet lida — och faktiskt är ju, att redan här på jorden lida barnen genom följderna af föräldrarnes okunnighet, laster och förbrytelser — så måste detta, synes mig, verka afskräckande från tanken att flytta barnet ur modersarmarne i dödens. Hon skall höra, den tvekande modern, den gråt och klagan, som uppstiger i rymden öfver de döda barnens krets . . . Och då Virgilius säger, att ej heller de oskyldigt afrättade äro lycklige

efter döden, har han därmed icke helgat den jordiska rättvisans förblindelser och misstag, utan tvärtom ökat, förfärligt ökat deras ansvar, som skipa henne ... Vän Gudmund, jag ser, att du vill invända, att den beklagade hårdheten står kvar, om de döda barnens eller de oskyldigt afrättades tillstånd skulle räcka evigt. Men så är det icke. Det är ett öfvergångstillstånd af obestämd längd, hvari deras själar renas, för att öfvergå till lycksaligheten och evigt förblifva där, eller ock för att ur Lethes flod dricka glömska af det förflutna och invänta en ny lekamliggörelse, som, väl använd, bereder dem de elyseiska fältens salighet.

— Nu är jag nöjd och prisar Gud, som lät Virgilius tänka de ädle tankarne.

— Sibyllan och Eneas inträda i den fjärde kretsen. Den heter sorgens fält och hyser offren för en olycklig kärlekslåga, intills de renats för en lyckligare tillvaro. Dyster är visserligen äfven den näjden, men man anar vid dess åsyn gudomlig nåd. Här är icke endast en naken slätt; här finnas bergstrakter med ensliga stigar, myrtenskogar, hvari de dödas skuggor fördjupa sig en och en, för att ostördt rufva öfver en kärlekssmärta, som de ej vilja mista, eller två och två, om älskande här återfunnit hvarandra ...

Längre kom herr Sven icke i sitt föredrag. Dörren öppnades, och in trädde magister Lars. Han helsade med värdighet, satte sig i herr Svantes stol, betraktade ett ögonblick pergamentet, som låg framför honom, skakade på hufvudet åt barnsligheten, höjde pannan och spände ögonen först i den lille munken, därefter i herr Sven, som spände sina i honom lika skarpt och öfverlägset, och

slutligen i mäster Gudmund. Därefter frågade magistern: Hvad är det, som här predikas, talas eller pratas om?

Herr Sven slog klubban i bordet och tillkännagaf, att hans föredrag för aftonen var afslutadt, samt tackade å broder Matthias och egna vägnar värden för den korta, men angenäma stund de fått vara ostörde tillsammans.

Magister Lars påminde om sin fråga, hvad det var som här predikades, talades eller pratades om.

Herr Sven slog åter klubban, och det med kraft, i bordet och förklarade sammankomsten upplöst, hvarefter de tre ledamöterna reste sig.

En stund därefter såg man broder Matthias sammansjunken, med vacklande steg, stödd å ömse sidor af herr Sven och mäster Gudmund gå eller snarare bäras upp till klostret.

Åter två dagar, och herr Sven, ledsagad af en korgosse, bar dödssakramenterna öfver gatan ditupp. De mötande korsade sig och knäböjde. Hela staden visste att f. d. gardianen låg på sitt yttersta.

Han låg i sin cell å en midt på golfvet ställd bädd. Mäster Gudmund stod vid hans hufvudgärd. Längs väggarna sutto gardianen Johannes och de andre munkarne. De bådo halfhögt. Kyrkoherden förekom det som om den döende med de fina anletsdragen och de glänsande ögonen snarare liknade en aftärd vacker gosse än en äldre man.

Sedan broder Matthias undfått dödssakramenterna, fattade han med den ena handen Gudmunds, med den andra kyrkoherdens. Vänner, sade han hviskande, samfundet »Fritt ur hjärtat» har möte hos *mig* i dag. Jag

håller nu mitt sista föredrag. Jag har varit tärd af tviflvel om en viktig sak: om den ovillkorliga lydnadens plikt. Får lydnaden gå så långt, att han undertrycker samvetet? Kan jag trösta mig med, att den befallande, ej den lydande, har att bära ansvaret inför Gud? Jag tviflar. Jag undrar, om jag icke rättvisligen bör bära min del i ansvaret. Men jag fruktar icke, ty jag litar på min frälsare Jesus, att jag till slut skall varda upptagen i andarnes heliga lekamen, hvars hufvud är han. I den äro lemmarne saliga; i den äro lydnadens bud samvetets. Ske mig alltså! Jag dör förtröstansfull. Helsen harpolekaren och sägen honom, att jag hoppas få höra hans röst i körerna kring lammets tron. Tack, käre bröder i den helige Franciskus, för all er godhet mot mig. (Han kallade hvar en vid namn och tryckte deras händer). Tack, min broder Sven, för din glada manliga blidhet! Prest och munk äro icke alltid vänner; vi två hafva alltid varit det. Tack, min broder Gudmund, för ditt kärleksrika sinnelag mot alla och mig! Helsa Margit! Frid i din boning här på jorden och sedan i himmelen, där jag är viss om att vi alla i tidernas fullbordan mötas. Glädjen er med mig! Jag känner ingen smärta. Jag är frisk och lätt. Jag sväfvar. Stofthyddan är redan som afklädd . . . Han sammanknäppte händerna och bad tyst.

Dörren öppnades häftigt, och magister Laurentius Gudmundi steg in, varm och svettig. Han hade nästan sprungit uppför klosterliden.

— Kommer jag för sent? frågade han och steg, utan att afvakta svar, fram till bädden, då han såg, att den döendes läppar rörde sig.

— Ännu är räddning möjlig. Munk, vågar du träda in i evigheten bestänkt med dräggen af styggelsens vin i den babyloniska skökans kalk? Två dig ren! Herrens Jesu famn står dig endast på detta villkor öppen . . .

Den döende, som blundat under bönen, öppnade ögonen, satte sig i bädden, gaf magister Lars en vänlig blick och hviskade: jag vet, att ni menar väl, slog därefter armarne kring mäster Gudmund och stödde hufvudet vid hans bröst. Där utandades han sin sista suck. Gudmund lade den döde sakta tillbaka i bädden och kysste hans panna. Kyrkoherden föll på knä och kysste hans hand. Det vardt tyst i cellen; blott en suck, en snyftning förnams då och då. Magister Lars hade gått. Han skulle gärna ha bedt en bön för den hädangångnes själ, om han icke ansett det syndigt.

De båda ledamöterna af »Fritt ur hjärtat» stodo på den lilla klosterkyrkogården. Man hade där mellan aflöfvade almar och björkar utsikter öfver Munksjön, Vettern och staden. Några grafkistor, kantade med inskrifter och symboliska tecken kring skulpterade skepnader, män och kvinnor i ridderlig eller borgerlig dräkt, lyste gråhvitt i de orubbade rena drifvorna. Vid porten stod en runsten med kors och slinga. Munkarnes grifter buro icke minnesvårdar. Kyrkoherden och vapensmeden sågo sig omkring. Där, sade herr Sven, och pekade åt marken under en hängbjörk. Ja där! upprepade Gudmund; jag skall bedja min son att få sätta dit en stenbänk för dig, harpolekaren och mig. Jag ville också lägga dit en sten med namnet

Matthias och med ett brinnande hjärta under Betlehems stjärna; men det tjenar till intet, ty Lars har sagt, att han ämnar aflägsna alla grafstenarne och flytta dem till slottets materialbod.

15.

RINGKLOCKAN.

Från högkvarteret i sin faders hus sträckte magister Lars sitt välde öfver staden, ehuru icke obestridt. Han steg tidigt upp, lade sig sent och hade tid till allt: till att predika, undervisa och i alla enskildheter syssla med hemmets och med stadens angelägenheter. Öfver de senare hade hans frände borgmästaren Nils Arvidsson hitintills varit envåldsherrskare — en af borgerskapet väl liden envåldsherrskare, hvars folkgunst och goda rykte icke ens rubbades däraf, att han var förpaktare af kronoskatterna i Jönköping och ett par närliggande härader. Ingen tillvitade honom att som sådan ha gått oärligt eller för hårdt tillväga. Han var en klok man med praktiskt sinne och genomskådade med lätthet vanliga människor, men hade knappt en aning om den äfventyrlighet, som gömde sig inom honom själf och hitintills icke kommit till utbrott. Med klokheten voro ett vänsällt väsen, ett gladt lynne och frikostighet förenade. Han och hans frände vapensmeden voro goda vänner, men umgingos

föga, emedan det som intresserade Gudmund icke det minsta intresserade Nils, och det som intresserade Nils icke det minsta intresserade Gudmund. Arvid och Margit voro egentligen föreningslänkarne mellan dem. Arvid hade i sitt kynne mycket af fadern och något af Gudmund. Borgmästaren var, som nämdt, frikostig och gladlynt. Han höll gerna gästabud, bestod tunnor öl åt helga Gertruds gille och var omtyckt talare. Den spira han svängde öfver rådmän och borgerskap var lindad med rosor. Bland frälset i Småland och Vestergötland hade han, ehuru uppkomling, stort anseende.

Men nu var hans välde hotadt. Mot spiran höjde sig en slägga, förd af en outtröttlig jättenäfve, de förr så lugna öfverläggningarna om stadens ärenden ledsagades nu af blixt och åska, partier hade bildat sig och bekämpade hvarandra envist i de obetydligaste spörsmål. De lutherskt sinnade slöto sig till magister Lars, dock icke alla, ty de funnos, som harmades öfver hans hätska utfall mot de vördade männen Olaus och Laurentius Petri och hans agg mot konung Gösta, »som älskade kyrkogodsen mer än oförfalskad lära», och i öfrigt icke kunde lida att imponeras af hans hemmagjorda öfverlägsenhet och pansarklädda ofelbarhet. Att borgmästaren afskydde honom behöfver icke sägas.

Det var i Mars månad år 1529. Vårtecken hade tidigt inställt sig. Solsken och regn hade tärt på drifvorna, och Vetterns is var osäker. Mäster Gudmund gjorde en utfärd till Kortebo och kom nu ridande på sitt

gamla hvita sto, med hunden Gorm i hälarne, fram emot sin tomt. Mäster hade under den sist förflutna tiden åldrats hastigt. Hans icke längesedan kastanjebruna hår var grått, insprängdt här och där med snöhvitt. Han satt som drömmande i sadeln, men då han hunnit till järnstaketet och Gorm gaf skall vid grinden, vaknade han upp och såg, att jungfru Marias bild på tegelhusets gafvel var borta. Han vände sig i sadeln och såg, att Vidrik Valandssons bild på det andra husets gafvel också var sin kos.

Gorm tittade misstänksamt in genom portgallret. Hans kloka hundhjärna hade långsamt, men säkert, uttänkt en hel strategi med syfte att bespara sin egare beröringen med magister Lars' käpp och skodon. Om han sett magistern i närheten af staketet, då hade han sprungit nedåt gränden och in genom sidoporten. Om han sett honom midt på gårdplanen, hade han från gränden sprungit i sjön, simmat till tvättbryggan och kraflat sig upp där, för att sedan genom sjöbodsporten utspeja ställningen. Säker kände han sig ingenstädes utom i målarestugan. Men där var han tvärsäker och låg ofta i slummer utsträckt framför dörren, så att mäster Gudmund måste klifva öfver honom, när han gick ut.

Nu var magister Lars icke på gårdplanen. Margit kom och öppnade grinden och hjälpte far vid nedstigandet från hästen. — Älskade vän, du har väl redan sett det?

— Ja, min dotter. Hvar har han ställt bilderna?

— Han har slagit sönder dem och kastat bitarne i sjön. Du stackars fader! Hon slog armarne om hans hals och kysste honom.

Gorm tog till benen och rusade upp för trappan till målarestugan. Han hade sett magister Lars nalkas.

— Välkommen, far, sade han. Jag har nu ändtligen gjort hvad vi kommit öfver ens om skulle göras: skaffat bort Mariebilden och djäfvulsbilden från gaflarne...

— Ha vi kommit öfver ens om det?

— Ja, minns du icke, att jag strax efter min hemkomst sade, att det borde ske? Och du gjorde ingen invändning. Att jag uppskjutit det så länge berodde på min önskan, att du af egen insikt skulle gifvit befallning om det; men nu kunde jag icke uthärda längre. Hör du, far, kan det gamla stoet verkligen bära dig ännu?

— Ja, som du ser.

— Det synes mig så styfbent. Det är bäst, att vi låta det dö. Jag mötte huddragaren i går på gatan och sade, att vi ha arbete åt honom.

— Här säger jag nu med Margit som vittne, att stoet skall lefva, tills jag själf förordnar om dess död. Jag ber, att du icke blandar dig i den saken.

Han smekte djurets hals, och det följde honom, med sitt hufvud nära hans, till stallet.

Några dagar därefter kom Margit upp i målarestugan, där mäster satt vid sina koppar. Han yttrade sällan något ord till Arvid Nilsson, som ritade vid samma bord. För att tvinga sina tankar bort från sorgliga ämnen under den stund af dagen, som han förbehållit åt sin älsklingssysselsättning, hade han föresatt sig de svåraste uppgifter att lösa med penseln, och han målade med feberaktig

ifver på ett sätt, som afstack från hans invanda teknik. Han afmålade sin egen atelier, sedd än från det ena hörnet, än från det andra, än i förmiddagssol, än i mulen belysning, och han ställde skärmar än här än där, så att de åstadkommo skuggor, halfdagrar och underliga ljusverkningar. Midt inne i dessa ställde han vanligen ett krucifix. Och han målade än med klickar, som syntes vårdslöst kastade på pergamentet, än med breda penseldrag. Arvid Nilsson tyckte ibland, att det ej var annat än kludderi; dess emellan förvånade honom den verkan kludderiet åstadkom. Hans uppförande mot mäster hade på senaste tiden fått en smak af ömhet i vördnaden. Han visste hvad mäster hade att bära, och Margit med honom, och han grubblade förgäfves öfver någon utväg att frälsa dem undan betrycket.

— Far, sade Margit, Lars har förbjudit mig att berätta sagor för Gunnar. Han har förbjudit mig att berätta för honom om Engelbrekt, emedan Engelbrekt var katolik, och om slaget vid Brunkeberg. Han har förbjudit oss att läsa i Peder Månssons bok*), som du gifvit mig, och som jag tycker så mycket om. Han säger, att den är fördärflig för våra själar. Och när boken likväl låg framme, då han kom upp i förmiddags i salen, ryckte han mig i håret och slog Gunnar en örfil. Sedan gaf han Gunnar att lära sig utantill dethär (Margit visade honom ett blad, som magister Lars fullskrifvit), och när Gunnar stapplade i lexan, fick han ett käpprapp . . .

Arvid tog bladet, för att se hvad det var: *Symbolum Athanasianum. Quicunque vult salvus esse* etc.

*) Förmodligen hans s. k. »Barnabok».

— Min gode frände, sade Arvid till mäster, har Lars fått i uppdrag att undervisa Gunnar?

— Nej, det är herr Sven, som enligt öfverenskommelse med doktorn är hans lärare i det bokliga.

— Påminn Lars därom!

— Det tjenar till intet, sade mäster Gudmund suckande.

Äfven Arvid suckade öfver det fåfänga i sin önskan: ack, om jag kunde ge den lymmeln smörj!

— Men hvad nu Gunnar vidkommer, går jag i dag till kyrkoherden och anmodar honom taga gossen under sitt tak. Lördagen skall han tillbringa, såsom hittills, på Talavid. Det har Birgit förbehållit sig. Hvad jag närmast rädes, är, att Lars skall lära honom grymhet mot djuren . . . Arvid och Margit, I veten kanske icke, att jag är en mycket häftig man, som naturen förnekat tålamod.

Margit skakade på hufvudet, och Arvid drog läpparne till ett grin.

— Så är det. Och jag mäktar icke beherrska häftigheten, ehuru jag genom min salig faders tillrättavisningar och min salig moders föredöme, samt genom nya testamentet, Thomas a Kempis och umgänget med min salige vän, gardianen Matthias, borde hafva lärt det. Under mer än tjugo år har jag icke vetat, att denna lidelse fanns kvar i all sin kraft. Hon sof i det lugn, som rådde här på gården; men på senaste tiden har hon gifvit sig svårt till känna. Och då jag icke låtit henne bryta ut, så har hon slagit djupare in och förmärkes ofta som en hetsig sveda kring hjärtat. Låt mig nu se din ritning, Arvid. Det är ett boningshus . . .

— Ja, det som jag vill bygga på min fars obebyggda hemman vid Kortebo. Hemmanet blir mitt, har far sagt. I dendär flygeln skall en målarestuga inrättas, så lik denna som möjligt, men med utsikt åt Vettern.

Margit ställde sig bredvid Arvids stol, lade sin ena arm öfver hans axel och följde hans fingervisning på bladet.

— Där vid målarestugans dörr, alldeles midt för dörren, lägger jag en matta åt Gorm, när han vill helsa på mig, och jag lofvar dig, frände, att varsamt klifva öfver honom, när jag går in. Bredvid målarestugan en gästkammare åt Margit, där hon skall finna biskop Peders bannlysta bok och äfven, om du vill utlåna den till mig, din samling af doktor Svantes visor, som du så vackert illuminerat. Denhär aflånga fyrkanten är stallet. Där står bredvid min stolte stridshäst ett gammalt hvitt sto, ty hvarken här eller på Kortebo är dess lif säkert. Det har slutligen blifvit krubbitare, men finner ändå tillvaron dräglig, emedan det ofta får höra din röst och känna din hand utefter manken.

— Detta är inbillning, sade mäster Gudmund; men hvad det kännes godt att få dväljas en stund i det inbillade.

Mellan hammarslagen från smedjorna hördes magister Lars' röst från gallerporten. Margit öppnade fönstret åt gården, räckte sig ut, lyssnade och sade: Far, jag tror, att Fabbe är vid porten.

— Henrik Fabbe! Det vore märkligt. Mäster Gudmund lade från sig penseln och gick ut med Margit.

Det var Fabbe. Han stod invid den halföppnade porten. Framför honom, spärrande vägen, stod magister

Lars, och ett samtal hade uppstått, som började på följande sätt: Är det du, landstrykare? Hvad vill du här? Mins du icke, att du är afskedad?

— Magister Lars, jag ville tala några ord med er fader.

— Vill du tillbakatigga din plats i nielleringsverkstaden? Den får du icke.

— Jag ämnar icke tigga om något, blott framföra ett ärende till min gamle mäster.

Parlamenteringen fortgick, tills Fabbe fick se mäster och Margit komma. — Välkommen! ropade Margit. — Välkommen, Henrik! instämde mäster Gudmund och räckte honom handen.

— Ack, mäster, sade Fabbe, ni tyckes icke veta, att jag är afskedad.

— Af hvem? Här finns blott en, som kan afskeda dig, och det är jag.

— Ja, mäster har den rätten. Men nyckelrätten, som ger makt att öppna och stänga, tillhör sankt Petrus och presterskapet. Magister Lars är prest, utmärkt prest. Nu kom jag visst icke i det hoppet att slippa in på en tomt, som, sedan jag var elfva år gammal, var mitt paradis. Nej, därifrån är jag utjagad af den store väldige kerubim. Nu är jag här bara för att säga två ting: det första, att jag kommit icke gående, utan ridande hit till grannskapet, hvilket innebär en hemlighetsfull omständighet, som i sinom tid skall uppenbaras; det andra, att jag efter öfverenskommelse med Birgit får slå mig ned på Talavid tillsvidare, där jag i värdshusets lilla smedja skall niellera åt mäster så mycket som behagas. Om lördag kommer ju Gunnar ut till Birgit. Om mäster och

Margit då följde honom, kunde den hemlighetsfulla omständigheten hviskas i mästers öra.

— Har du något mer att säga? sporde magister Lars.

— Kom in, Henrik, sade Gudmund.

— Tack, mäster, men jag vill ej varda till stötesten och förargelseklippa. Jag skall tålmodigt invänta er på Talavid. Med en svängning af hatten, ledsagad af en öfver måttan djup bugning för magister Lars, aflägsnade sig Fabbe.

— Far, sade magister Lars, du bjöd den oförskämde karlen komma in. Det var, synes mig, ogrannlaga, då du visste, att jag icke ville det. Du betonade vidare, att du är här den ende, som har rättighet att afskeda. Detta är riktigt, men det var icke finkänsligt att i gesällens närvaro kasta mig denna öfverflödiga upplysning i ansiktet. Du har i dessa dagar gifvit mer än ett prof på ett sinnelag, som det icke höfves en fader att visa den man, som är hans son och skall öfvertaga vården om honom och ansvara för honom i hans ålderdom. Detta sagdt med all vördnad. Jag har icke afskedat gesällen. Att göra det är en rättighet, som i hvarje fall formaliter tillkommer endast dig. Men jag lät honom veta, att om han skall vidare vistas här, då skola min moder och jag flytta härifrån. Det var min obestridliga rätt att säga honom detta å min moders och egna vägnar.

Efter dessa ord gick magister Lars upp i tegelhusets sal och förberedde sig för det andaktsmöte han beslutit hålla för familjen.

När mäster väl börjat måla på nytt, hördes ring-

klockan. Med en åtbörd af missbelåtenhet lade han penseln från sig.

— Arvid, följer du med dit upp?

— För ingen del, med all min vördnad för Guds ord. För öfrigt tager jag mig friheten att skilja mellan Guds ord och Lars' ord. Jag går nu till herr Sven och får en vacker och tankerik lektion i *De amicitia* eller *De senectute.**) Jag skall föreställa mig, att min frände Gudmund och jag äro gamle män båda och gamle vänner. Då får lektionen tillämpning på oss. Jag tager nu farväl för en veckas tid eller mer, ty tänk er, mäster, min fader och jag äro nu åter bjudne till herr Ture Jönsson Roos. Men låt oss icke tala om den saken!

— Far, kan jag icke slippa att gå upp i hvad han kallar andaktsstunden? frågade Margit, när de gingo ned för målarestugans trappa; jag har aldrig känt uppbyggelse där.

— Jag icke heller, tvärtom, jag har blott känt motsägelselust och nedslagenhet, svarade mäster Gudmund; men jag har gått dit af eftergifvenhet och skall göra det tills måttet är rågadt. Du förstår väl, Margit, att man till det yttersta pris vill köpa frid i hemmet, och jag tänker härvid icke endast på Lars, utan mer, tusen gånger mer, på din moder.

— Det är omöjligt att köpa frid i hemmet, far. Eftergifvenhet tjenar till intet. Det vet du. Det gör mig

*) *De amicitia:* om vänskapen. *De senectute:* om ålderdomen. Skrifter af Cicero.

ondt om min moder, men, käre far, i afseende på henne hade jag önskat — att du velat omvända henne.

— Omvända henne? Hvad säger du?

— Ja, omvända henne. Nu är det för sent. Om du i höga ting och i själens viktiga angelägenheter hade talat med henne så mycket som du från min barndom talat med mig, skulle måhända allt varit annorlunda.

— Gud i himmelen! utropade mäster Gudmund, stannade och slog sig för pannan; Margit, jag tror, att du har rätt.

— Lars skulle då icke haft det envälde öfver henne som han har nu. Du är en ädelsinnad man. Lars är det icke. Mor skulle lättare kommit under ditt inflytande än hans, ty hon är ädel, hon äfven, men i behof af att underkasta sig en mans omdöme. Hon har så sällan haft tillfälle att underkasta sig ditt.

— Gud i himmelen! sade mäster, satte sig på nedersta trappsteget och slog sig åter för pannan. Margit, Margit, du har rätt. Men hvad är nu att göra?

— Jag finner intet annat att göra, än att du kastar dina betänkligheter å sido, säger och gör hvad du vet vara rätt, och lemnar följderna i Guds hand.

— Huru gammal är du, Margit? Du fylde nyss sjutton år, tror jag?

— Ja, men det förefaller mig, som om jag vore nästan så gammal som du. Jag har lefvat af dina tankar, så länge som jag minns tillbaka, och sedan äfven af doktor Svantes, herr Svens och gardianens. I ha'n ju talat till mig, som om jag tillhört edert samfund; den ene eller den andre har berättat för mig hvad I talat om i »Fritt ur hjärtat». Hvad vet mor om de tan-

karne? Intet. Däri ligger felet. Och våra kvällpatruller sedan, far!

— O, ve mig, ve mig! Du har rätt i afseende på mor.

Ringklockan skramlade hårdt och oförsynt, som om nerverna i den hand, som ryckte i hennes lina, hade öfverfört den ringandes hjärtelag in i klockmalmen. Mäster Gudmund reste sig för att gå.

— Far, tror du, att vi ha brådtom, därför att klockan ringer? Det är Lars, som ringer henne från salsfönstret, och för mig har ringklockans röst icke större myndighet än hans. Jag har något mer att säga dig, eftersom vi ha en förtrolig stund och jag ej behöfver blygas inför dig. Du vet icke, att Lars har risat mig...

— Hvad säger du?

— Du vet, att han på mindre skymfligt sätt plär misshandla mig, men icke detta. Han kom i går morgon, åtföljd af mor, in i mitt sofrum, just då jag steg upp. Han hade en karbas i handen, anförde ett latinskt ordspråk, som han tolkade så, att trotsiga kvinnor botas med stryk; han sade, att kyrkofäder anbefallt stryk åt kvinnor, och att han af kristlig och broderlig kärlek ville drifva trotsets djäfvul ur mig. Därefter ... jag vädjade till mor, men fåfängt. Jag sökte försvara mig, men var som ett barn i hans starka händer. Han hudflängde mig.

— Den skurken! ... Förlåt mig, min Gud! Den, som säger till sin broder: du usling! varder skyldig inför stora rådet, och den, som säger: du niding! varder skyldig till helvetets eld. Så mycket mer om en far säger så om sin son. Margit, jag tror mig ha gjort en upptäckt, som förklarar mycket: Lars är en skicklig disputator och märklig predikant, och likväl — han är enfaldig.

— Arvid säger, att han är dum.

— Det är för mycket sagdt. Kom nu!

Uppbyggelsestunden bevistades af mäster, fru Margareta, Margit och Gunnar. Föredraget handlade om de eviga helvetesstraffen, och ändade med följande ord:

— Djäfvulens rike skall icke förgås, när världen förbrinner. Det består, sedan nya himlar och en ny jord blifvit skapade, och det byte det fått är dess för evigt. Men hur kunna de evigt salige njuta sin salighet, när de skåda ned på de fördömdes jämmer och kval och ständigt förnimma sina i helvetet varande fäders, mödrars, syskons och barns tandagnisslan och verop? Jo, den förmåga af njutning, som de icke bortklemade barnen ha, när de åse djur, som plågas, den varder hos de salige så utbildad och fullkomnad, att de med jublande fröjd bevittna de förtappades pinor och vid åsynen af andras olycksalighet känna sin egen lycksalighet mångfaldigad ...

Mäster Gudmund reste sig och sade med stark tonvikt, men utan häftighet: Son, detta är en ohygglig lära och ytterst skadlig för unga själar att höra ...

— Hvad vågar du säga? afbröt honom magister Lars. Husfru Margareta lyfte händerna och fäste en blick af förfäran på sin make.

— Hvad jag sagt. Margit och Gunnar förbjudas att bevista dina föredrag. Själf skall jag icke vidare höra dem.

Han gick. Margit tog Gunnars hand och följde honom. De hörde bakom sig fru Margaretas gråt och ett utrop från magister Lars: detta är uppror mot Gud!

Mäster Gudmund gick till smedjorna och kallade på

en af gesällerna. — Vän, sade han, tag ned dendär ringklockan! Gesällen kom med stege och verktyg och skulle just börja, då magister Lars, som från salsfönstret sett hvad som åsyftades och skyndat ner, ställde sig i hans väg.

— Tillbaka karl!

Gesällen vek undan och gaf mästaren en frågande blick.

— Upp och fullgör hvad jag befallt! sade Gudmund och rätade sin böjda gestalt.

Gesällen tog ett steg framåt. Lars grep honom i nacken, lyfte honom på rak arm och slängde honom bort så våldsamt, att han rullade på marken.

Arbetet i smedjorna hade afstannat. Gesällerna med verkmästaren Klase i spetsen stodo framför dörrarne och åsågo uppträdet.

— Upp, du hund! ropade Lars och gaf den fallne en spark. Då höjde Klase sin röst och ropade: Magister Lars, besinna er! Vi tillåta icke, att en fri gesäll behandlas så.

— In i smedjorna med er! röt Lars, annars ...

Han gick med knutna näfvar fram mot Klase. Denne sprang in i smedjan och kom ut med en hammare i högsta hugg. Då hördes mäster Gudmunds stämma, starkare än väl någonsin förut i hans lif: Tillbaka, Klase! Tillbaka, son! Tillbaka, säger jag dig, Lars, och lyder du icke, då hjälper dig hvarken att du är magister eller prest. Så länge du bor i din fars hus, är du hans underordnade, och du lyder ... annars!

Lars ryggade ett steg, vände sig om och betraktade sin far så som om han icke ville tro sina öron.

Mäster Gudmund tog verktygen och gick upp på

stegen. Några ögonblick därefter föll ringklockan till marken. Järnställets och skyddstaket följde henne efter.

Husfru Margareta, som från ett fönster bevittnat uppträdet, satt likblek i sin stol, när Lars kom upp till henne.

Fadern gick in i målarestugan. Han skälfde i alla lemmar, och det var honom under timmar omöjligt att hålla i penseln.

16.

SISTA KVÄLLPATRULLEN.

Gudmund och Margit hade följande lördags afton följt Gunnar Svantesson upp till Talavid, där han skulle stanna hos Birgit öfver söndagen. Fabbe väntade dem vid grinden. Han förde Gudmund till värdshusets lilla smedja, för att visa, huru klokt han med små tillgångar ordnat henne, och han menade, att mäster kunde flytta sin nielleringsverkstad dit under sommarmånaderna. Då ville Fabbe inskränka sitt vagantlif till fjorton dagar. Från smedjan förde han mäster till stallet och visade honom där en Smålandshäst, ung och välbyggd, men i öfrigt lik vanliga hästar af det slaget. — Mäster, sade han, det är den hästen. Jag kom då från Slatte. Jag gör ogärna om det besöket. Jag ryste i alla lemmar, då hans ena öga borrade sig in i mig ... Jag ryser än, när jag tänker på det.

— Är han enögd?

— Ibland enögd, ibland tveögd.

— Besynnerligt. Hvad hade du hos honom att beställa?

— Jag strök omkring så där i obygderna och hade verkligen ett ärende, men jag tror, att det egentligen var mitt öde, som ville, att jag kom inför honom. Hvad jag nu vill säga är, att Slatte skickat er hästen som sista afbetalningen på vapenforan, ni vet.

— Jag tycker icke om den byteshandeln.

— Men hästen skall ni behålla och nämna intet om hvarifrån han kommit. Han har två egenskaper af värde. Han hittar vägen till Slatteborg, som jag icke hittar, fast jag varit där, och han bär å öronen Slattes märke — ni ser korset där med ett streck på hvar arm. Torsmärket kallas det af hans folk. Ni kan vara viss om, att en ryttare får rida oantastad på den hästen genom Slattebygderna. Får jag nu göra en fråga? I gäststugan hörde jag i morse en frälseman uppe från Hjotrakten säga, att han skaffat sin herregård kanske det vackraste järnstaket i Sverige, det som står framför vapensmeden Gudmund Gudmundssons tomt i Jönköping. Är det sannt, att ni sålt det?

— Jag har icke sålt det och ämnar icke sälja det.

— Då är det väl magister Lars, som gjort det.

Mot kvällen återvände Gudmund och hans dotter till staden. De vandrade tystlåtna ned för Vestra Hallar. Himlen rufvade tung och mulen öfver Vetterdalen, och ljusbrytningarna på den store insjöns yta, hvars is nyss sönderkrossats af vårstormen, gingo i grått och svart,

voro immiga och kalla. Skogen på andra sidan dalen förekom mäster som ett enda bredt penseldrag af en lefnadstrött målare, ledsen vid annan färggifning än mörkt i mörkt. Staden, vid hvars åsyn han fordom plägat påskynda sina steg till ett lyckligt hem, låg tigande och utan lockelse; det smärta kyrkotornet skymtade spöklikt i den disiga, skymnande luften. När de kommit ned till Junebäck, stannade Gudmund och såg bortåt sankt Peders kapell och kyrkogård. Han hade där sin släktgraf. En hvitblå dimma steg ur den träskartade dälden, höljde griftfältet och hängde sig flikvis i lönnarnas och almarnas grenar. Stirrande i marken gick mäster med tunga steg uppför Byliden in i staden. Margits hand, som han höll i sin, förnam han halfdrömmande som en återstod af en försvinnande lycka och ett löfte om trohet i väntande dystra öden. Då han stannat framför sin port, stod hunden Gorm där med nosen framsträckt mellan järnspjälarna och hälsade honom med ett sakta kvidande. Mäster böjde sig, strök smekande öfver hans hufvud och såg in i hans ögon. Hvad de voro sorgsna!

Gårddrängen kom och öppnade. Han såg upprörd ut.

— Hvad är det med dig! Har något händt?

— Ja, mäster Gudmund. Hvita rosen (så kallades det hvita stoet) får ni aldrig mer se.

— Hvad säger du?

— Då ni hade gått, kom huddragaren och begärde få tala med er son. Magister Lars kom ner, gick in i stallet och ledde ut Rosen. Hon konstrade och gjorde väl något motstånd, ty hon har varit rädd för honom i alla tider. Då tog han järnspettet, som står vid stalldörren och slog henne ett slag öfver ryggen. Jag för-

modar, att slaget bräckte hennes ryggrad, ty hon måste dragas ut vid grimman steg för steg, och hon uppgaf för hvarje steg jämmerskrän, som jag aldrig i mitt lif skall glömma. När det gick så långsamt, sprang magister Lars till smedjan, tog ett glödande järn och brände henne därmed bakifrån . . .

Margit uppgaf ett rop af fasa. Mäster Gudmund bad: Tyst, tyst! icke ett ord mer!

— Såg mamma det? frågade Margit.

— Ja, hon grät, då Rosen skrek, och hon sade till herr Lars: du är ju säker på, att du gör rätt?

— Tyst, tyst! upprepade mäster Gudmund och grep krampaktigt om en bardisan i järnstaketet.

— Margit, hviskade drängen, Gorm tjöt förfärligt nere i sjöbodsporten, då han såg det. Hvita rosen och han voro så goda vänner. Magister Lars hotade att slå ihjäl Gorm, och han gör alltid hvad han hotar göra. Försök att rädda Gorm! Skicka honom till Kortebo tjenar till intet.

— Anders, du skall nu genast — utan dröjsmål, hör du! — gå till borgmästarens med Gorm och hälsa från mig till Arvid Nilsson. Säg honom hvad som händt, och bed honom skydda hunden. Han gör det. Han utlemnar honom aldrig. Jag går att se Gorm i morgon.

Vid kvällsvarden var husfru Margareta icke närvarande. En tjenarinna meddelade, att hon tidigt gått till hvila. Det var intet nytt; hon gjorde det numera alltid, och hon behöfde det. Hon, så van vid lycka, hade

länge lefvat dagar utan solsken för själen. Midt under hushållsgöromålen, som annars voro hennes nöje lika mycket som arbete, plägade hon sätta sig att gråta och vrida händerna, när ingen såg det. Hvad kom åt Gudmund? Det var hennes fråga. Hon hade hoppats för honom en lefnadshöst lik en vacker eftersommar. Hon hade väntat ett nytt vårlif för honom i ljuset och värmen af sonens kraftiga verksamhet och Gudi hängifna nit. Var icke denne son som en ceder på Libanon, bestämd till en bärande bjälke i Sions tempel? Var icke allt hvad han ville öfvertänkt med långt förutseende klokhet och syftande allena till det godt är? Och likväl — sedan han kommit hem, åldrades Gudmund synbarligen med hvarje dag, han trifdes ingenstädes, om icke i sin målarestuga, undvek så vidt som möjligt sonens närhet, visade icke den faderliga blidhet, som han var denne skyldig, och gjorde, ehuru en ostuderad handtverkare, gensägelser mot den lärdes insikter i Guds ords rätta förstånd, ja häde nyligen behandlat honom rent af ovärdigt. Och likväl hade Lars gått så tålmodigt till väga, uppskjutit i det längsta möjliga den ena och den andra välbetänkta planen till förbättringar och, i stället för bröstgänges företaget omvändelsearbete, sökt liksom med vinkar leda fadern från fördärfvets väg till frälsningens. Hvad hade kommit åt hennes Gudmund? Mor begrep det icke.

Alltsedan uppträdet med ringklockan brukade magister Lars intaga sina måltider i studerkammaren. Gudmund och Margit voro ensamma vid bordet, och denna ensamhet var en vederkvickelse, visserligen stämd i sorgsen ton. Timmen var nu inne för kvällpatrullen. Den hade på senare tider gjorts mekaniskt. Mor hade låtit

förstå, att den var onödig; Lars hade förklarat, att den var opraktisk och barnslig, om icke värre, och hade affordrat Margit redogörelse för hvad hon och far hade att säga hvarandra under dessa färder.

Mäster tände lyktan, och de gingo tigande genom den långa räckan af byggnader upp- och nedför trappor och stegar, i halfdunkla eller kolmörka kamrar, vindar, loft och hvalf och genom svalgångar, ned i hvilka ingen vänlig stjärna nu lyste. Gudmund gick tyngre än förr och likväl fortare. Någon gång lyfte han af gammal vana lyktan mot takbjälkarne eller lät hennes sken spela in i en svåråtkomlig vrå. Förr gjorde han detta för att njuta af ljusskenets lek med skuggorna och se med inbillningens ögon gestalter af vänliga hustomtar skymta fram och gömma sig igen i sparrverk och vinklar. Nu såg han intet af detta. Luftdraget från Vettern, när det trängde in genom gluggar och springor, kändes hjärtkylande och ledsagades af djupt nedstämmande suckar och kvidanden. Först på sjöbodvinden stannade mäster. Han satte sig. på en golfbjälke och lutade pannan i händerna.

Margit hade sedan gårdagen burit på en nyhet, som hon borde meddela sin fader. för att han i tid måtte hindra den tilltänkta åtgärden. Men lämpligt tillfälle att göra det, hade hon icke funnit, och stunden var allra minst lämplig nu. Lars hade i hennes närvaro tröstat sin moder med att den hedniska eldstugan, hvarifrån både han och hon emellanåt hört besynnerliga ljud, inom kort skulle rifvas. Han ämnade icke vidare orda med far om den saken; ty han hade rätt därtill inför Gud, men saknade han laglig rätt, kunde ju far stämma honom

inför domstol. Vidare hade han beslutit att, far oåtspord, flytta sina böcker till målarestugan och inrätta henne till sin studerkammare. Ville far sedan sitta kvar där och kludda, stode det honom fritt, om han blott afstode från papistiska skilderier. Lars hade medfört från Tyskland i tjugotals exemplar ett porträtt i träsnitt af Martinus Luther, groft, rått, i allo misslyckadt, och dessutom i flere exemplar en mycket förbättrad bild i träsnitt af den märkvärdige påfvefisken, som fångats i Tibern. Dem ämnade Lars förelägga sin far att kolorera. Då skulle kludderiet åtminstone icke skada hans själ.

— Margit, sade slutligen mäster Gudmund, det är uppenbart, att det vänliga, trefligt hemlighetsfulla, som förr ledsagade oss på dessa kvällvandringar, har öfvergifvit min tomt. Jag har nu hört dess vemodiga farväl. Jag föreställer mig, att jag har rätt att sörja dess bortgång, om jag blott icke lägger knot och otacksamhet i sorgen. Jag bör icke glömma och har ej heller förgätit, att om min lefnadssol går ned i moln, har jag dock bakom mig en lefnadsdag af sällspord frid och skönhet. Och ännu har jag dig. Den vantrefnad, som nu kommit, är en mild hemsökelse, jämförd med hvad så mången får lida.

Mäster gjorde nu med lugn, känslig, i Margits tycke ljufklingande röst, under hennes ymnigt flödande tårar, en tacksägelsebön för all den glädje han under sin lefnad fått njuta och för det löfte Gud gifvit om nåd för syndare och om evigt lif.

Sedan han stigit upp, sade han: Margit, vi skola vara vid godt mod. Jag har att välja mellan två vägar: att dagligen kämpa med Lars eller att utföra en plan,

hvarpå jag just i afton börjat tänka. Den förra vägen varder mig för tung och kan endast föra till nederlag, ty en man, som har betänkligheter, mäktar i en strid af detta slag icke mäta sig med den, som är utan. Vårt trefna hemlif i denna mina fäders gård kan icke räddas; det är redan tillintetgjordt. Minnena af dem och af min barndom skola härjas. Jag måste finna mig i detta offer. Hvad jag har kärt och fäst mitt hjärta vid, vare sig människa, djur eller sak, mot det riktar sig angreppet främst och helst. Men jag har min plan. Var fördenskull lugn och tålig, Margit, hvad helst må inträffa.

Klase, verkmästaren satt äfven i kväll på sin bänk å bryggan, där han en gång suttit med Knipperdolling. Vattnets skvalpande blandade sig med hviskningarna i det samtal han hade med sin smedjekamrat och förtrogne vän Jon Torstensson. — Sju man, en ringa styrka ... Men oförfärade män, som veta hvad de vilja ... Sions fana ... Gud har gjort underverk förr ... Bref från Knipperdolling ... Hvad mer om vi falla? ... Dåliga bundsförvandter ... Dem sparka vi sedan undan ... Förvånande, att intet rykte kommit ut ... Nils Arvidsson är en slug man och väljer sina förtrogna.

Dagen därefter, när mäster Gudmund lemnat nielleringsverkstaden och kommit upp i målarestugan, fann han magister Lars där installerad vid ett bord, betäckt med böcker och skrifsaker. Bordet var ställdt, där dagsljuset

var lämpligast för mästers arbete med penseln. Målarebordet var flyttadt till ett annat fönster, och Gudmund fann å detsamma en hop träsnitt föreställande Martin Luther och påfvefisken, samt en hög guld- och silfvermynt.

— Hvarifrån dessa penningar? frågade mäster.

— De äro dina. Du vet, att järnstaketet skall bort. Det är nu längesedan jag påpekade det önskvärda däri, och jag minnes icke, att du invände något hållbart däremot. Det skall borttagas i dag och förvaras i materialboden, tills vi få fartygslägenhet till Hjo. Det är köpt af riddaren Peder Ulf. Penningarne på bordet utgöra betalningen. Vi låta sätta upp ett plank i stället.

— Hvad menar du med dehär träsnitten.

— Att du skall kolorera dem, eftersom du ej tycks kunna öfvervinna din lust för måleri. Med deras kolorering begår du ingen synd.

— Det är fula, särdeles fula saker, sade mäster och gick och lade dem på bordet, som magister Lars tillegnat sig; skola de färgläggas, må du själf eller en annan göra det.

Lars sade intet, men fann tanken på att *han* skulle sudda med färger mer än oförskämd.

Om Hvita rosen talades icke ett ord.

Mäster var icke i den sinnesförfattning, att han kunde måla. Han tog Arvid Nilssons ritning och sysslade med hennes förbättrande så godt han kunde, ty hans händer darrade, och den inslagna häftighet, hvarom han talat, förorsakade sveda kring hjärtat. En half timmes tystnad. Magister Lars skref. När han slutat skrifningen, sade han: Jag har inbjudit din förre skyddsling, min vän och

konfrater från Wittenberg, magister Drysius i Rogberga, att komma hit och spisa middag någon af dagarne. Han är en man efter mitt sinne. Meningen med bjudningen är, att han skall se Margit. Hon behöfver en sådan make. Ju förr hon kommer ur huset, så mycket bättre för henne själf.

— Jaså. Ämnar Drysius begära mitt samtycke, eller anser han sig kunna vara det förutan?

— Naturligtvis skall han begära och erhålla ditt samtycke.

— Jag skall tala med Margit.

— Hon har, så vidt jag förstår, ingenting i den saken att säga.

— Du menar det. — Tystnad.

Magister Lars steg upp och gick. Han skulle afsända brefvet och hade mycket att uträtta i staden.

Mäster hade nu intet ögonblick af lugn i målarestugan, ej ens då Lars var frånvarande, ty folk, som ville tala med honom om stadens, kyrkans eller egna ärenden, sökte honom där, och på mellanstunderna satt mäster och lyssnade, om icke sonen eller de, som sökte honom, skulle höras i trappan. Måla försökte den gamle till sin förströelse, men han märkte, att tankar och känslor icke följde den med osäker hand förde penseln. Han lät flytta sitt målarebord och sina färgkoppar till »fädernas sal», i hopp, att det skulle gå bättre där. Men nej, han kunde endast sitta där och halfdrömma. Och ur det tillståndet väcktes han en dag af vapenskrammel.

Lars steg in, följd af karlar, som medförde bördor af hjälmar, harnesk, hellebarder och svärd.

— Eldhuset skall, som du vet, rifvas, sade Lars, och du tycker väl som jag, att salen här är den bästa lägenheten för vapnens förvarande.

Mäster lät flytta målarebordet upp i den gamle barnkammaren. Där fick han sitta i ro tillsvidare.

Det föll honom in, att när han icke kunde måla, det skulle förströ hans tankar att genomgå och pröfva hvad han som målare gjort under de tre tiotal af år han sysslat med denna ädla konst. De allra flesta pergamenten lågo förvarade uppe i hans skåp i målarestugan. Lars satt där inne och skref. Mäster öppnade ett af skåpen och fann intet.

— Letar du efter något? sporde Lars.

— Mina målningar.

— Dem har jag brännt upp, Gudi till ära. I detta hus får intet papisteri gömma sig.

— Har du brännt dem alla?

— Ja. — Lars fortsatte skrifningen. Något föll tungt i golfvet. Lars såg upp och fann sin far ligga afsvimmad. Han tog vatten och badade hans hufvud, och då mäster slog upp ögonen, reste han honom på benen.

— Huru befinner du dig, far?

— Bra. Tack! — Mäster Gudmund vacklade ut. Han ämnade gå ned till bryggan och hvila där på en bänk, ty där blåste friskt och upplifvande, tyckte han. Men det var en isande Marsvind, och Margit, som mötte honom, förde honom upp i barnkammaren.

Besynnerligt, anmärkte mäster till Margit, när de några dagar därefter sutto i hviskande samtal där uppe, medan bullret från rifningsarbetet med eldhuset då och då förnams mellan hammarslagen från smedjorna — besynnerligt, jag börjar känna mig friskare och tryggare i samma mån förlusterna drabba mig. För ett är jag dock ännu orolig . . .

— Drysius? sporde Margit. Oroa dig icke för honom!

— Nej, icke Drysius. Af den planen skall med Guds hjälp varda intet. Du vet, att det icke är af feghet, som jag tigande låter misshandla mig, och du vet, hur jag dragit gränsen för min eftergifvenhet. Nej, jag oroar mig för att Lars låter hugga vårdträdet, innan vi båda verkställt vår plan. Jag vill icke se det falla. Jag drömde därom i natt och vaknade betryckt i mitt bröst. Vårdträdet, som ses från Vestra hallar och från sjön nästan jämnhögt med tornspiran . . . det, som farfar planterade och som i så många år bredt sin skugga öfver vår gårdplan och vid blomningstiden fyllt den med vällukt . . . Linden, till hvars sus jag lyssnade som barn i min lilla säng, och som ledsagade med orgeltoner min moders böner! Jag hörde i drömmen vårdträdet kvida under yxhuggen; en röst därur sporde hvad ondt det gjort, att det icke fick fägna med fågelsång, svalka och blomdoft äfven Margits barn och Lars' barn, när de framdeles kommit hit ned till oss. Jag såg den härliga kronan sjunka och förfärade sångfåglar fladdra upp i luften och ned igen mot sina krossade bon och ungar. Jag måste härifrån, innan den förödelsen timar. Men kanske det likväl vore bättre, att den sker så fort som möjligt, innan sångfåglarne komma. Stararne komma tidigt, Margit; jag

tror, att vi snart ha dem här. Bofinkarne komma redan i början af April, ibland tidigare....

Vid middagen för magister Drysius passade Margit upp vid bordet. Drysius var en blek och mager man med regelbundna anletsdrag. Lars och han voro olika i mycket, men sedan de funnit sina kyrkliga åsikter samstämma, bidrog kynnenas olikhet till att ytterligare stärka deras ungdoms vänskap. Drysius var ättling af en gammal patricisk Jönköpingssläkt, inom hvilken det ansedda guldsmedsyrket länge ärfts från far till son och borgmästare ofta blifvit utsedde. Men släkten hade efter hand förfallit. Hans fader, som var arbetskarl, svärmade för familjens återupprättelse genom sonen, och denne bestämdes fördenskull för studiebanan. Mäster Gudmund gaf den unge Jonas kläder och föda och sörjde för hans undervisning, alltsedan han i spetsen för andra pojkar hade vid jultiden utanför mästers port, i skenet af kristbloss, med ljudelig röst sjungit *Quem pastores laudavere* och *Puer natus in Betlehem.* Lars och Jonas fingo som gossar beundran för hvarandra. Jonas beundrade Lars' oerhörda kroppsstyrka och obetvingliga mod, hans tvärsäkra, vanligen oförsynta uppförande mot äldre personer och hans förmåga att med knytnäfvar, hållning, blick och röst kufva och beherrska stadens hela pojkvärld. Lars hade dessutom en egenskap, som Jonas måhända icke beundrade, men drog förmåner af: frikostighet. Han gaf gärna, då han var gosse, och nu som man sparade han hvarken penningar eller arbete för

andras bästa, när han af en eller annan orsak beslutit hjälpa dem. Han var envis äfven i sin välgörenhet, emedan han var det i allt. Lars å sin sida beundrade Jonas' ovanliga minnesförmåga, som hastigt öfvervann de längsta lexor och gjorde det slags studier, som bedrefvos, till lek för honom. Och han förvånades och hade sitt nöje af Jonas' tidigt ådagalagda närighet, som efter hand utvecklade sig till en hård, men med välljudande principer bepansrad snålhet. Då Lars som pojke hade med sig till skolan bakelser eller annat godt, delade han det medförda med kamraten. Men en gång, när denne tillfälligtvis befanns vara egare till två bakelser och Lars begärde den ena, intvang Jonas, för att med ens omöjliggöra tanken därpå, båda bakelserna i sitt vidt uppspärrade gap. Lars fann det roligt och skrattade.

Jonas' resa till Wittenberg bekostades af mäster Gudmund. Där redde ynglingen sig förträffligt, ja, han återvände med ett kapital, förvärfvadt på det sätt, att han mycket billigt inköpte, när han icke fick till skänks, bortresande studenters möbler och nödvändighetssaker, för att sälja dem till anländande oerfarne studenter så dyrt som möjligt.

Af Lars hade Jonas lärt att föra sig med värdighet. Något däraf torde också varit släktarf. Någon gång, sällan likväl mer än en gång om året, kastades värdigheten å sido. Då hade Jonas angrepp af grasseringssjuka. Han var omtänksam nog, både för sitt ryktes skull och sin ekonomis, att besöka frikostiga och tystlåtna vänner, när denna lust kom öfver honom. Han drack då omåttligt, sjöng föga anständiga studentvisor på tyska och latin, stjälpte omkull bord och bänkar, kastade bägare och

stånkor ut genom fönstret och krossade hvad som kunde sönderslås. Hans anseende hade hitintills icke lidit däraf. Som predikant var han eftersökt. Lars beundrade också hans lärdom. Drysius var för närvarande sysselsatt med forskningar och förarbeten till en »Djäfvulens historia». Lars försäkrade, att hans skarpsinnighet hade på detta område gjort verkliga upptäckter.

Till Margit yttrade Drysius före och under middagen och efter densamma icke ett enda ord. Hon visste ju redan, att han kom som friare och att hon skulle ha honom till äkta make. Så mycket mer talade han med husfru Margareta. De voro synnerligen goda vänner. Mäster Gudmund titulerade han »ädle välgörare», men de hade i öfrigt ingenting att säga hvarandra.

Vid bordet underhöll Drysius sällskapet med några af de nämda upptäckterna. Huru skall man förklara, frågade han bland annat, att djäfvulen med sådan lätthet förledde Eva att spisa af den förbjudna frukten? Gifvet är, att han vann henne genom smicker och löften. Man kan smickra kvinnan på två sätt: genom att loforda hennes verkliga eller inbillade skönhet eller hennes förstånd. Af hvilketdera sättet begagnade sig djäfvulen? Auktorerna hafva hitintills antagit, att han smickrade henne för skönhet och lofvade henne ökad fägring. Drysius förklarade sig vara af annan mening. Ty hvad glädje kunde Eva haft af ökad fägring? Hon hade ju ingen medtäflarinna att frukta, så länge hon var ensam med Adam i paradiset. Där fanns ju ingen annan kvinna, med hvilken Adam kunde jämföra henne, ingen annan, för hvilken han kunnat öfvergifva henne. Och hade hon också varit skön som en ängel, saknade hon likväl till-

fälle att begagna sig däraf, för att göra Adam svartsjuk, eftersom han var den ende mannen på stället. Häraf följer med största sannolikhet, att frestaren vann Eva genom att intala henne, att hennes förstånd vore mannens jämlikt och kunde vidare utvecklas, så att det vorde mannen öfverlägset, då väldet skulle öfvergå från honom till henne. Drysius drog därefter *sens moral'*en af denna sin upptäckt: att när kvinnan vill nagelfara mannens gärningar och sålunda ställer sitt förstånd öfver hans, begår hon den synd, som gjorde oss förlustiga paradiset. Den fromma kvinnan underordnar sig mannens eller den fullvuxne sonens omdömen och anser honom städse ha rätt, äfven om han skulle ha orätt.

Margit förstod, att Drysius på detta sätt velat meddela henne sitt äktenskapsprogram.

Den lärde mannen påpekade därefter, att ormen före syndafallet icke krälade på sin buk. Han dömdes till denna lott därför att han förfört våra första föräldrar. Häraf följer, att ormen dessförinnan hade en upprät ställning, och eftersom Eva såg honom med välbehag, är det sannolikt, att han förde sig hofmässigt och elegant. Antagligt är också, att han vid tillfället bar pluderhåsor . . .

— Kan du gifva skäl för det äfven, inföll magister Lars, då ropar jag *plaudite!*

— Alla auktorer och predikanter äro enige därom, att pluderhåsorna äro djäfvulens uppfinning, och att han själf burit dem. Frågan ställer sig således på följande sätt: är det rimligt, att djäfvulen, som med denna uppfinning särskildt afser kvinnors förförande, skulle afstått från att själf begagna den i det för hans rikes grundläggande på jorden högviktiga ögonblick, då han förförde

Eva? Jag svarar: nej, det är icke rimligt. Härtill kommer ytterligare ett intyg. Adam och Eva gingo i paradiset nakna. Hvarför? Emedan nakenheten då var oskuldens märke, oskuldens adliga vapensköld. Skulle under sådana omständigheter ormen, oskuldens fiende, också gått naken? Omöjligt. Han var klädd, men icke klädd i skörten, ty de äro Guds uppfinning, det veta vi. Hvari var han då klädd? Skola vi tänka oss ett plagg, buret af honom, så ha vi att välja mellan hans egen onda uppfinning eller mänskliga skräddares stundom lättfärdiga, men aldrig så skamlösa uppfinningar. Ur detta disjunktiva omdöme är det lätt att komma. *Ergo:* djäfvulen bar pluderhåsor, då han förförde våra första föräldrar.

Magister Lars åhörde deduktionen med beundran, fru Margareta med from vetgirighet. Margit misstänkte, att Drysius syftade på Arvid Nilsson. Mäster Gudmund sade inom sig: det är vidrigt att höra slika tolkningar. Det förekommer mig, som om de skändade det allra heligaste. Den heliga skrifts berättelse om syndafallet innebär ett omätligt djup af andlig sanning. Obegripligt, att icke enhvar af oss förnimmer det. Här står en lärd man invid djupet och stirrar i det, men ser icke ens ytan sådan hon är, utan endast spegelbilden af egen dårskap.

17.

SKATTGRÄFVAREN.

Mäster Gudmund hade upphört att måla. Sedan han tidigt gjort sin rund i smedjorna och tillbragt en timme eller två i nielleringsverkstaden, plägade han numera dagligen rida ut till Kortebo och därifrån till Talavid, i hvars smedja han hade långa samtal mellan fyra ögon med Fabbe. Samtal med denne hade han också haft i gränden vid sin tomt, där Fabbe af honom mottagit åtskilliga skrin, som buros till Talavid och där å svåråtkomligt ställe förvarades.

Samma dag Drysius var bjuden till mäster Gudmunds bord, satt i dagligstugan å Talavid en sluskig karl, som bröt på tyska, när han begärde mat och öl. Han var klädd som en kringdrifvande tysk *scholaris* och bar ett svärd i gördeln kring den slitna, lappade och smutsiga studentkappan. Ränseln, som han ställt bredvid sig på golfvet, var stor och syntes fullpackad. Han talade med ingen af de färdemän, som gingo ut och in, och när det

led mot solnedgången, betalade han och aflägsnade sig åt Jönköping till. Utanför stadens östra tull slog han sig ned i ett dike, ur hvilket han reste sig, när han såg en ryttare kommande från staden. Ryttaren var Drysius. Denne steg af sin häst och ledde honom vid tygeln, medan han samtalade med vaganten. De hade uppenbarligen stämt möte.

— Jag är nu trött vid kringdrifvandet i Sverige, sade vaganten. Det var du, som narrade mig hit upp. Det var du som i Wittenberg sade mig, att Sverige har tusentals grafhögar från forntiden med skatter i. Du sade, att Valands och Albrians och herelingarnes skatter voro nedgräfda i detta land. Det må vara, att så är; men grafkullar och grifterör i hundratal har jag undersökt med stort besvär, ofta med lifsfara, och har i bästa fall funnit ett eller annat smycke för man, kvinna eller häst, ett och annat gammalt vapen, men knappt mer än hvad som behöfts för att betala öl, bröd och skodon under mina färder. Du må nu ge mig penningar, för att komma härifrån.

— Det gör jag icke, sade Drysius. Haf tålamod och fortsätt dina gräfningar! Den som söker han finner.

— Jag har sedan ett år tillbaka vetat hvar jag skall finna — och finna oerhördt mycket. Men först och främst åtkommes den skatten icke med spaden, såvida jag icke finge gräfva fritt och med hundra arbetare till mitt förfogande. Kanske icke ens då, ty jag vet icke huru djupt den ligger. Men alla i magiska handskrifter och böcker och folksägner angifna tecken ha visat sig där för mig, och folket i trakten har genom mansåldrar vetat, att skatten finns. Men få den upp är omöjligt utan besvär-

jelser. Demoner måste tvingas att frambära skatten till mig. Jag vet hur det tillgår. Fausts »*Tredubbla helvetestvånget*» har jag här i kappan, och det erforderliga materialet för trollkretsen och rökelserna, och de för besvärjarne nödiga skyddsmedlen har jag dels här i ränseln, dels nedgräfda vid vägen till stället. Men besvärjaren får icke vara ensam, och bäst är, om hans medhjälpare är prest och exorcist, ty så viss jag är om att mäkta framkalla och tvinga demonerna, så oviss är jag om kraften att bortbesvärja dem . . .

— Hvar är stället?

— Å Trollängen.

— Hvar är Trollängen?

— I Slattebygden.

— Det var betänkligt . . .

— Och än betänkligare, att när jag var där och bespäjade platsen, föll jag i händerna på Slattes folk. Jag fördes till Slatteborg och fick där dubbel dom.

— Hvad menar du?

— Jag dömdes till hudflängning och spöades förskräckligt. Därefter till galgen — så nämligen, att galgen är min vissa lott, om jag återvänder och upptäckes.

— Du har då sett Slatte?

— Nej. En af hans män, troligen en underbefälhafvare, tillkännagaf domarne i Slattes namn och öfvervakade bestraffningen.

— Mycket betänkligt. Men du vet väl, att demonbesvärjelser, rätt fullgjorda, i afsikt att förödmjuka djäflarne och göra de af dem afundsjukt vaktade skatterna

nyttiga för de kristtrogne — att sådana besvärjelser äro så långt ifrån syndiga, att de äro lofvärda?

— Jag ville gärna tro det . . .

— Och nog vet du också, att Slatte icke är allvetande och kan se allt.

Samtalet fortsattes, till dess man kom till ett beslut.

18.

MÅSTER GUDMUNDS FÄRD TILL SLATTEBORG.

Det låg något underligt öfver staden. Man kände med sig eller visste, att något skulle inträffa, men hvad? De, som ingenting visste, försporde likväl, som medels väderkorn, att de hade folk omkring sig, som visste något. Borgmästaren Nils Arvidsson sågs mycket ute på gatorna och gjorde täta påhelsningar i ansedde borgares hem. Visste han något? Hans son Arvid däremot sågs af ingen.

Vid middagstiden den 3 April spred sig i staden ett rykte, att Gudmund Gudmundsson vapensmed hade försvunnit och med honom hans dotter. Mot aftonen hade dock stadens innevånare lugnats med den försäkran, att försvinnandet innebar ingenting hemlighetsfullt. Det var borgmästaren själf, som skyndat meddela, att mäster Gudmund och Margit rest till Vexiö på inbjudning af mästers gamle vän, biskop Ingemar, som ville förmå honom att pryda högaltaret i stiftsstaden med lika sköna målningar som biskopen vid sitt senaste besök i Jönköping

sett å Helgelekamens altare i dess stadskyrka. Magister Lars bekräftade denna uppgift för sina vänner, och fru Margareta för alla de väninnor och skvallersystrar, som rusat till henne för att få höra — helst något så oroande som möjligt. Hon visade dem biskopens bref; men både hon och magister Lars förtego, att mäster Gudmund och Margit rest utan att dess förinnan ha sagt ett ord om sin tilltänkta färd. Lars anade fördenskull oråd, ehuru han ännu icke upptäckt, att hans fader tagit värdehandlingar och en betydande summa penningar med sig. Han beslöt skrifva til biskop Ingemar och begaf sig ut i staden för att efterhöra en lägenhet, hvarmed brefvet kunde afsändas.

I kvällskymningen samma dag sutto mäster Gudmund, Margit och Henrik Fabbe framför en sprakande furubrasa i en bondgård i Byarum. Hunden Gorm var med dem. Deras sex hästar, bland hvilka den förut omtalade Slattehästen, stodo i ett skjul och förplägades med hö och hafre. Bonden satt bredvid sina gäster oeh slöjdade. Mor i huset med döttrar och tjenarinnor sysslade med sländorna och matlagningen.

Fabbe gick ut för att tillse hästarne. När han återvändt och satt sig, sade han sig ha skådat något märkligt. En skara bönder, väpnade med spjut och yxor, några också med järnhufvor och sköldar, hade i all tysthet tågat förbi. De torde varit ett par hundra. Midt ibland dem red en man klädd i järn från topp till tå och med fjäderbuske på hjälmen. Fabbe förteg det, som skulle varit det märkligaste för Margit och Gudmund: att den järnklädde var Arvid Nilsson. Han tyckte sig ha igenkänt dennes anletsdrag och hade bestämdt känt

igen hans rustning, som var smidd af mäster Gudmund och smyckad af Fabbe själf.

Husbonden på stället anmärkte, att det sedda visserligen var märkligt, men icke förvånande. Det rådde mycken rörelse i bygderna rundtomkring, och vägarne vore nog mycket osäkra just nu, åtminstone söder ut, bortom Svenarum och Vernamo.

— Min vän, sade mäster Gudmund till bonden, det förekommer mig nästan som om du vetat, att vi skulle komma.

Bonden nickade och teg en stund. Därefter sade han: ni måste slå resan till Vexiö ur hågen, så vida ni icke vill taga en omväg genom den riktiga Slattebygden.

— Det vore ju att komma ur askan i elden.

— Jag känner ingen nejd så lugn och säker som den egentliga Slattebygden. Stigarne där äro för hederligt folk tryggare än Jönköpings gator. Det kan jag försäkra er, Gudmund vapensmed.

— Fabbe säger detsamma. Och likväl . . . det vore obehagligt att göras till fångar och nödgas betala lösesummor. Och för en ungmö som Margit att råka ut för stigmän . . .

Bonden skakade på hufvudet och upprepade: tag omvägen.

I dagbräckningen sades farväl till det vänliga, men förbehållsamma värdfolket. Omvägen var beslutad, och den lille Slattehästen, riden af Margit, gnäggade belåten, då han fick rikta hufvudet åt den honom välbekanta stig, som ledde mot de ängar, där han tumlat som fölunge.

Bonden i Byarum hade utpekat stigen, och tillagt: förliten er på dendär (han klappade Margits springare); han känner vägen ända fram; jag blott ett stycke in i ödemarken.

Färden gick under dagens hela lopp i barrskog, sällan blandad med björkdungar. De växte mest på gamla svedjeland. De för ögat i ogenomträngliga fylkingar sammanslutna granarne och de glesare, likt pelarrader ställda furorna blandade sin grönska i fåtoniga skiftningar. Vårfläktarnes sus i deras höga kronor stämde Gudmunds sinne högtidligt, men snart var örat därvid så vant, att knappt ett ljud förnams, när icke sorlet af en bäck hviskade in i skogstystnaden. Dock — där hörs staren. Han har således anländt. Och där uppe i det brunröda skenet å stammar och grenar under jättehöga tallars toppvippor trummar hackspettens näbb. Tid efter annan speglar sig himlen och bryter sig ett knippe solstrålar i midten af en dunkel tjärn med steniga stränder, hvarifrån lommen uppstämmer sitt dystra läte.

Man rastar och spisar middag mellan hagtorn som knoppas, på en ängsmatta, i hvars vårbrodd prunka blåsippor och vårfruliljor. Hästarne ledas till vattning och mättas med hö och hafrekakor ur klöfsäckarne. Så uppbrott. Endast få vandrare ha mött karavanen. De ha helsat »Guds frid», och ehuru de ridit väpnade med armborst eller långyxa vid sadelknappen, synes ingen ha varit ute på stigmansäfventyr eller väntat att råka ut för sådana. Sällan har en människoboning eller en åkerlapp skymtat mellan träden; oftare yppa råmande och bräkande läten, ledsagade af skällors pingel djupare inifrån, att det finnes människoboningar och hjordar i obygden. Mot

kvällen tonar rödhakens vemodigt vackra kvitter ur furuskuggorna, nattskärran spinner, och — där lyser från en hydda. Fabbe vet, att ljuset bjuder välkommen. Där är det andra natthärberget.

Den tredje dagsresan var ansträngande. Upp och ned för sandåsar eller klippor, ofta kantade med stenblock, vräkta så som om jättar roat sig med att stapla dem till grottor och irrgångar. Slattehästen kände sin väg i dessa och i nyponsnåren; han och hans kamrater satte hofvarne säkert på de fuktiga och halkiga branterna, som strimmvis lyste glasblanka i solskenet, och han visste stigen, äfven när den var försvunnen i barrströ, ljung, lingon- och blåbärsris. Dälderna genomflötos af bäckar och åar. Slattehästen kände vadställena. Somliga dalsänkningar voro från klippvägg till klippvägg träsk med förrädiskt gungfly. Här gick han med sänkt hufvud trefvande framför sig; kamraterna satte hofvarne i hans spår. Ljungpiparen klagade från mossarne, gråhvita dimmor drefvo trögt öfver kärren. Mot aftonen bar det uppför långa skogslider och när man hunnit högst på åsen, låg, just i solnedgången, ett vidsträckt, leende landskap för deras fötter, begränsadt mot vester af en milslång sjö med näs och holmar förtonande i ljusblått och solrök.

— Där är Slatteborg, sade Fabbe och pekade på en med landbacken genom en bro förenad holme, öfver hvars vallar några tak skymtade, och denna trakt är den allra egentligaste Slattebygden. För tjugofem år sedan var här vildmark, har jag hört sägas. Här fanns då en enda gård, Skyttetorpet kallad, och den förfallen. Men se nu! Här bor så mycket folk som i ett helt härad.

Gårdar i små löfdungar lågo strödda öfver slätten,

på två ställen förenade till byar. Rök uppsteg från eldstäderna. Ängar omväxlade med åkergärden, å hvilka vårarbetet redan var i gång. Flockar af kor stodo sammandrifna i hyddornas närhet, och midt ibland dem lyste på långt håll bjärta kvinnodräkter. Från bergsluttningarna i norr hemdrefvos fårhjordar, bevakade af hundar. Pinglet af hundratals skällor, boskapens läten, hundarnes skall, flickornas locktoner till djuren och rop till hvarandra, vallpojkarnes hvisslingar och trallar stego upp mot åsen och sammanljödo, tyckte mäster Gudmund, till en däjlig aftonsång. På fältet utanför Slatteborg syntes några mörka grupper, ur hvilka solblixtar stundom sköto fram. — Det är vapen, som glimma där, sade Fabbe; vid Slatteborg finnas alltid flere eller färre beväpnade män: med några lurstötar, fortplantade öfver bygden och in i skogen, ökas det antalet fort till många hundra.

Fabbe tillade: Skyttetorpet, som här skymmes af björkdungen invid Slatteborg, varder vårt tredje natthärberge, mäster Gudmund, och om ni trifves där, tror jag, att ni bör stanna någon tid och hvila ut. Vet ni hvem som eger Skyttetorpet? Nej, ni vet det icke. Egaren är sedan ett par år tillbaka doktor Svante . . .

— Åh, hvad säger du?

— Som köpt det af kung Gösta, sedan kung Gösta efter sin arfstvist med herr Ture Jönsson mottagit gården i byte af herr Ture mot en gård i Vestergötland, som Ture innehaft och blifvit fråndömd af rätten. Kungen, som väl annars är svår att lura, lurades den gången af den listige Roosen. Gården var förfallen och kunde icke vara annat, ty Slatte hade hängt förvaltaren, som var bondplågare och stortjuf, och hade drifvit bort allt gård-

folket, emedan han ansåg det fördärfvadt och icke ville ha det blandadt med sitt eget folk. Nu sättes Skyttetorpet åter i godt stånd, och manbyggnaden är sådan, att ni kan bo där huru länge som helst.

— Förstår jag rätt, måtte då doktor Svante och Slatte vara vänner eller åtminstone fördraga hvarandra som grannar.

— De fördraga hvarandra godt.

— Men Svante är kung Göstas vän och Slatte en upprorsman.

— Mäster, jag har kommit underfund med något. Slatte är kung Göstas höfvidsman, fast en sådan, som ej är utnämd och för öfrigt gör hvad han vill. Men hitintills ha kungen och han velat i det närmaste detsamma, och därför är kungen tacksam för att Slatte håller i skaftet, när yxan bör gå. Det är Slatte som öfvervakar fogdarne i denna del af Småland både till kungens och allmogens bästa. Det är Slatte, som granskar fogderäkenskaperna och sänder de upptagna skatterna till kungen. Den, som bestjäl kungen eller allmogen, hänger han. Galgen är hans teriak mot allt ondt.

— En sträng man, anmärkte mäster, men, att döma af detta, rättvis. En märkvärdig stigman!

— En sträng man för somliga och en förfärlig man för andra . . . Nu, mäster Gudmund, tager jag Gorm i länk, för att vi icke skola börja vårt lif i Slattebygden med hundslagsmål.

När de resande hunnit ned för liden, mötte dem en ung kvinna till häst. — Det är Slattes dotter, sade Fabbe till Margit, det är hertiginnan af Småland.

Hon var en ungmö af samma ålder som Margit,

blond, något blek, med ett viljefast, nästan hårdt uttryck kring den vältecknade munnen. Hon satt i karlsadel, och de med röda håsor klädda benens smärta, spänstiga former syntes upp till knäet. Från den röda, med ett guldstickadt band bårdade lufvan, som rätt och jämnt betäckte hjässan, föll det ljusbruna håret i skimrande vågor öfver axlar och rygg. Hela klädseln bestod för öfrigt, trots årstiden, endast af ett hvitt linne med prydligt utsydd krage, ett litet rödt lifstycke, en mörk kjol och kring midjan ett metallbeslaget bälte, vid hvilket hängde en pung och en knif, som närmast liknade ett kort svärd, hvars fäste genast föll mäster Gudmund i ögonen som ett egendomligt vackert arbete.

Det första intryck hon gjorde på Margit var, att denna flicka lika gerna kunde vara en sjuttonårig väluppvuxen pojke, en junker af hård art, från barndomen van att befalla. Ty intet spår af blyghet, vekhet eller tveksamhet var att skönja i hennes ansikte. Dräkten skilde sig föga eller intet från den i dessa näjder vid sommartiden vanliga bland odalböndernas döttrar; men den bars, tyckte Margit, som om en junker klädt ut sig i den; hållning och åtbörder voro präglade af samma bestämdhet, som ansiktet. Så också rösten, ehuru den hade kvinnlig klangfärg.

Hennes första blick, en snabb och mönstrande, gällde Margit. Omöjligt att gissa till utslaget af denna mönstring. Därefter räckte hon Fabbe handen och kallade honom vid namn. När hon så vände sig till mäster Gudmund, aftog hon lufvan, böjde hufvudet aktningsfullt och sade:

— Mäster Gudmund Gudmundsson vapensmed! Min

fader, Joulf Slatte, skulle varit eder till mötes; men han är icke hemma, och jag, Dagny Joulfsdotter, är befalld att öfverlämna eder hans hälsning. Han beklagar, att mellan eder och honom föreligger ett mål, som han ännu icke kunnat muntligen uppgöra; men hans sak bör förmildras däraf, att hans folk behöfver en myckenhet vapen, och att de vapen, som han våldköpte af eder, annars hade fallit i händerna på förrädaren Bernt von Mählen. Edert natthärberge står för eder i ordning i Skyttegården, och min fader, som haft bref från gårdens egare, låter veta, att denne helsar eder alla med största hjärtlighet och de bästa välgångsönskningar välkomna under sitt tak. Jag är befalld att vara eder till tjänst och skall i morgon visa mig inför eder. Jag måste slutligen tillkännagifva, att oro har i dessa dagar uppstått i Småland, att vägarne utanför det område min fader mäktar bevaka, äro osäkrare än annars, samt att I ären Joulf Slattes fångar, så länge detta tillstånd fortfar. I hafven i Skyttegården tjenare och tjenarinnor utvalda åt eder. Skyttegården är belägen där bortom dungen. Fabbe känner stigen. Guds fred!

Hon helsade och svängde in på en stig, som gick utefter åsen. De resande voro några minuter därefter i Skyttegården.

— Vi äro Joulf Slattes fångar — märk det, mäster! sade Fabbe.

— Det var ju hvad jag anade, suckade den gamle. Men att doktor Svante eger stället är hugnesamt och tryggande.

Margit hade med blicken följt, så långt hon kunde, Dagny Joulfsdotter. Margit kände sig nästan förnärmad.

Dagny hade gifvit henne ett enda hastigt ögonkast och icke mer. Var Dagny vacker? Ja och nej, det berodde på tycke och smak; men onekligen lockade hon ögonen till sig. Hurudan näsa hade hon? Det hade Margit icke sett, ehuru hon stirrat på flickan hela tiden. Hennes näsa måtte ha varit af det slag, som icke gör väsen af sig i ansiktet. Hurudana ögon? Margit visste icke, om de voro bruna eller blå, men hon tyckte dem vara sådana, att en argsint hund skulle genast krupit för dem.

19.

UPPRORET I JÖNKÖPING.

Hvad i alla mina dagar? . . . Hallå! Vakten ut!

Så ropade knekten, som reglementenligt gick post på vallen kring Jönköpings slott, när han icke, likaledes reglementenligt, tog en afstickare ned till det tomma häktet. Ropet var ett vrål, som med ens jagade sömnen från slottsvaktmästarens och de tre andra borgkämparnes ögonlock. De rusade upp på vallen med armborst och svärd och sågo i morgongryningen en väpnad skara rycka fram öfver mon. Hvad var det för folk? Intet skäl att skräna! Man ser ju många välbekanta ansikten bland dem. Det är ju Jönköpingsbor, och främst går Adam Klase, fast man icke sett honom förr så öfverflödigt väpnad. Det är ju stadens smeder. Och där är tunnbindaren med sina gesäller. Men en sådan mängd bönder med spjut och yxor! Här måtte ändå Fan vara å färde. Fallbryggan upp! — Hon har icke varit nere i natt. — Porten låst? — Ja, med dåligt lås. — Kolf i armborst! Tag

sikte på Adam Klase! Men skjut icke, förrän jag ger tecken!

Slottsvaktmästaren sprang fram till den oladdade vallbössan öfver porten. Han ropar med stentorsstämma: Vänner eller ovänner, kände och okände, hvad står på?

Adam Klase svarar, med stentorsstämma äfven han: Öppna porten!

— Hut! skrek slottsvaktmästaren; har du att befalla öfver kungens port? Säg klart hvad du och de andra viljen, eller dragen er tillbaka!

Jon Torstensson, smedgesällen, utvecklade en fana, en hvit med blå bokstäfver. »Sion» var att läsa på henne. Det var tecknet för den lilla hopen anabaptister, att, som skarans förtrupp, göra anlopp. Adam Klase, följd af de andre, ilade fram, hoppade ned i vallgrafven, klängde upp på andra sidan, fick, just som han lyfte hufvud och bröst öfver jordbrädden, en kolf tvärs igenom halsen och föll döende ned på grafbottnen. Där nere stannade också den hvita fanan, ty dess bärare sjönk på knä bredvid sin fallne vän och utbrast: Adam, Adam, Guds helige martyr! Med Adam var den vilda förhoppning släckt, att ett sjutal anabaptister genom ett gudomligt underverk skulle varda herrar öfver ställningen.

Men inom kort hade andre upprorsmän i mängd kommit öfver hindret. Släggor från Gudmund Gudmundssons verkstad och från andra smeders bearbetade porten. Den sprang upp. In på borggården och upp på vallen och i borgtornet rusade ett par hundratal handtverkare och bönder.

Jönköpings torg packadt. Närmast rådhusets trappa fem eller sex harneskklädde ryttare med fjäderbuskar eller andra tecken på hjälmarne. Det är frälsemän från Vestergötland, rikshofmästaren Ture Jönssons vänner. Och med dem är unge herr Arvid Nilsson, som i dagningen hade ridit in i staden i spetsen för de bönder, som deltogo i slottets stormning.

På rådhusets burspråk framträder en likaledes harneskklädd man, länsinnehafvaren och borgmästaren Nils Arvidsson med ett stort papper i handen. Det välbekanta, gladlynta sluga ansiktet helsas med bifallsrop. Han talar några ord och läser sedan med tydlig röst. Hvad han läste kan läsas om igen i tidens historia. Det var ett bref, som han skrifvit själf, men i den småländska allmogens namn. Denna klagade öfver de tunga skatter man gång efter annan måst utgöra till konungens fogdar under förevändning, att rikets skuld skulle gäldas; men skulden förblef ogulden. Allmogen klagade vidare, att falsk lärdom blifvit införd i landet, heliga bruk afskaffade, kyrkor plundrade, kloster ödelagda, biskopar och prelater, som skulle upprätthålla gudstjänsten, fördrifna. Får detta fortfara, skall folket bringas i hunger och elände och, än värre, varda hedniskt och fördömdt. Och då intet annat visat sig hjälpa, har Smålands allmoge beslutit att göra hvad Sveriges folk fordom gjort: ställa våld mot våld. Kung Gösta är den onde konung Kristierns like och bör bemötas som han. Och uppmanade Smålands allmoge de gode innebyggarne i Jönköping, samt adel och allmoge i Vestergötland och Östergötland att ansluta sig till dess sak. De uppländska landskapen skulle utan tvifvel göra det äfven, så att man med godt mod kunde

motse tyrannens fördrifvande. Sedan borgmästaren slutat denna epistel, tillade han, att uppmaningsbrefven redan afgått till de båda götiska landskapen, där adel och allmoge vore färdige att resa sig. Han tackade det goda borgerskapet i Jönköping, för att det lyssnat till betryckte landsmäns klagorop, och han var förvissad, att beslutsamhet och endräkt skulle göra segern trygg och skyndsam.

Resningen i Jönköping försiggick lättare än Nils Arvidsson själf förutsett. Han hade väntat motstånd från magister Lars och hans parti och träffat åtgärder att nedslå det. Men magister Lars hade stått bland åhörarne på torget och sett ganska belåten ut. Och när borgmästaren senare på dagen begärde ett samtal med honom, förklarade han, att han icke ville lyfta ett finger till förmån för kung Gösta, som äfven i hans mening var en tyrann fullt så svår som kung Kristiern, om ej värre. Men han, Lars, ville ej heller ha någon befattning med det uppror, som nu börjat, emedan han icke ämnade draga under samma ok som papisterna eller sitta på de bänkar, där de bespottare sitta.

Detta var ärligt menadt af magister Lars, som sällan gömde sin verkliga mening inom västen. Han kände med sig, att när han ville uppträda, kunde han göra det med kraft, ty han egde en vältalighet af det slag, som måste slå an på menigheten, och en röst, som kunde göra den hörd öfver tusenden, och han var icke blind för den beundran, som hans höga växt, säkra hållning och oerhörda kroppsstyrka inbragt honom från hopens sida. Men kung Gösta och hans regeringsåtgärder hade

blifvit honom ständigt mer förhatliga. I Lars' ögon var kungen en materialist och kryptoateist, som plundrade den heliga kyrkan och begagnade den reformatoriska rörelsen egentligen för detta ändamål.

Lars Gudmundsson hade under årens lopp ritat färdig åt sig en politisk och kyrklig byggnad, som, ehuru enligt hans mening luthersk, åtminstone till grundvalen, var helt olik de ledande reformatorernas. Han hade gjort det ej endast för sin egen tillfredsställelse, utan i afsikt att förverkliga den. Hvad man anser riktigt bör man ju utan fruktan och hänsyn för egen eller andras bekvämlighet omsätta i gärning, och skulle nu så hända, att påfvens anhängare och kung Göstas bekrigade och försvagade hvarandra, borde en viss mans planer så mycket lättare förverkligas. Lars ville för ingen del, att kyrkan skulle mista något af sin materiella makt. Han ville tvärtom, att hon skulle ega mer af gods och guld än alla konungar och all adel och alla städer tillsammanstagna. Den romersk-katolska kyrkan, sådan Gregorier och Innocentier fattat henne, var i fråga om maktställningen äfven hans, ehuru med en färgskiftning åt det demokratiska. Kyrkan var för Lars den heliga kristenheten själf, organiserad som folk och presterskap; presterskapet förvaltande och lärande, folket på vaket och kontrollerande sätt följande dess ledning och rustadt med rätten att nagelfara herdarnes lefverne och utpeka de ovärdige. Den allmänneliga kyrkan skulle vara en af folkkyrkor bestående lekamen, och hvarje folkkyrka ha till styresman icke en konung eller furste, utan en öfversteprest, hvars tjenare konungen i alla religiösa och moraliska ärenden borde vara. Och emedan dessa äro nära före-

nade med de politiska, ofta så nära, att de icke kunna åtskiljas, må konungen ej heller, hvad det politiska vidkommer, utföra något beslut, innan han därtill erhållit samtycke af råd och riksdag, rådet bestående af de ypperste inom presterskapet, riksdagen bestående af ombud för den kristliga menigheten. Läran borde vara en på luthersk grundval i de minsta enskildheter skarpt formulerad dogmatik, och hvarje afvikelse från henne bestraffas såsom på en gång kätteri och fosterlandsförräderi. Konung Gösta skulle ha lemnat kyrkans egodelar i fred och i dess ställe indragit adelns jordagods till kronan. Adeln hade förverkat sin rättighet att vara till. Denna rättighet hvilade på rusttjensten, och det var icke endast herr Ture Jönsson Roos, utan frälset i gemen, som svikit sina plikter i afseende på den. Är rytteri behöfligt, vore det ingen svårighet att uppsätta ett dugligt sådant, besoldadt af kronan och städse färdigt till dess tjenst. Men Sveriges krigiska styrka har alltid legat i dess allmoge, och om ett fotfolk af bondemän någonsin viker för hästar och lansar, bevisar detta endast, att det saknar nödig öfning. Hvarför skulle icke svenska bondetrupper varda lika goda som de schweiziska, hvilka öfvervunnit Europas stoltaste riddarehärar?

Med sådana tankar umgicks magister Lars, och han hoppades på en dag, då de skulle förkunnas inför allt folket med den andens kraft, som han på kateder och predikstol ådagalagt, och med den lekamliga kraft, som stridshammaren i en sådan hand som hans eger. Lars hade en viss medkänsla för det grasseringsraseri, som stundom hemsökte hans vän Drysius. Lust att slå omkring sig och krossa hvad som stode i vägen kände äfven

Lars, men riktad mot andra och honom värdigare föremål än bord och bänkar, ölstånkor och fönster. Han fröjdade sig åt föreställningen, att han en dag, iklädd de tyngsta vapen, som blifvit smidda på den gamla Gudmundssonska tomten, skulle bryta in i papistiska eller gustavianska fiendeskaror, följd af bondefylkingar med tolf fot långa spjut, sådane som dem han sett i Schweiz.

Han behöfde icke gå sysslolös, medan han inväntade denna dag. Han hade händerna fulla af göromål. Men hvad som låg honom mest om hjärtat var mäster Gudmunds omvändelse. Gubbens halsstarrighet harmade honom djupt. Han led vid tanken på, att han, som ville omvända världen, hitintills icke lyckats omvända sin far. Han borde sopa rent inom egen dörr, innan han svängde kvasten framför andras. Han höll nu på att författa en trosbekännelse, en *Confessio Junecopensis*, i femtio artiklar, och det var hans fasta beslut att, kosta hvad det ville, tvinga mäster Gudmund ned på skolbänken, för att höra, eftersäga, upprepa och bekänna dem. Kursen skulle börja, när mäster återvändt från Vexiö, och Lars var man för att där skulle hans far och syster icke få stanna länge, och att inga kludderier för domkyrkan därstädes finge företagas.

Under de första dagarne efter resningen i Jönköping såg borgmästaren trygg och segerglad ut. Bref kom från hans son Arvid, att denne lyckligt utfört ett af de upproriske planlagdt streck: konung Gustafs syster, grefvinnan af Hoya, stadd på återresa från Lauenburg till Stockholm, hade tillika med sin svit och konungens sekreterare Wolf

Gyler blifvit af honom tillfångatagen. Ledsagad af en säkerhetsvakt var hon nu på väg till Ture Jönssons gård Lindholmen. Man hade således en dyrbar gisslan, om mot all förmodan resningens ledare skulle varda i behof af en sådan. Brefvet meddelade vidare, att bönderna velat ihjälslå den hatade damen, och att Arvid med knapp nöd räddat henne. Han hade bemödat sig att i allo iakttaga ett ridderligt uppförande mot sin förnäma fånge: han hade sökt lugna och äfven roa henne, och det förekom honom, som om han i någon mån lyckats däri. Då han tog afsked af henne, hade hon tackat och försäkrat honom om sin bevågenhet.

På tolfte dagen efter resningen kom Arvid själf till Jönköping. Det var ett öfverraskande och nedslående budskap han medförde. Han borde ha kommit i spetsen för ett par tusen bönder, för att, i enlighet med herr Ture Jönssons plan, rycka med dem in i Östergötland och utbreda upprorslågan dit. Manskap hade redan brutit upp till öfverenskommen mötesplats från Tveta, Vista, Östbo, Sunnerbo, Vestbo, Vestra samt norra och södra Vedbo härader; men de fleste hade vändt om på vägen och spridt sig till sina hem. Orsaken härtill var Slatte — Slatte, om hvilken herr Ture Jönsson bedyrat, att han var vunnen för resningens sak och skulle med all makt stödja den! Slatte och hans underbefälhafvare hade visat sig i häraderna, följde af välbeväpnade skogslöparskaror, och han hade låtit uttryckligen veta, att han skulle kväfva resningen, om den icke slocknade af sig själf. Vidskeplig vördnad eller förskräckelse för Slatte och orimliga föreställningar om hans makt voro hos Smålandsallmogen allmänna och rotfasta.

Återstod nu budskapet från Vestergötland. Rådsherrarne där och de öfrige ypperste männen af frälset hade varit samlade i Skara, när det af Nils Arvidsson uppsatta brefvet från smäländingarne anlände dit. De hade genast svarat, att brefvet skulle tagas i öfvervägande å ett till Larfs hed den 20 April beramadt möte af alla frälsemän och af köpstadsmän och af menige allmogen i Vestergötland. Huru svaret skulle utfalla, därom hyste borgmästaren icke det ringaste tvifvel, då han af sådane män som biskop Harald Magnusson och riksråden och länsinnehafvarne Måns Bryntesson Liljehöök, Ture Eriksson Bjelke, Tord Bonde och Axel Posse, för att icke tala om herr Ture Jönsson, blifvit försäkrad om, att fältet var väl förberedt. Vestergötlands frälse, köpstäder och bönder skulle svara enhälligt ja.

Men redan dagen före mötet kom till borgmästaren ett med ilbud afsändt bref, som till hans förvåning befanns undertecknadt: »Svante af Reichenbach, harpolekaren». Däri lästes bland annat: »Jag vet hvad Vestergötlands allmoge skall svara: ett bestämdt nej».

— Det är orimligt, utbrast borgmästaren, bleknande.

— Kanske att han vet mer än de höge frälsemännen, sade Arvid; han har ju nu i månader vandrat Vestergötlands alla vägar och stigar i samspråk med bönderna. Sker det så som han förutsäger, så har han själf mer än någon annan vållat det. Han är kung Göstas man och agitator. Hade jag träffat honom, skulle han i bästa fall fått följa grefvinnan af Hoya till Lindholmen. Men hvad skrifver han mer?

— Att han tillsändt konung Gösta en böneskrift om nåd för mig, dig och Jönköpings samtlige innevånare.

Skall jag räkna detta som oförskämdhet eller som ... som oförtjent barmhärtighet?

Några få dagar därefter var doktor Svantes förutsägelse bekräftad, och det af självfve herr Måns Bryntesson Liljehöök, den af herr Ture Jönsson till konung föreslagne. Han hade ridit genom dag och natt till Jönköping med det förskräckliga budskapet. Han tillade, att herr Ture Jönsson och biskop Magnus redan voro på väg till Danmark, för att söka sin tillflykt där.

— Och ni själf? frågade borgmästaren, där han stod vid spiselbrasan i sin sal.

— Det beror af er, Nils Arvidsson. De bref jag skrifvit till er äro de enda bevis, som finnas för min delaktighet i denna sak. Det skulle lända ej blott till mitt, utan ock till edert bästa, att ni brände upp dem. Se här de bref ni skrifvit till mig. Jag gifver dem tillbaka som vederlag. Offra dem åt samma lågor! När detta skett, har jag intet skäl att fly. Jag vädjar då till ett herremöte. Ni bör göra detsamma.

— Tack för rådet, sade Nils Arvidsson torrt. Jag ämnar icke följa det. Och behåll ni dedär brefven! Med eller utan dem är min brottslighet — om det ordet är tillämpligt — fullt bevisad. Herr Ture Jönsson och ni, I hafven väl sörjt för det. I hafven skjutit mig framför eder. I hafven med osanningar och falska förespeglingar förmått mig att ställa mig främst i företaget. Nå, det är ingalunda min mening att öfverhölja er med förebråelser eller skjuta all skulden på er. Jag är karl för min hatt och står för hvad jag gjort.

— Jag sade, att mitt öde är i eder hand. Jag har intet anspråk på väntjänster af er, men upprepar dock

mitt spörsmål, om ni vill bränna mina bref och rädda mig? Ni skulle icke göra det förgäfves.

— Antagligen icke, svarade Nils Arvidsson ironiskt. Ni är herr Ture Jönssons vederlike i rättrådighet. Den som litar på eder båda svikes icke. Men jag skall höra eder bön så som hon må vara lämplig att höras.

Borgmästaren gick in i nästa rum och återkom efter en stunds förlopp med en korg, full af papper. Han tömde den i spiselbrasan.

— Edra skrifvelser, och Nils Olssons*) och Ture Erikssons**) äro nu i godt förvar.

— Evinnerlig tack!

— Ingen orsak.

Nej verkligen ingen orsak. Hvad borgmästaren brände var gamla rådstuguhandlingar och bref, som hade med denna sak intet att skaffa. Men de nämde herrarnes bref hade han i godt förvar och afsände dem till konung Gustaf tillika med en skrifvelse, hvari han till fullo erkände sig skyldig, bad om nåd och lofvade å egna och Jönköpings rådmäns och menighets vägnar förnyad och obrottslig trohet. Till svar fingo han och de konungens löfte om huldhet och skydd. Men Måns Bryntesson fick, som man vet, med hufvudet plikta för sin skuld och sitt försök att bortljuga den.

---

*) Vinge. **) Bjelke.

20.

HARPOLEKARENS SISTA VANDRING.

Det var en vacker afton mot slutet af April. Svante harpolekaren vandrade, likasom vid denna berättelses början, vägen genom Lagadalen, men nu mot söder. Han hade vistats några dagar på Talavid, där Fabbe anträffades på tillfälligt eller välberäknadt besök. Fabbe hade mycket att hemligen meddela honom vidkommande mäster Gudmund och Margit. Borgmästaren Nils Arvidsson hade uppvaktat doktor Svante, hjärtligen tackat honom för bevisade stora tjänster och fått af honom för Arvids räkning en resplan, ty det var beslutadt, att Arvid skulle göra en längre färd i utlandet. Med Gunnars vårdare och lärare, kyrkoherde Sven, hade doktorn tillbragt en lugn och behaglig dag i samtal om allt utom politik. De hade språkat om klassiske författare och deras kommentatorer, de hade i kapp ilat till sköna ställen i den romerska poesien, och de hade suttit i tystnad å den numera af magister Lars på sina grafstenar plundrade, men alltid själsmekande klosterkyrkogården invid gardia-

nen Matthias' grift, som vänner hade prydt med vårens blomster.

När de gingo därifrån, sade doktorn: Om du snart får höra, broder Sven, att vår fjärde ledamot af »Fritt ur hjärtat» och hans dotter icke befinna sig i Vexiö, så oroa dig icke, utan lita på mina ord, att de äro i en god fristad, där de hvila ut. Vill du glädja dem med ett bref, så lämna det utan adress till Birgit på Talavid. Då skall det komma till sin bestämmelseort.

— Väl. Brodern Gudmund var sannerligen i behof af en fristad.

Svante hade återfunnit sin son frisk och glad. Gunnar var nu tolf år gammal, men såg ut att vara inemot fjorton. En blond, vacker, ädelbyggd, vetgirig gosse. Han ville följa sin fader på den färd, som förestod, och han fick det så mycket hellre, som harpolekaren längtat efter hans sällskap.

Hvilken härlig dag! Månader hade för Svante förflutit under ett ansträngdt, rastlöst, lifsfarligt arbete å vägar och stigar, å kyrkobackar och i bondehem i Vestergötland och Småland. Men så hade också det slugast planlagda upprorsförsök blifvit kväfdt i sin linda — ett som stöddes af rikets förnämste frälsemän, öppet eller hemligt gynnades af biskopsmakten och vädjade till helgade vanor och religiösa lidelser. Ehuru harpolekaren tillräknade sig själf knappt mer än den goda viljan att medverka till upprorets hämmande och gaf konung Göstas mod och klokhet hela äran af utgången, gjorde honom dock känslan af uppfylda plikter lycklig. Han gick med spänstiga steg och kunde, hvad han ditintills ej på länge förmått, hängifva sig åt njutningen af synerna, som mötte honom.

Det förekom honom stundom, som om hans själ blifvit ett med dem, som om det vårlif, som sträfvade, njöt och jublade i sky, i skog och på mark, utströmmade ur hans hjärta. Och så hade han Gunnar, sin egen präktige gosse, bredvid sig.

Gunnar hade mycket att iakttaga och fråga om. Där flög en kråka med strå i näbben. Hon måtte bygga bo. Där gnäggade det högt i luften, och med blixtfart sköt någonting snedt ned mot den vattendränkta ängen. Hvad var det? Horsgöken, ej att förblanda med den verklige göken, som gol nyss inifrån furumon. På ett fält lysa rörliga, kvittrande ängsbållar: det är gulärlorna. Lärkan flyger upp ur rågåkern och drillar öfver vandrarnes hufvuden. Hvad hon måtte vara glad åt lifvet! Ärenpris blickar djupblått fram ur den nyfödda gräsbrodden, som liknar en grön dimma. Ha blommorna en känsla af tillvaro? Aflägsna trumpetljud ofvanifrån. En mångvingad snöplog skär genom de hvitgrå molndimmorna. Det är flyttfåglar från Egypti land; det är tranorna. Gossen räknar fyratiotvå. Gif! gif! ropas det ur den blommande aspen. Gunnar smyger fram mot trädet och ser en liten spräcklig fågel, som vänder halsen i alla riktningar. Det är göktytan, som påminner oss om vår plikt att gifva tröst åt de bedröfvade, bröd åt de hungrande. Vet hon, att hon gör detta? Det är nog att vi själfva veta, att hon gör det. Naturen talar som en sierska med ord, som icke hon, utan hennes prester tolka.

Gunnar känner, att han icke bör besvära sin fader med oupphörliga frågor. Han lämnar honom stundom åt sig själf. Harpolekaren går då i vakna drömmar, förnimmer sig försänkt i världssjälen eller som ett självmed-

vetet grand inne i det soldoft, som lägrar framom skyarne, i hvilka den stora stjärnan nu segnar mot synranden. Eller han lefver i sina minnen. I dag infinna sig dessa talrikt, och, märkvärdigt nog, de komma i ordnad rad ut ur halferinringens och förgätenhetens hemlighetsfulla ängder vid gränsen till icke-varat. De komma i högtidligt tåg, många omstrålade af klarhet, andra slöjade i ett flor, som förtunnas och upplöses. Ungdomsminnena komma, gosseminnena, och, hvad han minst väntat, det kommer ett minne i skepnaden af ett barn, som visar på den vagga det nyss lemnat och därbortom på något, som hvarken är ljus eller mörker, något som liknar den blinda fläckens obelysta, färglösa och likväl icke dunkla fält.

Vid solnedgången ha de satt sig att hvila, far och son, på ett klippblock vid vägkanten. Harpolekaren har lagt sin arm om Gunnars hals; gossen sin kring faderns lif. Båda skåda mot guld- och purpurstrimman, hvaraf skogen förunnar ett stycke att lysa fram, där vägen förlorar sig uppe i granbacken. Rödhaken sjunger sorgmodigt, morkullans underligt tilltalande läte förtonar mellan trädstammarne. Men hvad är detta? Det ljuder djupstämdt och fjärran från som klangen af en silfverklocka ur någon dôm i andevärlden. Klangen kommer ur vesterns skyar, från de lifliga skiftande ljusdallringarna i dem. Är det hörselvilla, eller händer det, hvad sagan förmäler, att solen i nedgången stundom tonar, att hennes sista strålar gå som stråkar öfver osynliga strängar, spända på gränslinien mellan jordens dag och natt? Harpolekaren hör det; Gunnar hör det äfven, ty den enes förnimmelser ha en klangbotten i den andres själ.

Harpolekaren ser ljusreflexerna-spela på sin gosses

ansikte, medan dennes blickar letar efter sagor i aftonrodnaden. Vemod blandar sig i åsynens fägring. Vemodet gifver sig som alla hans djupare känslor och lifligare syner, rytmiska tonfall:

Oändligt är ditt tålamod, natur,
som djupet af den våg, du öser ur;
skall dock till slut din hand ej varda trött
att efterbilda här på tidens ö
hvad i idéens värld ditt öga mött,
när allt hvad skönt du bildar måste dö?
Skall hon ej tveka, denna hand, en dag
att öfver blommans kalk och barnets drag
ett himmelskt skimmer strö, då inom kort
det skimret dör som aftonrodnan bort?
De späda, som du ängelns fägring gaf,
o se dem, moder, hunna till sin graf!

Har än du skådat under dödens krans
på någon fårad pannas hvalf den glans,
den oskuldsglans du göt på henne? Nej,
på mannens ej, på kvinnans panna ej.
Du alstrar oupphörligt knopp vid knopp,
som hvar och en skall bli ett vissnadt hopp.
Du väfver; jämt din väfnad rifves opp,
och likväl stannar ej din sköttels lopp.
Att icke längesen ditt mod dig svek,
och du förtviflad ur din verkstad vek
från denna evigt samma grymma lek!

Snart komma de farliga åren. Den högsta och ljufvaste menskliga skönheten — den, i hvars fina ådernät blodet flyter nektarrent och sprider en värme, som ej är den djuriska åtråns — den skall tyna bort. Hjärtats omedvetna renhet skall tyna bort med den. Det är vårblommor. I hvilken gestalt skall den första kvinnokärleken möta Gunnar? Däraf beror så mycket. Harpolekaren erinrade sig en kväll, då han under gnistrande stjärneljus bar sonen på sin arm, och han mindes en visa, som då diktade sig själf inom honom:

Utur ödesdjupen fram
många källor välla.
En är bittert helsosam:
det är sorgens källa.
Väl jag vet, du käre vän,
att du dricka skall ur den.
Men för lastens brunnar
Gud beskydde Gunnar!

De stego upp och gingo vidare. Det återstod blott en halftimmes väg till natthärberget. Månen, som vid solens nedgång skådade med askfärgadt anlete öfver höjderna i öster, lyste snart med klarblekt sken öfver nejden. Från toppen af en gran ett litet stycke in i mon uppstämde taltrasten sitt kväde, för vackert för att man ej skulle stanna och lyssna. — Är det möjligt, fader, att den, som sjunger så, icke skulle ha en själ — en själ, älskad af Gud? — Jag tror, gosse, att han har en själ och är älskad af Gud. — En odödlig själ? — Alla själar äro oförgängliga; allt, som är, är oförgängligt. Döden är

en förvandling, en upplösning af formerna, ej en tillintetgörelse af elementerna, som bilda dem. Elementerna äro själar.

De fortsatte sin vandring. Hästtraf hördes bakom dem. Aftonens färger hade mörknat eller öfvergått i silfverskiftningar. Föremålen hade förlorat sin rundning och stodo silhuettartade, än skarpkantade, än med hänsvinnande linier, som i ett skuggspel. Vägen låg på sina ställen i ett kallt ljus, som förde in i gapande svalg af mörker. Hästtrafvet kom närmare, och när Gunnar vände sig om och såg månen öfver det taggiga skogsdunklet, tycktes det honom, som om denne med en plötslig rörelse smög närmare och hade något att säga, som han ej kunde göra hörbart.

Nattvinden fläktade genom skogen, svagt och dock med en ängslande ton. Hästtrafvet kom närmare. — Fader, hvad tror du om ryttarne, som komma bakom oss? — Marknadsfolk, som efter vanan färdas tillsammans, eller kanske några af Slattes män, som göra sin rund.

Ur töcknet, som hvälfde öfver en sank mad, lyfte sig, tyckte gossen, liksvepningar, som med tomma ärmar vinkade varnande eller hotande. Nu visade sig de förste ryttarne i vägsvängen närmast bakom dem. Andra följde. Månskenet flämtade på harnesk, svärdslidor och spjutspetsar. Schabraken och vapnen skramlade. Harpolekaren, som höll gossen vid handen, stannade, för att se ryttarne färdas förbi.

Midt framför fotvandrarne höll den förste med ett ryck i tygeln in sin häst och vände sig i sadeln: Vid alla helgon! Herr Ture Jönsson, här är mannen!

— Hvilken? frågade en annan röst.

— Den som ni önskar in i djupaste helvetet. Harpolekaren . . . Känner ni icke igen honom?

— Vid Gud! utbrast en tung, järnklädd skepnad i sadeln på en ovanligt hög häst. Det är han. Så fick jag då åtminstone en liten hugsvalelse på vägen.

Herr Ture Jönsson red tätt in på Svante, böjde sig i sadeln och sade nästan hviskande: Här är jag nu — en landsflykting genom ditt förvållande och min egen skonsamhet, ty jag har mer än en gång haft ditt lif i min hand. Tror du icke, att jag vet hvem du är? Tror du icke, att jag vet hvad du vill? Långsamt smyger du dig in i folkets ynnest och arbetar på en bred och säker grundval åt en åtrådd makt. Jag stod i vägen, och du störtade mig. Gösta Eriksson står här näst i vägen, och du skall störta äfven honom — såvida du får tid därtill, men därom är jag icke säker . . .

Han red undan några steg och gaf de närmaste knektarne ett tecken. — Håll dig bakom mig, Gunnar! utbrast harpolekaren, ställde sig framför gossen och drog sitt svärd, när ryttarne förde handen till sina. Nu blänkte fyra blottade stål i månskenet, tre öfver det fjärde . . . en af angriparne tumlade ur sadeln . . . ett förtviflans skri, en gosses, hördes . . . gruppen, i hvilken huggen och stötarne växlats, upplöste sig, och på vägen, ett steg från den fallne knekten, låg harpolekaren med blodigt hufvud och genomborradt bröst öfver den kullridne gossen, än i döden skyddande honom med sin kropp.

Knappt hade detta händt, då en man till häst, klädd som bonde, väl beväpnad, kom söder ifrån till stället. Han visste hvilka de voro, som han mötte, ty han red rakt emot herr Ture Jönsson, nämde hans namn, gaf med handen ett afvisande tecken till förridaren, som ville stänga honom vägen, och sade med styrka i tonfallet, i det han pekade till höger: in på sidostigen här och det genast! Eljest ären I förlorade. En fjärdedels mil härifrån är vägen spärrad af Slattes folk, och en annan hop, som är beriden, skall snart vara er i hälarne!

— Hvem är du?

— En skogsman, i dag bortjagad af Slatte, förr eller senare den man, som rycker Småland ur Slattes händer. Du känner mig till namnet och gagnet. Jag har ett bref från dig i mitt bälte.

— Nils Dacke!

— Ja, han. Följ mig!

Dacke red in på stigen. Herr Ture Jönsson och hans män följde honom.

21.

MAGISTER LARS HOS SLATTE.

Mäster Gudmund och hans dotter hade icke anländt till Vexiö. Bref därifrån hade försäkrat det. Helt nära låg då antagandet, att de fallit i Slattes våld. Åbon i Stigamo trodde sig ha sett dem färdas där förbi i sällskap med en tredje vägfarande. Därefter var hvarje spår af dem försvunnet.

Husfru Margareta gick i ångest öfver deras öde, och hennes ångest växte, då Lars förklarade det vara sin skyldighet att efterleta dem.

Antagandet, att de råkat i Slattes händer, vardt snart till ett rykte, som med säkerhet påstod, att så skett. Men hvar skulle man finna en vägvisare till Stigmans-Odens ide? Lars påminde sig, att Fabbe, sommarvaganten, var bättre än någon bekant med bygder och obygder på många mils omkrets kring Jönköping, ja, att han en gång skrutit med att ha varit hos Slatte. Lars begaf sig till Talavid och efterfrågade smedgesällen. Birgit upp-

lyste, att denne under de sistförflutna veckorna icke varit sedd, men förmodligen snart vore att vänta tillbaka. Det dröjde något, innan han kom; men han kom, och det i sadel å Stig, den kloke Slattehästen. Och när magister Lars i en ton, som om han bevisade Fabbe en särskild nåd, tillkännagaf sig vilja ha hans sällskap och vägledning till den ryktbare röfvarhöfdingen, förklarade sig Fabbe därtill villig, men tillade, att icke alla, som kommit till Slatteborg, rosat marknaden därstädes.

En vacker morgon i Maj stego de till häst å mäster Gudmunds tomt. — Ack, hvad ni gjort det vackert här, sade Fabbe och såg sig omkring med beundrande ögon. Den gamla linden är borta, som skräpade så mycket och minskade sommarens upplifvande stekvärme. Det gamla eldhuset är borta, som stod och skröt med det väldigaste timmer jag någonsin sett. Det var nog hednisk trolldom, som kom sådant timmer att växa fordomdags. Det högfärdiga järnstaketet borta och ersatt med ett enkelt, smakfullt träplank. Låt för all del icke måla det, magister Lars! Hundarne trifvas lika bra invid ett omåladt, och folk får inte färg på kläderna. Jungfru Maria, Vidrik Valandsson, förmodligen äfven hustomtarne äro borta. Behöfde ni besvärja dem, eller flyttade de frivilligt? Jaså, utan besvärjelse. Och smedjorna tomma numera. Det var tid på det, sedan släggorna bullrat här i ett par hundra år . . . Ja, ni har rätt i att gesällerna till största delen hade blifvit dåliga persedlar: anabaptister o. s. v. Sådant folk kunde ni icke ha under ert tak. Tack, goda fru Margareta, för den store matsäck, som medföres! Den skall komma till pass . . . Tack för att jag ovärdige också får ett stänk af edra välsignelser på vägen! Var

icke orolig! Magister Lars skall, om Gud vill, återkomma välbehållen och med uträttadt ärende, om också litet medtagen af färden.

Om magisterns färd till Slatteborg må endast det förmälas, att han förkortade den med hvarjehanda tankar och förlängde den med fågelskjutning. De frågor han ställde till Fabbe om Slattes personlighet besvarades på otillfredsställande sätt. Om stigmanshöfdingens religion visste Fabbe ingenting, men antog, att han icke söndagligen besökte kyrkan. Ryktet, att korpar gärna slogo ned på hans axlar och kraxade i hans öra, var troligen sannt och det torde vara deras tacksamhetsgärd för allt hvad han i galgen hänger upp åt dem. Hvad slags folk han hänger? Sådana, som han anser vara bofvar, men som domare och nämdemän och annat hederligt folk anse hederliga nog att böra lemnas i fred. Huruvida han skall fordra stora lösesummor för mäster Gudmund och Margit, om de äro fångar hos honom? Därom kan ingenting gissas, men man får se. Hur gammal han är? Han ser ut att vara urgammal, men ännu icke orkeslös. Om han skickar sig och skall bemötas som en vanlig bonde? Han skickar sig som en bonde, men en ovanlig, och nöjer sig nog med att gifva och mottaga den höflighet, som är bland bönder gängse — en lagom höflighet och grofhyflad.

Lars tänkte för sig själf: om jag kan inverka på honom . . . om jag kan vinna honom . . . om jag får hans inflytande öfver folket ställdt till mitt förfogande, hvad jag varder i stånd att uträtta för kyrkans och den

rena lärans sak! Då må helgerånaren Gösta Eriksson darra!

Lars var skicklig skytt både med båge och armborst. På resans tredje dag red han förbi en tjärn, i hvars vassbevuxna brädd en sothöna lockade sin make, och strax därefter såg man dem båda simma bredvid hvarandra.
— Dedär två äro nog lyckliga, sade Fabbe. Lars steg af hästen, gaf tyglarne åt smedgesällen och tog bågen.
— Magister Lars, vill ni i vägvisarelön ge mig löftet att skona de där äkta makarne?

— Hut! Kallar du djur äkta makar?

— Nå, då kallar jag dem oäkta makar. Skona dem! De behöfva hvarandra i skogsensamheten. Men skall ni ovillkorligt skjuta, så döda båda och låt icke den ena öfverlefva den andra.

— Hut, karl! Tig med ditt pjoskiga prat! Ingenting retade honom värre än ord om skonsamhet mot djuren. Han såg däri förnekelse af läran om naturens förbannelse och ett anfall på omvägar mot de eviga helvetesstraffen — och mot sig själf. Ständigt sved i hans sinne den aga han som pojke fått af sin far för djurplågeri.

— Magister Lars, jag har något att meddela er. Slatte har fridlyst alla oskadliga djur i dessa trakter. Han håller strängt därpå. Akta er! Han får veta hvad ni gör. Hör ni icke? Ser ni icke? Jag menar detdär *krack, krack* uppe från granen. Jag menar korpen, som sitter där och spänner ögonen i er. Det är en af Slattes korpar. Slatte får veta hvad ni gör.

Lars höjde piskan, men hejdade sig. Han smög fram mot tjärnen. Ett pilskott träffade honan.

Färden fortsattes. Nejden insveptes i ett vasslelikt droppande regntöcken. Till höger om stigen hördes ända fram emot natten med korta mellantider ett sorgset — Fabbe tyckte hjärtslitande — ljud, liknande sothönans *njak*. Var det möjligt, att den öfverlefvande maken hade lemnat tjärnen och förflyttade sig i samma riktning som de?

Töcknet fortfor, när ryttarne, tack vare Stig, hade utan farligare äfventyr hunnit ned i Slatteborgs välbebyggda dal. Det var då natt, och magistern såg just ingenting omkring sig. Allt skulle varit tyst, om icke ett hundtjut då och då trängt genom dimman. När Fabbe tillkännagaf: nu äro vi framme, hördes ufvens dofva ylande.

En karl framträdde ur mörkret och mottog hästarne. Fabbe gick före Lars till en stugudörr och öppnade den. Ur ugnen vid dörren flämtade brasan, halfvägs förvandlad till kol, öfver ett bord, å hvilket mat och dryck voro framsatta, öfver fållbänkar, bäddade med fällar, och på lergolf och nakna timmerväggar.

— Här skola vi tillbringa natten, sade Fabbe. Det är ett af gästhusen.

— Det ser ut, som om vi vore väntade, anmärkte Lars; eller står här alltid till reds åt främlingar?

— Vi äro nog väntade. Korpen hann fram före oss.

— Tig med ditt snack, du vidskepliga kräk! . . . Ämnar du spisa? Jag känner ingen lust.

— Ej heller jag. Jag är för trött. Fabbe lade sig i den ene fållbänken och teg. Lars gick en stund fram och tillbaka på golfvet, öppnade stugudörren och trädde ut. Alltid samma vassliga dimma. Det märkte han af ljus-

skenet, som från dörren mötte och svagt rödfärgade henne. Annars skulle han haft idel mörker framför sig. Tätt invid stugudörrens norra sida stod en tall, och från en af dess lägre grenar hängde något, som ej var lätt att urskilja. En man skymtade och trädde fram. Det var en ung karl med järnhufva och spjut, densamme, som mottagit deras hästar.

— Slatte, sade han till Lars, låter veta, att du i morgon vid soluppgången skall stå inför honom.

— Finnas mäster Gudmund Gudmundsson, vapensmeden från Jönköping, och hans dotter här? frågade Lars.

— Har du frågor att göra, så uppskjut dem till i morgon, svarade mannen.

Mannen gick in och tog Fabbe, som tycktes på väg att somna, i armen. — Du skall följa mig. Fabbe gäspade, skakade på sig och steg långsamt upp.

Lars tände en torrvedssticka och lyste ut genom dörren på det hängande föremålet. Han tog ett steg tillbaka. Han hade sett en i skinnkappa höljd skepnad med förvridna drag och rep om halsen. — Hvem är dendär? utbrast han.

— Det vet jag, sade Fabbe. Det är en förbrytare, som dömdes till repet därför att han skamlöst misshandlat sin egen far.

— Vid djäfvulen! röt magistern. Vet man icke hut? Bjuder man en främling att gästa under en galge?

— Bäst att taga seden, där man kommer, anmärkte Fabbe. I fall ni somnat, innan jag är här tillbaka, så god natt!

Lars slog åter sina slag öfver golfvet. Han försökte

öfverläsa en omvändelsepredikan, som han ville hålla för Slatte. Det lyckades icke. Han öfverlade de ord, med hvilka han ville erbjuda Slatte förbund för vissa ändamål. Det lyckades ej heller. Han kastade sig i fållbänken och försökte sofva. Det dröjde innan detta lyckades. Fabbe hade då icke återvändt och var ej heller att se om morgonen, då Lars efter en orolig sömn vaknat. Morgonsolens första strålar skeno in i stugan. En handduk och ett lerkärl med vatten upptäcktes nära ugnen, och han hade just tvättat sig, då två väpnade män, nästan lika högvuxne och brede öfver axlarne som han, inträdde. Den ene tillkännagaf, att Slatte väntade honom.

Midt på Slatteborgs holme stodo jämsides två timmerbyggnader af ansenlig längd med låga väggar och väldig takresning. På planen framför dem syntes gruppvis mycket folk till häst och fot. Idel stigmän, förmodade Lars, som förvånades öfver den tystnad, som likväl rådde. Till att närmare syna detta folk hade han icke tid, ty de två ledsagarne förde honom skyndsamt mot det ena husets gafveldörr, hvaröfver han såg en örn med utbredda vingar spikad. Den ene ledsagaren öppnade dörren, och Lars steg in med dem båda bakom sig.

Han stod i en lång sal och såg å det upphöjda golfvet vid motsatta gafveln en orörlig skepnad, belyst af morgonljuset från takfönstren. Skepnaden satt med ett spjut bredvid sig bakom ett bord mellan tjocka till beläten snidade stolpar. Det ena belätet hade en metallglänsande solgloria kring hufvudet, det andra en blixtgloria

och höll en stridshammare. Föreställde de helgon eller afgudar? I hvilketdera fallet utgjorde de en lika afskyvärd syn för Lars Gudmundsson. Å bordet låg en stridsyxa vid sidan af någonting, som liknade bojor. Bredvid högsätet stod en mer än manshög harpa.

Var skepnaden, som satt mellan högsätesstolparne, också ett beläte? Han var lika orörlig som de. Under en simpel järnhufva af gammaldags form sågs ett ansikte med drag, formade i stort, genomkorsade af rynkor och fåror, i ramen af grått, strimmvis snöhvitt skägg och hår, som föllo ned öfver en röd rock med pelskrage. Hans ögon tycktes i början äfven orörliga, där de under buskiga ögonbryn voro styft riktade på främlingen.

Herr Lars sänkte hufvudet till en nedlåtande höflighetsnick; men nicken — måhända under inflytelse af gubbens ögon — öfvergick ofrivilligt till en lätt ryggböjning, åtföljd af helsningen »Guds fred!»

Helsningen besvarades icke, såvida det icke var ett svar, att gubben slöt det ena ögat och betraktade Lars med det andra, som samlat i sig bådas skärpa.

Obehaglig tystnad. Icke en vink till främlingen att sitta ned. Lars kände, att här börjat en brottning med osynliga armar mellan honom och den gamle om det första afgörande öfvertaget. Lars rätade sig och lyfte pannan högt, väl vetande hvem han var och att han stått beherrskande, skrämmande och kufvande i universitetsauditorier och fyllda kyrkor.

— Är du Slatte? frågade han med domareröst.

Icke ett ord till svar, men en af dörrvaktarne hviskade: Slatte.

Skuggor flögo öfver en solskensruta på golfvet. Från

det takfönster, som tecknade denna ruta, flaxade vingar och sträckte sig ett par fågelhalsar. Strax därefter sänkte sig två korpar ned på bordet framför Slatte. De kraxade, och han strök dem öfver den svarta i grönt och purpurblått skimrande fjäderskruden. De flögo upp på högsätesstolparne och spände, äfven de, ögonen i herr Lars. Högst besynnerligt! Den ene uppstämde, sedan han betraktat honom, ett läte, som ej var olikt ett hundskall.

— Jag är magister Laurentius Gudm . . .

— Jag vet hvem du är.

Det var en tydlig, stark, till och med välljudande, men icke smekande röst i belätet, när det ändtligen talade.

— Laurentius Gudmundi, och jag har kommit i viktiga ärenden, som vi skola afgöra oss emellan (Lars lät med en vink förstå, att dörrvaktarne voro öfverflödige), sedan jag först sport dig, om min fader Gudmund Gudmundsson, vapensmed från Jönköping, och hans dotter vistas här hos dig, eller om du vet, hvar de befinna sig.

Lars gick, sedan han sagt detta, några steg fram i salen.

-- Stanna! bjöd Slatte.

Lars' panna rodnade af vrede. Plötsligt utbrast han:

— Hör du! Är det brist på vett eller uppsåtlig ohöflighet, då du icke bjuder en hedersgäst att sitta ned? Jag nödgas göra frågan, ehuru jag kommit som ett fridsbud och icke vill kif, utan frid, mellan mig och dig.

— Hedersgäst!

Ett egendomligt ironiskt eko från högsätet hade upp-

repat detta ord. Lars tog åter några steg fram med högburen panna och sade med eftertryck: Du hörde hvad jag först och främst vill veta: om min fader och syster befinna sig här.

— Tillbaka till den plats, där jag bjöd dig stanna! Jag förnyar aldrig en befallning två gånger.

— Hut, gubbe! Tror du, att jag är din dräng, vettlöse bonde? Eller tror du kanske att jag är rädd, därför att du har väpnade förbrytare omkring dig? Då känner du mig icke. Var höflig och låt oss talas vid! Det är bäst för oss båda.

Slatte reste sig ur högsätet och steg ned på salsgolfvet. Han var en jätte — halfva hufvudet högre än jätten Lars. Han gick fram till denne. Bådas händer lyftes och grepo, finger vid finger, in i hvarandra. Det var som om de hade aftalat ett bekant kraftprof. Lars, som kunde böja och bryta järn, gjorde en ringa ansträngning, för att bringa ned gubbens händer. Det lyckades honom icke. Han gjorde en starkare. Lyckades ej heller. Han uppbjöd då hela sin handstyrka. Hjälpte icke. Han måste inskränka sig till försvaret, och under en minut, två minuter höllo krafterna ömsesidigt jämvikten. Karlarne vid dörren åsågo uppträdet med andlös spänning. Småningom segnade magisterns händer tillbaka, och med af smärta sammanbitna tänder sjönk han själf, först tum för tum, därefter med plötslig hast ned på knä.

— Hexeri! vrålade han. — Du är djäfvulen själf.

Slatte fasthöll honom i hans läge, och gaf en vink åt dörrvaktarne. De kommo med bojorna, fastgjorde dem kring den knäböjdes händer och fötter, sträckte ut honom på golfvet, lade en kafvel i hans mun, skuro upp hans

kläder längs efter ryggen och blottade den. Slatte hvisslade och återvände till högsätet.

Från en sidodörr inträdde en karl med spöknippor.

— Lars Gudmundsson, sade Slatte; — jag har noga ransakat dina gärningar, alltsedan du återkom från utlandet. Jag känner dig bättre, mycket bättre än du tror. Du har länge varit anklagad, ditt mål har länge varit före. Jag har hört oväldiga vittnen och för din ärade faders skull hoppats, att åtminstone ett enda bland dem skulle mäktat påvisa förmildrande omständigheter af annat slag än sådana, som kunna åberopas till förmån för hvilken brottsling som helst. Ty alla brottslingar äro dumme, äfven när de äro sluge som räfvar, och de ha en förslafvad vilja, äfven när deras vilja är jättestark. Du är en grym människa, och du har riktat din grymhet främst mot din fader. Du är besatt af högmodets och maktlystnadens ärkedjäfvul och hatar äfven den fridsamme, när du ej kan kufva honom. Jag har fördenskull dömt dig att hängas. Men för din faders skull skall du få gå med denna dom på fickan och nu undslippa med tjugofyra par spö; tolf för faderplågeri, som strukit intill gränsen för fadermord; sex för skändligt djurplågeri, sex för att du förstört minnesmärken, som fäderna öfverlemnat åt sina efterkommande till vård och till lärdom. Af skonsamhet mot din. släkt har jag befallt, att afstraffningen skall hemlighållas. Du får äta din skam i tysthet, om det icke lyster dig själf att förtälja om denna din måltid.

Domen verkställdes. En af dörrvaktarne räknade slagen. Därefter sade Slatte: fäst den hängde faderplågarens skinnkappa öfver hans axlar, bind honom vid hans

häst och fören honom emellan er till ett ställe, där han kan leta sig fram till allmänna vägen!

Så ändade magister Lars Gudmundssons besök på Slatteborg.

22.

TILL ÖSTERLAND.

(På Skyttetorpet, sedan Svante harpolekarens lik blifvit nedsatt i ett grafkapell därstädes. Gunnar Svantesson sitter på en pall vid Margits fötter och lutar hufvudet i hennes knä. Margit tänker:)

Hvad månde den längtan vara, som rör sig i mitt sinn?
Till Österland vill jag fara, till allra kärasten min.

Och sker mig efter min vilja, då blir jag i Österland
till Sarons fagraste lilja och får brytas af hans hand.

Och sker mig efter min vilja, han fäster mig vid sitt bröst,
och intet får oss skilja, jag varder hans ögontröst,

som han bär genom fröjder och sorger: i Kana, vid Lazarus' graf,
på Tabors bestrålade höjder, på det galileiska haf,

där trygg, medan vindarne ila öfver brusande böljors
larm,
det hvita blomstret får hvila vid Davidssonens barm.

Jag ville vara en drufva, som kärasten plockat har
och njuter mellan ljufva och däjliga läppars par;

ett korn bland dem, som mogna för nådehungrig hjord
och räckes åt de trogna i brödet vid altarbord.

Jag längtar och väntar i fjärran hans uppenbarelse,
jag trängtar att varda med Herran till en enda varelse,

i himmelsk lekamen och ande med den skönste i himlen
till ett.
Pris honom i allo lande, som mig hopp därom beredt!

23.

UNG KÄRLEK.

Dagny Slattedottern, Margit och Gunnar arbetade sig i en eka fram under alarna och hängbjörkarna, som skuggade bäcken på hans väg till insjön och deras badplats där. De plägade i all oskuld och efter den tidens bruk bada tillsammans och gjorde det dagligen, hurudan väderleken än var. Gunnar badade två tre gånger om dagen för nöjes skull, men än mer för att uppöfva sig i simning, en idrott, hvari han vid sommarens början stod så lågt, att han skämdes för Dagny, som var en ypperlig sträcksimmerska. Ännu hade han ej vågat sig långt ut på djupet, men han hade beslutit göra det i dag.

Den kornblå himmelen med sina ljusa skyar hade sin lika blå motbild i sjön. Två världshalfvor, en högre och en lägre, sammanlödda med ett emaljstreck vid synranden till ett eterklot, från hvars omkrets näs och uddar sköto fram med luft under och öfver sig, med trädkronor nedåt och uppåt.

Nyponbuskar voro samlade till en rosenhäck bakom den med solögon strödda gräsmatta, hvarpå de unga afklädde sig. Fågelvärlden i grannskapet syntes redan vara förtrogen med dem. Intet varningsrop hördes från de snattrande gräsänderna, som, följda af ungar, simmade och döko mellan neckrosorna invid vasskanten på pilskottshåll, när flickornas och Gunnars prat och skratt och årornas plask nådde dem. Säfsparfven, som gungade på ett strå öfver vattnet, sjöng sin muntra visa till slut, innan han lyfte vingarne, för att slå ned i en pilbuske vid stranden.

Med solbrända ansikten, nackar och händer, men bländhvita för öfrigt, vadade ungmöskönhet och gossefägring ut i solglittret öfver den långgrunda sandbottnen. Margit stannade, när vattnet lekte upp öfver hennes midja och utslagna lockar. Dagnys och Gunnars axlar kringsveptes af glimmande lazursvall, när de med raska armrörelser bräckte vattenspegeln längre och längre ut.

— Hvad? Törs du så långt, Gunnar! Bra, min modige gosse! Än ett stycke ut! Men håll dig nära intill mig. Tröttnar du, så lägg dina händer på mina axlar.

De fortsatte. Dagny märkte på gossens höga läge, lugna andhämtning och oansträngda min, att färden kunde fortsättas än en stund.

Men Margit, som stod kvar på sandgrunden, åsåg den med växande oro och harmades öfver Dagnys uppmaning, som ljöd tydlig tillbaka öfver den ljudledande vattenspegeln. Hon ropade: Gunnar, vänd om! . . . Vänd om! . . . Hör du icke? . . . Vänd om! Gör du det icke genast, så, vid helga Birgitta, ger jag dig stryk . . . ja, stryk du!

— Åh, hör på Margit! Se dig om, Gunnar! Står icke Margit där och slår med armarne, som hönan med vingarne, när hennes fosterson, ankungen, sprungit ut i dammen? Det är löjligt. Men låt oss vända om, för att icke göra henne ledsen!

När de hunnit bottna, sade Margit harmset: Dagny, det är fult af dig att locka barnet så långt ut på djupet och så långt bort från mig.

— Barnet! Är en fjorton års pojke ett barn?

— Han har icke fyllt tolf.

— Det vet jag, men bryr mig icke om, när han är född. Jag har sett fjorton års pojkar, som icke äro så stora och försigkomna som han. Jag lockade honom icke; han kom ändå. Och han skall väl lära sig simma.

— Det lär man sig också på grundvatten. Sak samma, om man har en aln eller hundra alnar under fötterna.

— Men han skall också lära sig något, som simmaren icke lär sig på grundvatten. Han skall lära sig våga och mäta kraft med fara.

— Hvad du är vis! Men ett vet jag: att om detta skall fortfara, har jag ingen glädje af badet. Är det snällt att lemna mig ensam här? Vi hade ju så roligt under de första dagarne, då vi lekte här och plaskade tillsammans. Kan man tänka sig ett vackrare golf än denna sandbotten? Så mjuk och fin och ren, och se på solslingorna, som röra sig öfver den!

— Ja, vi hade roligt, men nu vill jag ändå ut. Jag vill simma lika bra som Dagny och bättre, sade Gunnar.

I dag lekte de icke under påklädningen, såsom de

brukade göra, då de sprungo undan med hvarandras plagg och hade andra upptåg för sig. Gunnar, som såg, att flickorna voro vid dåligt lynne och hade lust att kifvas, kastade sig i kläderna och skyndade bort på stigen mellan bäcken och den blommande rågåkern, där blåklint lyste och där gamle Gorm kom emot honom med viftande svans.

När flickorna lemnade stället, höllo de hvarandra icke om lifvet eller i hand.

— Dagny, när jag första gången såg dig, tyckte jag, att du såg ut som en hårdsinnt och öfvermodig pojke, som vill spela karl.

— Åh, gjorde jag då så godt intryck på dig? Och när jag första gången såg dig, tyckte jag, att du såg ut som en flicka, och som jag har någonting af pojke i mig, så förskräcktes jag för möjligheten att bli kär i dig. Jag var på väg att bli det, men, Gudi lof, det vardt ingenting af det.

— Följande natten drömde jag om dig, Dagny. Vi stodo vid sjöstranden. Du hade din röda lufva på dig och en liten kjortel; ansikte, armar och ben voro bruna som en indians. Du drog två streck i sanden och frågade, om jag kunde hoppa öfver mellanrummet. Det kunde jag icke, men du tog mig i handen, och vi flögo öfver och långt förbi det. Hvad den drömmen betyder vet jag icke, men sedan var jag på väg att bli kär i dig. Ack, det är så ledsamt, att däraf vardt intet. Du sade, att du har två bröder. Hvar äro de?

— Helt visst hos Gud.

— Äro de döde?

— Far sände dem båda ut att hjälpa bönderna i

Tyskland mot deras tyranner. Den ene stupade i kriget; det veta vi af ett bref från den andre, hvilket en tysk, som hette Knipperdolling, frambar. Den andre har aldrig återkommit, och min far vet ur sitt eget vetandes källa, att äfven han stupat.

— Det var förskräckligt. Du sörjde dem väl mycket?

— Ja, men icke länge. Min far teg och hungrade i två dygn. Sedan tackade han Gud för sina söners vackra död, åt, drack, sjöng till harpan och återtog sina sysselsättningar. När jag såg honom glad, vardt jag det äfven.

— Voro dina bröder vackra?

— Jag har aldrig sett deras like och skulle väl därför aldrig kunnat bli kär i en karl, om jag icke fått syn på Gunnar.

— Skäms! Är Gunnar karl? Hyser du till Gunnar sådan kärlek som till en karl? Jag har misstänkt det, men blygs du icke att säga sådant?

— Icke det minsta. Det är sådan kärlek jag hyser till honom. Har du icke märkt det? Han skall bli min man och jag hans hustru.

— Du är fräck, Dagny. Du är en hedning, det är uppenbart.

— Gif icke uppriktigheten fult namn. Du frågade, och jag svarade ärligt. Slattes dotter ljuger aldrig.

— Jag häpnar öfver att du bekänner det, ehuru jag anat det, ehuru jag sett det. Ty du har icke kunnat dölja, att du är galen i honom, och du är samvetslös nog att göra honom galen i dig. Ämnar du fria genast? Och när ämnar du gifta dig? Det blir väl utan uppskof, tillade Margit spetsigt.

— Giftermålet är naturligtvis en framtidssak. Frieriet är obehöfligt.

— Har du betänkt, att du är fem år äldre än han?

— Än sedan? Hvad ondt är det däri? Här i trakten är det en vanlig sak, att hustrun är äldre än mannen, och min far säger, att det i undantagsfall går an, och här är ett undantagsfall. Om du menar, att han skulle bli olycklig därför, att jag vorde gammal före honom, så säger jag fy åt så lumpen klokskap. Han skall aldrig se mig gammal. Man och hustru böra dessutom ha känt hvarandra från tidig ungdom, så att de veta hvarandras fel och dem oaktadt hålla af hvarandra. Så skall förhållandet varda mellan Gunnar och mig, ty jag skall icke släppa honom från mig. Jag är och skall förbli hans lärare och undervisa honom i nyttiga och prydande konster. Jag kan runor, jag kan forntidssånger, jag kan sköna ordspråk och lefnadsregler, jag kan bota ledvrickningar, jag kan förbinda vapensårade, jag känner hundratals örters gagn för friska och sjuka, jag kan jaga, gå på skidor och skridskor, föra svärd och spjut så konstigt att de afleda hugg och stöt, jag kan skjuta med pil och kolf, jag kan rida öfver grafvar och gärdesgårdar, jag kan simma och jag kan brottas. Allt detta skall jag lära honom, så att han varder jämngod med mig och öfverträffar mig. Af folket här skall han lära sig landtmannasysslor. Henrik Fabbe skall lära honom smida, snickra och skära i trä. Du skall lära honom spela harpa. Och om mäster Gudmund vill lära honom rita och måla, och om vi alla bemöda oss att gifva honom goda föredömen i ord och gärningar, så föreställer jag mig, att vi få fullt upp att göra och han äfven. Han

skall vara i ständig sysselsättning — dock så, att han dagligen har någon tid för sig ensam, för att med egna ögon se och upptäcka det märkliga i världen omkring sig, för att tänka och gå in i sig själf. Detta, säger min far, är nyttigt.

— Och så kan han, sade Margit, latin. Det har herr Sven lärt honom. Det kan icke du.

— Något kan jag. Här skall du få höra en ramsa: *Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ Najades, indigno cum Gallus amore periret?*

— Hvem har lärt dig det? frågade Margit.

— Gissa!

— Din far? Kan han latin?

— Han kan, tror jag, allting, således äfven latin, ehuru jag aldrig sport honom därom. Nej, han har icke lärt mig det. Gissar du icke?

— Nej, men jag kan också latin. Hör nu! *Amabo, amabis, amabit, amabimus.* Hvem tror du har lärt mig det?

— Det har du uppsnappat, då Gunnar öfverläste sina lexor för herr Sven.

— Och du uppsnappar ditt latin, medan du sitter vid sländan eller väfstolen, då Gunnar ligger på golfvet öfver sin fars böcker och läser högt. Det är alltid i väfrummet han läser, då du är där. Du har förtrollat honom, du hedning . . .

— Och han mig. När han är borta, trånar jag.

— Har han läst för dig någon af sina visor?

— Hvad säger du? Diktar han visor? Därom vet jag intet. Jag trodde, att jag hade hela hans förtroende.

— Det har du icke. Han törs icke läsa dem för

dig, ty han inser nog, att hans visor äro barnsliga och ofullkomliga afbilder af faderns. Jag beundrar dem icke, och det bryr han sig ej heller om. Han är mer öppen mot mig än mot dig. För mig visar han sig med sina fel. Han kan vara ganska kitslig. I dina ögon vill han vara fullkomlig.

— Detta är ju förträffligt, utbrast Dagny. Jag hycklar på samma sätt för honom. Jag bevakar mig, för att icke ha en stygg tanke i hans närhet. Till och med tysta tankar äro i stånd att smitta, säger min far. Själf har min far den förmågan att leda sina tysta tankar in i andras själar, ja på långt afstånd, när han så vill. Här bland oss är Gunnar skyddad mer än annanstädes mot beröring med smuts. Vet du hvad? Min far har under de år jag minns låtit hänga tre karlar därför att de sjungit oanständiga visor . . .

— Gud bevare mig! Endast för det?

— Kallar du det »endast»? En enda sådan visa är nog för att bevisa ett ruttet inre. Att umgås med en människa, som har sin lust i slikt, är som att spisa af ett pestlik. Den som i Gunnars närvaro säger ett oanständigt ord, honom stryper jag utan vidare. Hvad gör oanständigheten? Den förlöjligar, hånar, nedsölar det heligaste på jorden: kärleken. Jag vill hafva en make, som vill vara själsren, jag vill hafva ädla famntag.

Margit förnam en åtrå att kyssa Dagny och kyssa henne omigen. Men hon beherrskade sig och sade hemlighetsfullt:

— Du vet icke i hvilket förhållande jag står till Gunnar. Om du vetat det, skulle du aldrig blifvit svartsjuk på mig.

— Jag svartsjuk på dig? Det har jag aldrig varit. Det är inbillning af dig. Men sannt är, att Gunnar velat göra mig svartsjuk på dig. När hälst han vill sätta mig på prof, visar han mig likgiltighet och går till dig. Detdär förstår jag så väl, och jag njuter af det och lider tillika. O hvad en sådan kärlek med sina små inslag af svartsjukt självplågeri är däjlig! Min far, som är en märkvärdig man och pröfvat mycket, har sagt, att den späda kärleken, den som ej fått eld i ådrorna, är den ljufvaste af alla, och att minnet af den är hänryckande ännu på ålderdomen. Han säger, att den var vanligare förr än nu, och han har sjungit en i forntiden diktad sång om den. Men hvad var det för förhållande du talade om?

— Jag är Gunnars andliga moder.

— Har du stått fadder åt honom?

— Nej . . . Margit berättade, hvad Svante harpolekaren en gång sagt, då han bad, att hon i händelse af hans bortgång skulle vara som en moder för Gunnar, och med en kyss på pannan vigde henne till andeligt moderkall.

— Du min svärmoder! sade Dagny och lade en arm kring hennes lif. — Säg mig, ville du då icke också ha varit harpolekarens andliga maka?

— Jag var det, sade Margit.

— Du älskade honom?

— Ja, som ett barn älskar och beundrar en vän.

— Hvad han var vacker som död! Hans ansikte tycktes mig stråla, sedan jag aftvättat blodet, som öfversköljt det.

Margit brast i gråt. Dagny sade: Min far har sjungit för mig en forntidssång, som varnar mot att sörja de

döde för häftigt. Den sörjandes tårar kännas som en urkall dagg på den dödes bröst, och han lider af det lidandet han förorsakar den älskandes hjärta. En annan forntidssång manar oss att vara glada och goda, medan vi bida döden. Huru är detta möjligt, om vi sörja för mycket de hädangångna eller rädas för vår egen död?

Margit torkade sina tårar och sade: Dagny, jag älskar dig och ger dig min välsignelse till din en gång stundande förening med Gunnar Svantesson. Men jag måste säga dig något, som nu gör mig ängslig för din lycka. Konung Gustaf har på Nils Arvidssons råd gjort min far till Gunnars förmyndare — det vet du — men han har på samma gång befallt, att Gunnar Svantesson, när han fyllt 21 år, skall sändas till hofvet.

— Det är nio år tilldess, och när den dagen kommer, är jag död — och Gunnar äfven.

— Gud i himmelen! Hvad säger du!

— Jag vet det. Jag har sett det i syner. Jag har sett det på Trollängen. Jag är framsynt, och det är släktarf ända från hedendomens dagar. Det har varit stora sierskor i min släkt. Min far vet det äfven. Jag sörjer icke det minsta öfver att dö i ungdomsdagarne. Men före min död ville jag vara moder till en son, i hvilken mina förfäders och Gunnars förfäders ädla blod förenats. Det vill också min far. Margit, Margit, hvarför gråter du? Glad och god skall människan vara, medan hon bidar döden.

24.

MAGISTER LARS RESER UTRIKES.

Sex veckor hade knappt förflutit efter magister Lars äfventyr på Slatteborg, innan han och hans mor voro stadda på resa till utlandet.

Efter återkomsten från Slatteborg hade Lars icke visat sig i Jönköping. Han dvaldes på Kortebo med hustru Margareta. Sina befattningar som predikant afsade han sig. De enda personer han under tiden ställde sig i beröring med voro borgmästare Nils Arvidsson och kyrkoherde Sven, och dem uppsökte han i skymningen och med undvikande af möten på gatan.

Han anade, att herr Sven underhöll förbindelser med mäster Gudmund. Kyrkoherden skref på en predikan, när magistern inträdde, och han syntes icke särdeles förtjust öfver besöket.

— Ni vet, herr Sven, hvar far och syster vistas, och ni bör säga mig det.

— Jag är icke viss om att det är min plikt. Han har rest, för att under någon tid få njuta ro.

— Jag skall icke störa hans ro. Jag har afstått

från hoppet att frälsa honom och lemnar hans själ i Guds hand. Är det er afsikt att förtiga hans vistelseort, må ni åtminstone visa mig den tjensten att befordra bref emellan honom och mig. Här ett bref till honom från min mor, hvari hon ber om tillstånd att få åtfölja mig på en utländsk resa. Detta är nödvändigt, ty hon kan icke lefva mig förutan, och jag vill icke öfvergifva henne. Brefvet innehåller för öfrigt intet, som kunde störa hans lugn. Det är uppfyldt af tacksägelser och kärleksförsäkringar. Själf afrådde jag henne att skrifva någon förebråelse för hans halsstarrighet, eftersom det tjenar till intet. Och här ett bref från mig, hvilket icke innehåller annat än förslag till ekonomiska angelägenheters ordnande. Icke ett enda ord mer. Dem har för öfrigt Nils Arvidsson åtagit sig att sköta i samråd med far. Jag vill ut härifrån till de stora händelsernas skådeplatser.

Kyrkoherden öfverraskades af magisterns ord och anslog under det korta samtalets fortsättning en vänligare ton. Lars hade undergått, syntes det honom, en plötslig förvandling. Han bröstade sig icke så mycket, och hans ton hade sänkt sig nästan till jämnhöjd med annat folks. Äfven hans blick var förändrad — dock icke förskönad. Dess kalla oförsynta öfverlägsenhet hade fått en dyster glöd, som herr Sven fann hemsk.

Herr Sven bar brefvet till Talavid, och vid pass tio dygn därefter kom Birgit med bref från mäster Gudmund och Margit — hjärtliga, älskliga bref till fru Margareta, vänliga till herr Lars, hvars ekonomiska förslag gillades, och som fick mottaga fars och systers välgångsönskningar för resan.

25.

SLATTE.

Oktober månad var inne. Det var en blåsig kväll och mörk. En stor brasa flammade på spiselhällen i målarestugan å Skyttetorpet. Kring bordet sutto mäster Gudmund, Margit, Joulf Slatte, Dagny och Fabbe. Gunnar hade, på Dagnys tillsägelse, motvilligt gått till sängs, sedan han länge med spänd uppmärksamhet suttit och lyssnat till Slatte. De gamla skåpen, som stått i den förra målarestugan, prydde nu väggarna här. De och möblerna i den forna barnkammaren hade mäster förbehållit sig. Allt hvad som annars funnits på hans tomt var såldt eller väntade försäljning. På väggen hängde »Förklaringen å Tabor» i sin präktiga ram — numera Gunnars egendom — och under den låg på en hylla den med miniatyrer prydda samlingen af harpolekarens visor.

Gudmund hade sedan några dagar tillbaka åter börjat måla. Från Arvid Nilsson hade ett bref anländt — långt som en liten bok — friskt, muntert och fullt af just

sådana meddelanden, som måste vara mäster till fägnad, emedan de rörde byggnader, målningar och bildverk. En af nyheterna var oväntad, och mäster ville knappt tro den. Arvid hade under sin vistelse i Venedig fått se ett breviarium, som kardinal Grimani för 500 guldgyllen köpt af en resande köpman och testamenterat till republiken. Dess talrika miniatyrer sades vara utförda af de beundrade konstnärerna Hans Memling, Gerhard från Gent och Livin från Antverpen. »Men döm om min förvåning», skref Arvid, »då jag i breviariets två slutblad, som skulle vara af Memling, återfann kära gamla bekanta från din målarestuga, frände Gudmund! Det är du som målat denna ädla heliga jungfru, detta älskliga Kristusbarn, detta vackra landskap med färgstämning från vår hembygd!» I slutet af brefvet hette det, att Arvid började lida af hemsjuka och längtade tillbaka till mästers vårdträd och båtbrygga, målarestuga och Margit.

— Aldrig mer får han se vårdträdet, aldrig mer den gamla målarestugan, suckade mäster Gudmund, och han tillade: jag rädes för blotta tanken att återse min gamla tomt. Aldrig mer skall jag sätta min fot där. Jag vill icke med åsynen af dess förödelse grumla minnet af hvad den var.

Den målning, hvarmed Gudmund nu, på ingifvelse af Margit, sysslade, föreställde just den gamle gården, sedd från gatan, med vårdträdet utbredande sin krona i vårlig grönska. Framom staketet ämnade han gruppera de tre ledamöterna af »Fritt ur hjärtat»: doktor Svante, herr Sven och gardianen Matthias. Vid gallerporten skulle Gorm stå och vifta välkomst. Ur det öppna gafvelfönstret under Mariebilden skulle Margit nicka farväl till den res-

klädde Henrik Fabbe. Mäster gladde sig som ett barn åt denna komposition, och hans ifver vid målarebordet var stor.

För Slatte hade mäster Gudmund berättat, huru han före deras bekantskap föreställt sig honom. Den underlige jättehöge gubben drog någon gång på munnen åt denna fantasibild, som mäster haft gemensam med Jönköpingsborna i allmänhet och många andra. Därefter berättade Slatte, utan att någonsin hänvisa på sig själf, huru bygdens befolkning samlats, af hvad slags människor den bestod, om de villkor, under hvilka de kommit till bergning och trefnad. Egendomliga åsigter framlyste härunder ofta. De makthafvande, sade han, glömma för ofta regeln, att man skall bläda kålstocken så, att den växer igen. Onde fogdar och frälsemän ha nödgat de flitigaste bönder att föredraga ödemarken framför hemmanet. Af dem, som blifvit dömde eller dömt sig själfve till skogen, bestod inemot en tredjedel af skurkar, de öfrige af mer eller mindre välartade människor. Af skurkarne fanns icke en enda vid lif i Slattebygden; hamprepet hade, sade han, förflyttat dem till det land, där deras själar ha att invänta ett nytt inträde i jordelifvet under andra villkor och med kanske bättre utsikter än de föregående. Ju förr en människa, som fått lust för brott, når lefnadens slut, dess bättre för henne själf. Den onde hågen slår djupare rötter, ju längre den får råda. Ej heller funnos i Slattebygden många barn af sådana föräldrar. Fördärfvadt blod borde ej få blanda sig i ett nybygdt samhälles ådror. Förbrytarefrön äro ogräs. Det varder dålig gärdesgård af dålig stafver. Dock bör man här gå varsamt tillväga och akta på vissa tecken hos

barnet, ty det händer någon gång, att till en fördärfvad släkt kommer en barnasjäl, som är bestämd till släktens återupprättelse. Likaledes bör ett samhälle skyddas mot fortplantandet af ärftliga sjukdomar och mot ärftlig lust för lättja och landstrykarelif. Han sade sig känna skyddsmedeln och använda dem; men hvilka de voro nämnde han icke, och de som drabbats af dem hade förstått att tiga. Han talade om allt detta i så lugn och kall ton, att mäster Gudmund ryste och tyckte sig höra ett oblidkeligt öde. En misstanke uppsteg hos honom, och han utbrast: Joulf Slatte, ni vill väl icke, att barn, som kommit till världen med dålig börd eller med lyten, skola utsättas att dö, såsom det var bruk hos våra hedniske förfäder?

Det blixtrade i Joulfs mäktiga ögon. — Man ljuger på våra hedniske förfäder. Man tror på dumma och skamlösa munklegender om dem. I våra frälsegårdar, bondstugor och nunnekloster mördas flere barn, som kommit friska och välskapade till världen, än våra förfäder utsatte lytta och sjuka. Emedan fadersmakten var obegränsad, betraktade de utsättningen som laglig, men ock som skamlig, äfven när den föranleddes af högsta nöd. Och för de utsatta fanns ju hopp om räddning. Jag har läst om en krigarestat, där man af omtanke för folkstockens helsa och stridsduglighet utsatte svaga och lytta barn. En halt pojke undgick ödet, och han vardt sitt folks ypperste härförare. De skönaste själar kunna genom omedvetna krafters spel eller genom en pröfvande högre vilja få bostad i vanföra kroppar. Och det samhälle kallar jag ovärdigt att lefva, där icke barmhärtigheten mot de svaga ligger till grund för allt. Men den,

som bränner bort bölder och afskär ruttnande lemmar, ledes också af barmhärtigheten.

Slatte kom därefter att tala om rättskipningen. Han var under de förhållanden, som rådde, den mest bestämde vän af hvad i en senare tid kallats lynchlagen; men nämnde icke ett ord om att han var en riksbekant utöfvare af densamma i vidsträckt omfång. Det behöfde ju ej heller påpekas. Men ingen visste, huru högt kung Gösta värderade den hofrätt för Småland, som Slatte på eget bevåg stiftat och som hade honom själf till sin ende ledamot. Den domstolens utslag voro skarpsinniga och väl afvägda. Det folk, sade Slatte, måste ha förlorat mannamod och rättskänsla, som låter nidingar kränka skrifven och samvetslag i skygd af en förlamad eller missbrukad domaremakt.

Den väldige gubben reste sig och önskade god natt. Han visade sig sällan på Skyttetorpet, ty han hade mycket att sköta. Men aftnar kommo, då han vid Gudmunds härd talade om de högsta ting och mörkaste gåtor och gjorde det så, att mäster satt häpen, förtrollad, kringhvärfd af gigantiska bilder, af landskap och uppträden, sådana som de, hvilka Dante uppbesvor ur longobardernas förbleknade sagovärld, då han skildrade sin vandring genom helvete och skärseld.

En sak var underlig. Medan Slatte annars aldrig talade om sig själf, hände det, att han likasom förblandade sig med någon af sina förfäder. På tal om minnesmärken, som han visste vara resta af dem, sade han en gång: »den runsten jag reste på Kortebo», och en annan gång: »den runsten jag reste i Rök».

26.

TROLLÄNGEN.

Dagny och Margit stodo på Skyttetorpets lilla båtbrygga. Solen hade gått ned i rosiga moln. Under hela dagen hade himlen varit klarblå med högt seglande, mjukt formade skyar. Nu lyste stjärnorna små och gnistrande. Af detta slöt den väderlekskunniga Dagny, att höstnatten skulle varda vacker, och hon lyssnade så mycket hellre till Margits förslag, att de skulle ro ut på sjön som månen snart borde stiga öfver synranden. De satte sig bredvid hvarandra med hvar sin åra.

— Nu vill jag föreslå dig något, sade Margit.

— Hvad då?

— Trolängen är ju därborta. Vi ro dit. Det är icke långt.

— Nå ja, om du så vill. Men annars är det ett ställe, som man icke gärna besöker nattetid. Alla äro rädda för stället, utan att någon annan än far egentligen vet hvarför. Kor släppas aldrig dit att beta.

— Du själf vet väl då också orsaken till rädslan?

— Ja, jag vet. Ängen var i hedniska tider helig. Endast vigda sierskor fingo beträda henne. Där uppstiga stundom ångor, och de ansågos väcka siarekraften. Från berget därborta kan man öfverskåda Trolländen. Jag har själf flere gånger sett en lätt ljusblå dimma ligga som ett täcke öfver henne, när icke spår af dimma varit annanstädes synlig. Och likväl är hon icke vattensjuk.

— Du har gjort mer. Du har pröfvat dimmans kraft.

— Ja, jag minns, att jag sagt dig det.

— Jag hatar dendär ängen. Det är från henne du fått den förskräckligt sorgliga föreställningen, att du skall dö ung och Gunnar äfven. Har du rättighet att tro sådant? Det är ju hedniskt.

— Prat. Det är icke Trolländen, som sagt mig detta. Där fick jag blott en onödig bekräftelse på hvad jag visste förut. Jo, jag fick något mer där. Jag fick en upplysning som tillägg till hvad jag redan visste: jag fick veta, att Gunnar och jag skola dö samma stund och i hvarandras sällskap — han kanske några ögonblick före mig. Kan det kallas sorgligt? För mig är det glädjande. Åtta rikt genomlefda år är en vackrare tidslängd än åttio torftigt genomlefda.

— Jag tror icke på dessa förutsägelser. Min far har rent af förbjudit mig att tro på dem, och sedan dess har jag åter blifvit glad. Min far tror på inga andra profetior än de bibliska, och bibeln vittnar, säger han, att icke ens gudsmännens, de helige profeternas förutsägelser alltid slagit in. Det fick Jonas erfara. För herren Jesus själf låg ju en förlåt öfver tiden för yttersta

domens ankomst. Om den dagen och om den stunden vet ingen, icke ens sonen, utan fadern allena. För människoförståndet ensamt för sig är det ju omöjligt att skåda hvad som icke finns. Framtiden finns icke; den födes efter hand stund för stund.

— Det förflutna finns, menar man, icke heller. Och likväl skåda vi ett kortare eller längre stycke in i det.

— Det är lätt förklaradt. Vi ha ju minnet. Men framtiden minns man icke.

— Det kommer kanske någon kvällstund vid brasan, då din far och min komma att tala om den saken, och du kan då få bättre besked än af mig på dessa hemlighetsfulla ting. Ett sådant ord som *minne* är en bro, som ligger öfver ett outransakadt djup. Man går på bron öfver djupet, utan att tänka på att det finns. En förfluten händelse finns icke . . . du har tillochmed glömt, att den funnits . . . och så dyker den likväl en vacker dag upp i din erinring. Hvarifrån? Det kan du icke säga, men min far kan det. Så mycket må jag meddela dig, att det förflutna ej är vordet till intet, utan finns af evighet; att framtiden ej är ett intet, utan är af evighet. Det innevarande ögonblicket skulle annars vara det enda, som är verkligt. Men det innevarande ögonblicket är just något, som icke finns, om icke som en linie dragen mellan det förflutna och det kommande. Och den linien är utan bredd, ty hade den en sådan, skulle halfva bredden ligga i det förflutna och halfva i det tillkommande. Det innevarande ögonblicket vore således ingenting, om icke det kommande likasom det förflutna verkligen funnes. Min far liknar tiden och

allt i den vid ett band eller ett pergament, som afrullas. Den afrullade delen sjunker ned i mörker, och vi se den icke, men den finns. Den är det förflutna. Den icke afrullade delen är framtiden. Den synes ännu icke, men den finns. Den afrullade delen kan till en längre eller kortare del hägra för själen, och det kalla vi minne; den icke afrullade kan ock till en längre eller kortare del hägra för själen och det kalla vi siareförmågan. Minnet är ständigt verksamt, emedan det är nödvändigt för vårt jordelif. Siareförmågan är icke nödvändig och är fördenskull verksam endast hos få. Å hennes sida af linien har jag sett, när Gunnar och jag skola dö. Och detta har jag sett, emedan det i mig finns något kvar af mina fäders siareförmåga. Trollängens dimmor skänka icke denna, men egga henne, där hon finns. Min far tycker icke om eggelsemedlet. Det ger ett rus och följes af hufvudvärk och kväljningar; det är ett lågt jordiskt medel. Den äkta profetian kommer i ren luft från blå himmel . . . Men där stiger månen upp. Se, hur sjön, som nyss sof i drömlöst mörker, börjar drömma. Och ser du därborta? Där är Trollängen. Ser du dimman, försilfrad och likväl ljusblå, som ligger öfver henne så lågt, att hon icke ens når öfver de låga enbuskarne?

— Men vill du då aldrig säga mig, hvad du drömde där? Aldrig ger du mig något förtroende.

— Jag har ju gifvit dig det allra dyrbaraste: att jag är trälinna under en kärlek, som få kvinnor begripa och ingen gillar. Att jag icke berättat dig drömmen längesedan kommer däraf, att du började gråta så snart jag gjorde minsta hänsyftning på Gunnars död i ung-

domsåren. Nu tycks du vara mer härdad. Så hör då drömmen. Jag färdades en väg, som i branta lider sluttade ned mot foten af ett berg. Det stängde hela utsikten åt vester och bar snö och moln på sina åsar. Min barm var spjutstungen och blodig. Jag var icke ensam. Skaror af män och kvinnor, gamla och unga, alla likbleka och tysta, gingo samma väg. Jag såg mig omkring och längtade att finna någon viss ibland dem, då jag upptäckte, att han gick strax framför mig. Jag ville hinna honom, men kunde ej påskynda mina steg; tala till honom, men knappt framtvinga en hviskning. En ofantlig port i berget, uppslagen på vid gafvel, emottog honom, mig och alla de andra. Jag vandrade länge i bergets kolmörka inre, tills jag såg en blek dager och kom i ett land, höljdt i en tät dimma. Jag såg omkring mig intet och hörde ej ett ljud. Så gick jag länge, trefvande framför mig, tills mina händer mötte en fuktig klippa. Trött och sorgsen satte jag mig invid henne. Då öfverkom mig en aning, att någon var mig nära. Jag trefvade och fann en hand, som lade sig i min, och vid hvars beröring en outsäglig känsla genomilade mig. Jag höll handen länge mellan mina, tryckte den mot min panna, tryckte den intill mitt bröst. Det tunga töcknet glesnade och ljusnade sakta, som om strålar silade sig därigenom. Först glesnade det nere vid marken. Där såg jag underliga blomster: hvita vallmor, svarta liljor. Så högre upp. Och i klarhvitt ljus satt dödsblek framför mig han, som du vet. Jag ville tala; han förde ett finger till sina läppar och såg upp mot månen. Hans bröst var spjutstunget och blodigt som mitt. När? hvar? hviskade jag. Han svarade ej; han

visste det väl icke mer än jag; men jag förnam, jag vet ej hvarifrån, ett tydligt svar, som gällde oss båda. Vi skola dö tillsammans. Det var drömmen... Är du rädd för att gå upp på Trollängen? Jag skall visa dig stället, där jag hade synen. Nej, du är en modig flicka, det vet jag...

Plötsligt sänkte Dagny rösten:

— Margit, jag ser två skepnader skymta längst borta på ängen. Nu äro de försvunna i kröken, som ängen gör mellan klipporna till venster. Plaska icke med åran! Vi böja undan vassen och smyga i land. Jag måste se hvad det är, ty hitintills har jag aldrig sett en lefvande varelse där utom mig själf och min fars tama korpar. Bäst, att du stannar i båten...

— Nej, antingen skola vi vända om — det ville jag helst — eller jag följer dig.

— Håll dig då tyst! Vi klättra från motsatta sidan upp för närmaste klippa och lägga oss i snåren där. Då ha vi ängsvreten nedanför oss.

Drysius och den tyske vaganten hade vid nattens inbrott, en god timme före månens uppgång, börjat sitt arbete på Trollängen. Redan själfva inledningen till detta hade varit tröttsam nog. Att smyga genom Slattebygden, dold om dagarne i skogssnåren, varsamt flyttande sig utefter skogsbryn och diken nattetid, med ständig tanke på galgen som det möjliga slutmålet, är icke en lustfärd, äfven om man icke medför bördor, hvilket desse herrar gjorde. En besvärjelse, som afser

skattelyftning, kräfver mångahanda ting. Men säckarne, när de blifvit tömda på dessa, skola fyllas med guld och silfver. Det är en präktig framtidssyn.

Tänk hvilka studier och göromål, som måste vara fullbordade, innan man kom till denna inledning! Utantill måste man kunna de långa bönerna, frambesvärjelserna och bortbesvärjelserna, kunna dem så säkert och midt i afgrundsfaror utsäga dem så, att det icke slår klick på ett enda ord, en enda bokstaf i deras latinska, grekiska, hebreiska, arabiska, mesopotamiska abrakadabra; ty demonerna äro riktige formskärare och i stånd att vid allra minsta fel räcka lång näsa åt de snaror, i hvilka Fausts »trefaldiga helvetestvång» vill snärja dem. Bestämma dagen och stunden för besvärjelsen, det gör man icke utan att ha tagit reda på planeternas konjunktioner och oppositioner och på de demoners namn och signaturer, som stå i växelverkan med dessa.

Och sedan alla saker som måste anskaffas! Galgbacken vester ut från Jönköping måste bestjälas på dödskallar, benknotor, järnlänkar, spikar. Ett afdankadt bödelsvärd, som hängt väl hundra år i förstugan till rådhuset, var försvunnet. Drysius visste huru. Apotekares allehanda och markens örter måste skatta till den nödiga rökelsen. Amuletter och bröstsköldar af olika metaller hade vaganten medfört från Tyskland. Enligt egen uppgift hade han köpt dem för sin fädernegård af Fausts famulus Kristoffer Wagner.

Och slutligen reningsceremonierna! Man skall fasta, man skall bada — något som vaganten helst velat undvika — och man skall gifva gåfvor till de fattiga, minst tre nya fullständiga dräkter till tre fattiga barn — något

som Drysius fann påkostande, för att ej säga kitsligt. Han gaf dem emellertid och lät gåfvan åtföljas af en vacker predikan i Rogbergs kyrka, hvarvid barnen i sina undfångna kläder uppvisades för menigheten.

Det var icke nog med att kunna »helvetestvånget» utantill. Man skulle också korsa sig mellan vissa ord. Det kräfdes tjogtals öfningstimmar, innan korstecknen blifvit väl inexercerade.

Allt detta var undangjordt. Utsikterna voro särdeles gynnsamma. De blida planeterna Jupiter och Venus stodo i gynnsam aspekt till hvarandra. Mars var i sitt eget hus i djurkretsen, där han är minst skadlig. Månen var ännu i sitt första kvarter, ehuru nära sin fullrundning. Dagen hade varit vacker, himlen var stjärnklar, vädret lugnt — allt omständigheter af lofvande natur. Besvärjelsen borde helst vara afslutad, innan månen hunnit 45 grader upp på himmelen. Innan han visat sig vid synranden, var trollkretsen redan dragen, dödskallar, benknotor, galgspikar lagda utefter dess omkrets, pentagrammer ritade därinnanför, två blindlyktor med kabbalistiska tecken satta inom dem, altaret (en flat sten) uppställdt och rökelsen strödd i en hög trollbärsris, bolmört och sprängört. Emedan dagen var en tisdag, som står under inflytelse af Mars, måste rökelsen vara af det martiska slaget. Den var sammansatt af bdellium, euphorbia, ammoniak, magnetsten, svafvel, vargragg, mumie, korphjärna, människoblod och blodet af en svart katt, jämte åtskilligt annat. Människoblodet hade Drysius anskaffat från en åderlåten bonde. Den svarte katten hade vaganten stulit och aflifvat. Bdelliet var vanlig kåda, men fick icke kallas så, ty latinet ger större

kraft åt en sak än svenskan; hebreiskan ger större kraft än latinet, men det hebreiska ordet hade man icke reda på.

Bakom altaret voro två större pentagrammer ritade. Inom det ena skulle Drysius stå, inom det andra vaganten. Det är svårt för en demon att komma inom ett väl draget pentagram; han betänker sig, innan han försöker det, ty väl inkommen slipper han icke ut. Drysius hade ytterst noga ritat med knifven sitt pentagram i grässvålen; vaganten likaledes sitt. Amuletterna och bröstsköldarne, som voro fullklottrade med hebreiska bokstäfver, stälda i cirklar och trianglar, voro framlagda, för att påtagas, och till yttermera säkerhet hade Drysius, som hatade det papistiska bruket af vigvatten i kyrkorna, medtagit en flaska sådant och därmed bestänkt sin person och trollkretsens område. Vaganten fick också ett stänk.

Så långt hade man kommit, då månen rann upp. Sedan fingo de båda besvärjarne icke säga ett ord till hvarandra. När Dagny och Margit lagt sig i snåret på klippan, påtog Drysius sin bröstsköld, och vaganten slog eld med stål och flinta, för att tända riset på altaret. De gjorde några slag kring trollkretsen, betraktade himmelen och omgifningen, nickade uppmuntrande till hvarandra och stego tveksamt inom pentagrammerna. Vaganten höll bödelsvärdet i hand.

Drysius hade förbehållit sig att läsa bönerna, som hade en otadligt from hållning och väl icke kunde medföra fara, utan snarare trygghet. Vaganten skulle läsa besvärjelserna, och akten afslutas med en bortbesvärjelse, förrättad af Drysius, som ju hade kyrklig rätt att för-

rätta exorcism. Drysius hoppades fördenskull, att om djäfvulen toge någondera af dem, skulle det vara vaganten.

Som sagdt: de stodo bredvid hvarandra, båda bleke som lärft i ansiktet, båda önskande sig fjärran, fjärran — dock med skatterna. Lång tystnad. Vaganten nickade till Drysius, att nu borde det väl ändå börja. Och Drysius begynte med en röst, för hvilken han själf förskräcktes, den i »Trefaldiga helvetestvånget» föreskrifna bönen om den Allsmäktiges hjälp vid det verk, som nu förehades, att han måtte sända sina änglar Rafael och Mikael till demontämjarnes värn.

Elden grep omkring sig i riset på altaret. Ett tunnt rökflor svepte sig öfver trollkretsen. Välluktande var rökelsen icke. Det kändes ända upp till Dagny och Margit. När Drysius tystnat, riktade vaganten bödelsvärdet mot trollkretsens linie och sade: Jag besvärjer denna krets med kraftorden Tetragrammaton, Adonai, Agla, att ingen skada må vederfaras mig eller denne min ledsagare. Amen. — De båda herrarne korsade sig tre gånger.

En paus, hvarefter vaganten fortsatte med något höjd röst:

Anzilu aiuha el Dschenni ona el Dschemum
Anzilu betakki matalahontonhon aleikum
Taricki, Anzilu, taricki.

Många korstecken. Nu stundade ett viktigt ögonblick. Man hade af planeternas ställning och andra omständigheter kommit till den visshet, att det var demonen Aziel, som skulle frambesvärjas, och han, försäkra hemulsmännen på det området, är en af mörkrets för-

skräckligaste andar med en skepnad, fasansvärd att skåda. Detta kan likväl undvikas, om besvärjarne ålägga honom att visa sig i hygglig mänsklig gestalt. Därvid lemna de honom vanligen fritt att uppenbara sig i skepnaden af en vacker flicka eller en menlös gosse.

Rökelsen bolmade nu från altaret i tjocka, svarta skrufvar, som fyllde luften kring dem med stinkande ångor af narkotisk art, blandade med Trollängens yrselgifvande dimma.

— Aziel! ljöd vagantens röst nästan hviskande.

Lång paus. Drysius tyckte att skogen i ängens bakgrund vardt orolig. Den lyfte och sänkte sig. Rörelsen fortplantade sig genom marken, som gungade svagt. Vaganten kände, att hans hufvud började värka. Men han fortsatte den första citationen med korstecken för hvartannat ord: Han, Xatt, Zael, Aziel, Adphai, Jad, Uriel, Ady Acrasa, Andionna, Dabuna, kom, kom, kom!

Nejden fylldes af ett underligt ljud; det lät som om en vagn med jernstänger farit fram på en illa stenlagd gata öfver besvärjarnes hufvuden. Det var visserligen endast en nattskärra, som lät höra sitt entoniga kväde, men i det tillstånd, hvari de båda äfventyrarne nu befunno sig, skulle en syrsas sirp förvandlats i deras öron till en stormil och en väggsmeds tick till dånet af en kärrebössa. Med nattskärran instämde en uf. Hans hu bebådade Aziels annalkande i spetsen för en legion vilda luftandar.

— Aziel! ljöd för andra gången vagantens darrande röst; jag Hans Zenner . . .

— Och jag Jonas Drysius, tillade denne med dyster håg . . .

— Vi fordra, citera, besvärja och mana dig, att du ingen ro skall ha i luft, skyar, Gehenna eller hvilken annan ort som helst, tills du kommit från din bostad och din riksförsamling och hör våra ord och är oss lydig och undergifven. Du skall ställa dig tätt utanför denna krets i en välskapad gosses eller flickas skepnad utan list eller elak afsikt, utan åska och storm, utan uppsåt att skada kropp eller själ. Du skall tala ett språk, som vi förstå och lyfta alla under denna mark befintliga skatter och lägga dem framför denna krets. Eje, eje, eje, kados, kados, kados, akim, akim, akim, mermata, abiu, yeya . . .

Längre hann vaganten icke. Han förstummades och raglade gripen af yrsel. Ett ljud, hemskare än något föregående, brusade genom rymden. Det var visserligen endast Dagny, som nös, emedan den vedervärdiga rökelsen hade kittlat henne i näsan; men Drysius förekom det som om fästets grundvalar skälfde. Stjärnorna förstorades till bloss och dansade. Månen räckte honom en lång, frustande snabel, och i detsamma dånade som ur hundra domsbasuner hans eget namn Jonas Drysius.

Margit hade igenkänt honom och sagt Dagny hvem mannen var. Dagny hade krökt handen till en trumpet framför munnen och ropat hans namn. Drysius sjönk till jorden, men reste sig igen och sprang som för lifvet. Vaganten följde honom i hälarne.

27.

ÄRKEBISKOP LAURENTIUS GUDMUNDI.

I Tyskland for Lars från det ena universitetet till det andra, höll föredrag och hade samtal med reformationens ledande män. Han hade ett stort mål för ögonen: ett allmänt lutherskt kyrkomöte, som skulle förklara sig ekumeniskt och ställdt under den helige andes omedelbara inflytelse. Å detta möte måste en dogm genomdrifvas: att Gud tid efter annan sänder till sin kyrka i hennes trångmål ofelbare tolkar af ordet, och att den senast sände är Martinus Luther. Förkunnas icke denna dogm, har den nyskapade kyrkan ingen grund att stå på. Hänvisningen till skriften som grund är uppenbarligen otillräcklig, emedan enhvar läser i skriften hvad han vill:

Hic liber est, in quo quærit sua dogmata quisque.
*Invenit et pariter dogmata quisque sua.**)

---

*) Detta är den bok, i hvilken enhvar efterletar sina egna läror och enhvar äfven finner dem.

Lars talade väldeliga och med skarp logik för denna viktiga sak. Att Luther själf ej ville anses ofelbar, däri såg Lars ett intyg för att han var det — ofelbar nämligen *in cathedra,* annars naturligtvis icke. Det tillkomme kyrkomötet att bestämma, när han talat *in cathedra.* Lars tänkte under denna tid på ingenting annat. Efter en dag af idel föredrag och ordstrider om sin plan plägade han vid hemkomsten underhålla fru Margareta därom till långt in på natten. Fru Margareta bar resans besvärligheter lätt. Hon var öfverlycklig i känslan af det storartade i sonens verksamhet och af det uppseende han väckte. Det var ett annat lif än sitta hemma i Jönköping och se Lars förnöta sina krafter på den halsstarrige gubben.

Det egendomliga var nu, att Lars vann inga anhängare, ehuru hans fleste motståndare i tysthet medgåfvo, att han hade rätt i sin teori. Men de, som gjorde det, förstodo lika väl som de andre, att detta var en farlig punkt att vidröra och särdeles egnad att varda till en världsskandal. Man sökte därför tysta honom, än med lock, än med pock; men de, som försökte det, kände icke Lars Gudmundsson. Vid ett tillfälle var nästan hela auditoriet upptaget af studenter, som ditskickats för att göra oväsen. Han öfverröstade skriken, skrattsalvorna, hvisslingarna, djurlätena med ett »tyst, lymlar!» och när han icke genast åtlyddes, sprang han ned från katedern, grep med hvardera näfven en skränare och slungade dem öfver församlingens hufvuden, hvarefter han lösryckte en bänk och dref med den hela auditoriet genom fönster och dörrar eller ned under bänkraderna.

Det allmänna motstånd, han i det protestantiska

Tyskland rönte, medförde en verkan, som anades af ingen, knappt af honom själf, innan den inställt sig. En dogmbyggnad måste hvila på ofelbarhetens grund, ej endast den ofelbara skriftens, utan den ofelbara skrifttolkningens. Annars är den uppförd på flygsand, och vädren och skurarne komma den på fall. Hvad nu än Lars hade att invända mot papismen — det han ansåg som den fasta grundvalen för en kyrka hade den, nämligen en följdriktig ofelbarhetslära, och dess brister kunde ju framtiden hela, så snart tiaren krönt en modig reformators hjässa. Hvarför skulle man förtvifla om det? Lars for till Rom, öfvergaf offentligt lutheranismen och föreställdes för påfven, som mottog honom på utmärkande sätt. Hans visserligen torra, men dånande och skakande vältalighet — en åska utan svalkande skurar — hans orubbliga tvärsäkerhet, nu förenad med en afmätt och i sitt slag imponerande ödmjukhet inför dem, som voro hans förmän, hans stolta utseende och ståtliga hållning, som gjorde den bästa verkan, när han stod i prestornat vid altaret, ja, äfven hans oerhörda kroppsstyrka, hvarom historier gingo bland alla klasser, ådrogo honom allmän uppmärksamhet och påskyndade hans steg uppför hierarkiens trappa. Han hade utsikt till en biskopsstol och fick den efter tio års förlopp.

Men under dessa år sysslade hans tankar mer än någonsin med fäderneslandet och händelserna där. Han stod när som helst resfärdig, för att vid första underrättelse om oroligheter i Sverige skynda dit och ställa sig i spetsen för en resning mot kung Gösta. Om dagen var denne det främsta föremålet för hans hat, och den gamla lärans återställelse det främsta syftet för hans

ifver. Nattetid i hans drömmar framträdde andra föremål för hatet, andra syften för ifvern. Då stod Slatte på kung Göstas plats. Lars' händer knöto sig i sömnen, hans bröst flåsade, hans panna dröp af svett, när denna skepnad uppenbarade sig. Han våndades och kved: hämd! hämd!

Två gånger hade Lars lockats till Sverige af öfverdrifna rykten om oroligheter i Dalarne och Småland. Hvart han då begaf sig, fick icke ens fru Margareta veta. När han lemnade Sverige, visste kanske ingen, att han varit där. Overksam hade han likväl icke varit.

Slatte hade bortsändt under Arvid Nilssons befäl största delen af sitt stridbara manskap mot gränsen af Bleking. Där hade härjande och brännande band uppträdt och spridt skräck vida kring bygderna. Deras anförare sades vara Nils Dacke och en man vid namn Jon Andersson. Desse hade sändt bref framför sig, i hvilka allmogen uppmanades att resa sig till tyrannen Gösta Erikssons fördrifvande, den gamla lärans återställande, skatternas sänkning, frälsegårdarnes indragning till kyrkan, samt till insättande af ett rikets råd, bestående af andlige, och en riksdag, sammansatt af bönder och borgare. De upproriske tillvägagingo i början hofsamt; men där allmogen icke visade lust att förena sig med dem, där härjade och brände de.

Några dagar efter Arvid Nilssons aftåg kom bud till Slatte, att upproret utbrutit äfven i gränsnejderna till norra Halland och Södra Vestergötland, och att en manstark skara var på väg mot Slattebygden. Hvad

Slatte i hast kunde samla var ett par hundra man. Om aftonen kom budskapet. Om kvällen och fram mot midnatten ljödo lurarne genom skogsdjupen. I soluppgången stod skaran vapenrustad på Slatteborg, och till häst framför henne bidade Gunnar Svantesson och hans hustru Dagny Joulfsdotter, medan den gamle höfdingen satt vid sin dotterson Sten Gunnarssons vagga, betraktade det sofvande barnet och med höjda, välsignande händer bad för det.

Gunnar Svantesson var en axelbred och smärt yngling, mer högvuxen än fadern, men honom lik i anletsdrag och med samma smidiga hållning som han. Ansiktshyn var som en frisk gosses, och kinderna bevarade ännu gosseålderns linier, ehuru han hade tjugoett år fyllda. Dagny hade föga förändrats, sedan Margit såg henne första gången. Det var ett af ungdomsskönhet och helsa strålande par.

När Slatte kommit ut, gick han fram till Dagny. De sågo hvarandra i ögonen och logo betydelsefullt. — »Din välsignelse öfver barnet varder ett godt arf, fader». — »Den späde får lefva», sade Joulf, »jag vet det, och många hans ättlingar skola varda sin släkt till ära, vårt folk till gagn och rättfärdigheten till förkofran». — »Hvad du och jag och Gunnar varit lyckliga!» hviskade Dagny. — »Ja, lyckliga», upprepade den gamle.

Solen stod stor och blek i öster, när kvinnorna och barnen i hyddorna kring Slatteborg sågo med ängsliga hjärtan den borttågande skaran försvinna vesterut i skogen. Himmelens grönaktiga ton, de skarpkantade skyar-

nes skiftande färger och hastiga formförändringar bådade storm. Och framemot middagen brusade denne vildt genom granarnas och furornas mörka barrmassor. Flikar af sönderslitna moln jagade tätt öfver de bugande trädtopparne, medan i halfdunklet därinunder striden stod mellan fiendtliga hopar, en strid, som utkämpades, kunde man tycka, i tysthet, ty alla andra ljud förtonade i stormens dån. Mot aftonen flammade himlahvalfvet i rödt, orange och guld. Slatteborg brann, Skyttetorpet brann, ängdens alla byar och enstaka gårdar brunno, och då stormen saktades, var det för att gifva väg mot höjden åt skri af jämmer och förtviflan.

I valplatsens ljung låg Joulf Slatte utsträckt med klufven panna. Vapnet, som tillfogat honom dödshugget, låg bredvid — en stridsyxa af ovanlig storlek, skaftet märkt med bokstäfverna L. GS. Ej långt därifrån hvilade Dagny spjutgenomstungen, med armen slagen om den i hjärtat träffade Gunnar Svantessons hals.

Några dagar därefter lade en kvinna från Slattebygden, Sten Gunnarssons sköterska, den lille gossen i Margit Gudmundsdotters, Arvid Nilssons makas famn.

Barnskaran, som växte upp på Stora Kortebo, Arvid Nilssons gård, stojade helst i målarestugan kring morfar Gudmund, där han satt blid och silfverlockig och förde penseln, doppad i vackra färger, till pergamentet. Ett kärt tillhåll för dem var också nielleringsverkstaden, där Henrik Fabbe förde ordet och berättade historier. Samfundet »Fritt ur hjärtat» var återupplifvadt. Det sam-

lades en gång i månaden och firade dessutom minnesfester på årsdagarne af gardianen Matthias' och Svante harpolekarens död. Dess ledamöter voro måster Gudmund, kyrkoherde Sven, riddaren Arvid Nilsson och hans hustru Margit.

Kyrkoherden var sig lik. Åldern skonade hans helsa och goda lynne. Han predikade lutherskt i alla stycken utom ett. I läran om de yttersta tingen hade han den gamla meningen från apostlarnes tid och förkunnade den. Han skref på en kommentar, rik på fina anmärkningar, till sin käre Virgilius. Till den hade han funnit i Holland en förläggare.

Från fru Margareta anlände någon gång om året bref, som skildrade sonens storhet och ömsinnt manade make och dotter att betänka salighetens villkor. När herr Sven erfor, att Lars afsvurit Luther, anmärkte han blott, att det icke öfverraskade honom. Fru Margareta fick upplefva Lars Gudmundssons upphöjelse till ärkebiskop och hans deltagande i Tridentinska mötet.

En comedia, bara en comedia, sade Henrik Fabbe till Birgit, där de en vacker vårdag samspråkade vid grinden till Talavid. — »Henrik, jag tror, det är bäst, att du stannar», sade Birgit. Nej, det ville Fabbe icke; han ville göra sin vårvandring, så länge han mäktade det. Och helsningen från loftet ville han ha.

Han fick den. När han stod uppe på backens krön vid det gamla pilträdet, svängde han sin hatt och emottog Birgits hvitlockiga helsning. Men han försvann icke

bakom backens krön. Han satte sig vid vägkanten under pilträdet och förblef där. Detta oroade Birgit. Hon gick dit upp, lyfte hans mot bröstet sjunkna hufvud, såg det lyckliga uttrycket i den dödes anletsdrag och tackade Gud. Fabbe fick sitt sista hvilorum i mäster Gudmunds släktgraf vid sankt Peders kapell.

INNEHÅLL.

Utgifvarens tillägg och anmärkningar.

»**Vapensmeden.** *Hägringar från reformationstiden*» utkom år 1891.

Den finnes öfversatt på danska af Otto Borchsenius under titeln »*Vaabensmedden. Fantasier paa Baggrund af Reformationstiden. Et prosadigt*», Kbhvn 1892; på holländska under titeln »*De Wapensmid. Fantasieën en beelden uit den tijd der hervorming. Uit het Zweedsch door Mica de Mölezrjev. Onder Tobsicht van I. B. Meerkerk*», Amsterdam 1893; samt på finska under namnet »*Aseseppä*», öfversatt af K. Forsman med författarens biografi af professor Th. Rein, Helsingfors 1895.

Ehuru ämnet till denna roman redan torde hägrat för Rydberg flere årtionden tidigare under hans första göteborgstid och säkerligen varit en af de »dimmor och fantasier», som han på 1860-talet ärnat låta följa i spåren på Singoalla, är själfva boken utarbetad på mycket kort tid i full arbetsglädje efter en sjukdom, som han lyckligen genomgått. Den började på våren 1891 och utgafs på hösten samma år.

Den ändrade undertiteln, som förekommer i den danska öfversättningen, var föranledd af att Rydberg önskade, gentemot anmärkningar mot arbetets ohistoriska detaljer,

betona dess egenskap af fria skaldefantasier mot en historisk bakgrund; — skaldefantasier, som dock gömde en bestämd tendens mot auktoritetsträldom, tanketvång, ofördragsamhet och råhet.

Betecknande äro i detta afseende följande rader, som han skref till en man, hvilken välvilligt fäst hans uppmärksamhet vid ett förbiseende i boken:

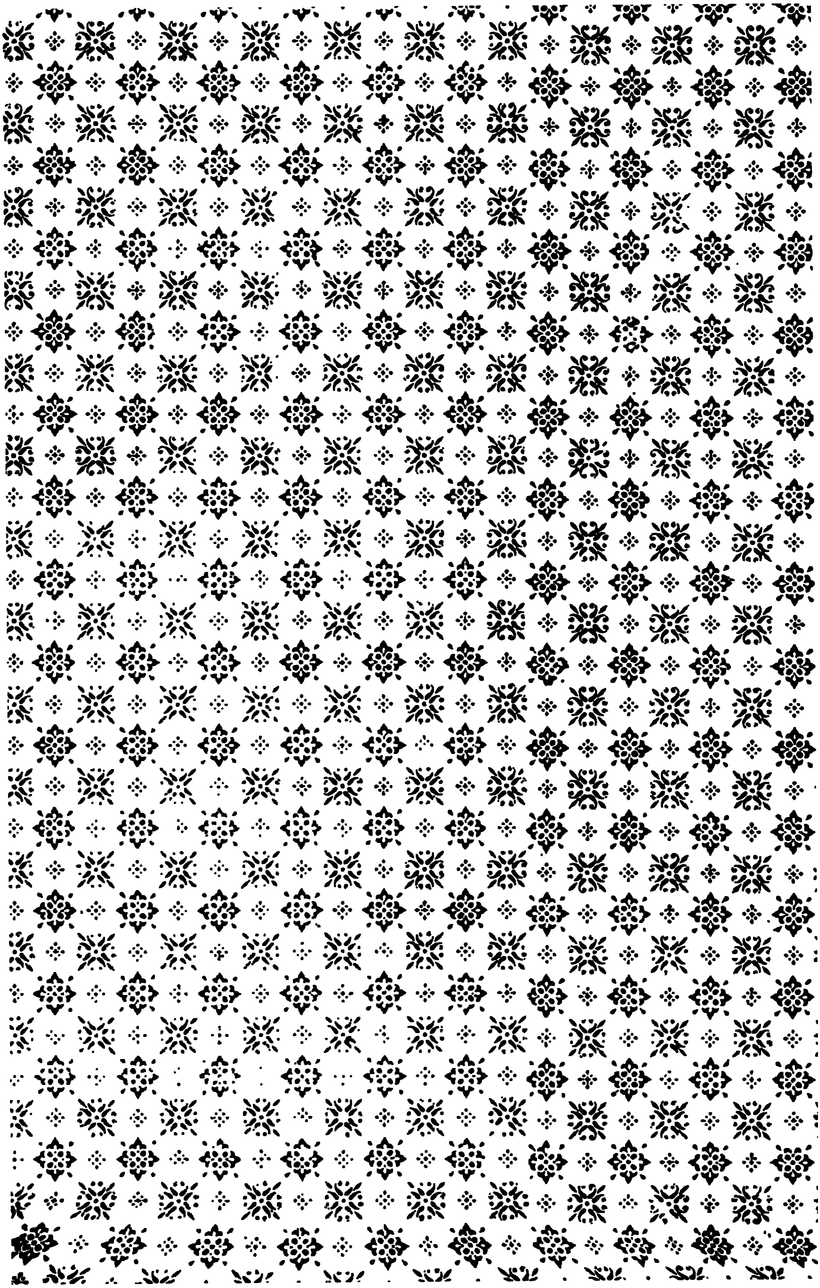
»*Jag skref Vapensmeden under några lyckliga sommarveckor i flygande hast och i icke förvärkligad afsikt att rätta kronologiska oegentligheter i alstret. Jag kom icke ens att gifva titelbladet dess rätta lydelse, den som det har i den danska öfversättningen: Vapensmeden. Fantasier på bakgrund af Reformationstiden. En prosadikt*».

Och i ett annat bref skref han:

»*Jag har icke åsyftat att skrifva en 'historisk roman' i vanlig mening utan något annat och behöfligare.*»

I den nya upplagan äro endast ändrade tvänne detaljer: å sid. 33 har insatts Söderköping såsom plats för biskop Brasks tryckeri, i st. f. misskrifningen Nyköping; och å sid. 115 har »kalvinister» uteslutits, enär de ej funnos vid den tid, hvarom här är fråga.

KARL WARBURG.

	DATE DUE		